

Onderzoek gebouwbewonende soorten SMP Den Haag

Gemeente Den Haag

18 december 2023true

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Contactpersoon

SABINE TROLLIP
Ecoloog

Arcadis Nederland B.V.
Postbus 1018
5200 BA 's-
Hertogenbosch
Nederland

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	5
1.1 Doel inventarisatie.....	5
1.2 Onderzochte soorten.....	5
1.3 Methodiek nulmeting.....	6
1.4 Database.....	7
1.5 Leeswijzer.....	7
2 Onderzoeksmethodiek.....	8
2.1 Bureaustudie.....	8
2.2 Aanvullend veldonderzoek.....	8
2.2.1 Vleermuizen.....	8
2.2.2 Gierzwaluw.....	9
2.2.3 Huismus.....	10
3 Onderzoeksresultaten.....	12
3.1 Bureauonderzoek.....	12
3.2 Veldonderzoek.....	12
3.2.1 Vleermuizen.....	12
3.2.2 Vogels met jaarrond beschermde nesten.....	22
3.2.3 Overige vogels.....	26
3.3 Vleermus.....	28
3.4 MUS 31.....	
3.5 Tuinvogeltelling.....	33
4 Staat van instandhouding.....	34
4.1 Inleiding.....	34
4.1.1 Het begrip.....	34
4.1.2 Componenten.....	34
4.1.3 Beoordelingskader.....	34
4.2 Zoogdieren.....	37

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

4.2.1 Gewone dwergvleermuis.....	37
4.2.2 Ruige dwergvleermuis.....	46
4.2.3 Laatvlieger.....	51
4.2.4 Meervleermuis.....	58
4.2.5 Gewone grootoorvleermuis.....	61
4.2.6 Kleine dwergvleermuis.....	69
4.3 Vogels met jaarrond beschermde nesten.....	71
4.3.1 Gierzwaluw.....	71
4.3.2 Huismus.....	78
4.4 Overige vogels.....	86
4.4.1 Spreeuw.....	86
4.4.2 Huiszwaluw.....	91
5 Conclusie en vervolg.....	95
Literatuurlijst.....	96
Colofon	97

1 Inleiding

1.1 Doel inventarisatie

Voor het SMP is onderzoek verricht naar de actuele verspreiding van gebouwbewonende soorten. Het gaat daarbij – meer specifiek - om de zogenoemde nulmeting van de huismus, gierzwaluw en gebouwbewonende vleermuissoorten. Hierbij gaat het niet alleen om de verspreiding van de soorten in de gemeente Den Haag, maar ook binnen de verschillende wijken en zelfs binnen woningen. Hiermee is inzicht verkregen in de staat van instandhouding en de hotspots.

1.2 Onderzochte soorten

Voor de renovatie-, sloop en overige werkzaamheden aan de woningen en gebouwen moet rekening worden gehouden met „gebouwbewonende soorten“. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de relevante beschermde soorten die zijn aangetroffen of zijn te verwachten in de woningen en gebouwen en het beschermingsregime Wnb. Daarnaast zijn er nog verschillende soorten die incidenteel gebruik maken van gebouwen. Als dergelijke soorten, die geen onderdeel uit maken van het SMP, worden aangetroffen zal er met maatwerk een oplossing gezocht worden om indien mogelijk de verblijfplaats te behouden,.

Tabel 1 Overzicht van de relevante beschermde soorten voor de gebouwen van het SMP en het beschermingsregime onder Wnb inclusief zeldzaamheid (Bron: Waarneming.nl).

Soortgroep	Beschermde soort	Zeldzaamheid
Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis	Algemeen
	Ruige dwergvleermuis	Algemeen
	Laatvlieger	Vrij algemeen
	Meervleermuis	Vrij algemeen
	Gewone grootoorvleermuis	Vrij algemeen
	Kleine dwergvleermuis	Zeer zeldzaam
Vogels met jaarrond beschermde nesten	Huisumus	Algemeen
	Gierzwaluw	Algemeen
Overige vogels	Spreeuw	Algemeen
	Huiszwaluw	Algemeen

Zorgplicht

De Wet Natuurbescherming kent een algemene zorgplicht. Dit houdt in ieder geval in dat schadelijke handelingen in relatie tot alle inheemse planten en dieren voorkomen dienen te worden. Indien deze soorten hinder kunnen ondervinden vanuit de werkzaamheden, zal hier aandacht aan worden besteed. Binnen dit kader vallen ook de broedvogels zonder jaarrond beschermde nesten.

Ten aanzien van de zorgplicht zijn in de Omgevingswet verplichtingen opgenomen. In onderstaande alinea's worden deze verplichtingen besproken. De algemene zorgplicht geldt voor alle soorten, de aanvullende zorgplicht geldt voor beschermde soorten. Het is belangrijk om ook rekening te houden met vrijgestelde soorten.

Algemene zorgplicht

In het algemeen moet voorkomen worden dat bij het doden of vangen van een dier, dat dier onnodig leidt (art. 11.28, Besluit activiteiten leefomgeving). Hieronder is specifiek aangegeven hoe invulling is gegeven aan de verplichte aspecten voor flora- en fauna-activiteiten of andere activiteiten waarbij redelijkerwijs vermoed kan worden dat dit leidt tot nadelige effecten ten aanzien van natuurbescherming (art. 11.27, lid 1, Besluit activiteiten leefomgeving):

- Neem alle maatregelen die redelijkerwijs kunnen worden gevraagd om gevolgen te voorkomen.
- Voor zover gevolgen niet kunnen worden voorkomen, moeten effecten zoveel mogelijk beperkt worden.
- Maak gevolgen ongedaan.

- Als rest-effecten onvoldoende kunnen worden beperkt: laat de activiteit achterwege zover dat redelijkerwijs kan worden gevraagd. Het is belangrijk dat het niet zo ver komt en al in eerdere stappen voldoende maatregelen worden genomen om effecten voldoende te beperken en te herstellen.

Aanvullende zorgplicht flora- en fauna-activiteit

Voor flora- en fauna-activiteiten gelden specifiek de volgende verplichtingen (art. 11.27, lid 2, Besluit activiteiten leefomgeving):

- Voorafgaand aan het verrichten van de activiteit moet worden nagegaan of er aanwijzingen zijn van de aanwezigheid op de locatie of in de directe nabijheid beschermde soorten of voor beschermde soorten leefgebieden of groeiplaatsen aanwezig zijn.
- Als aanwijzingen van de aanwezigheid van beschermde soorten er zijn, dan moet worden vastgesteld of op voorhand op grond van objectieve gegevens nadelige gevolgen kunnen worden uitgesloten voor beschermde dieren, hun nesten, hun voortplantingsplaatsen, hun rustplaatsen en hun eieren, of voor beschermde planten.
- Als negatieve gevolgen niet kunnen worden uitgesloten, wordt nagegaan welke gevolgen de activiteit kan hebben voor beschermde dieren, hun nesten, hun voortplantingsplaatsen, hun rustplaatsen en hun eieren, of voor beschermde planten.
- Alle passende preventieve maatregelen worden getroffen om nadelige gevolgen te voorkomen.
- Tijdens en na het verrichten van de activiteit wordt nagegaan of de getroffen maatregelen de beoogde effecten hebben. Het is belangrijk om te borgen dat maatregelen voldoende effect hebben. Bij onvoldoende kennis of twijfel kan een ecologisch adviseur worden betrokken.
- Het verrichten van de activiteit wordt gestaakt als de nadelige gevolgen toch niet worden voorkomen, of, als staken van de activiteit redelijkerwijs niet meer mogelijk is, passende herstelmaatregelen worden getroffen. Het is belangrijk dat het niet zo ver komt en al in eerdere stappen voldoende maatregelen worden genomen om effecten voldoende te beperken en te herstellen.

1.3 Methodiek nulmeting

Voor het SMP is, en wordt, onderzoek verricht naar de actuele verspreiding van gebouwbewonende soorten. Het gaat daarbij – meer specifiek – om onderzoek naar gebouwbewonende vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen. De nulmeting is er op gericht te bepalen welke beschermde soorten in de gebouwen aanwezig kunnen zijn. De nulmeting bestaat uit de combinatie van de volgende onderzoeken die in de volgende paragrafen uitgewerkt worden.

Het onderzoek is erop gericht te bepalen welke beschermde soorten in de gebouwen aanwezig kunnen zijn. Hierbij is een afwijkende onderzoeksmethodiek gehanteerd. In bijlage A wordt dit nader gemotiveerd en onderbouwd. Zie Tabel 2 voor de informatie die dit oplevert in het kader van het SMP. Het onderzoek bestaat uit een combinatie van de volgende onderzoeken, waarvan de methodiek in de volgende paragrafen wordt uitgewerkt:

- Bureauonderzoek – verzamelen van alle bekende actuele waarnemingen: NDFF en rapportages reeds uitgevoerde soortgerichte onderzoeken;
- Aanvullend veldonderzoek – onderzoek naar de verspreiding van belangrijke verblijffuncties, voor zover hiervan nog onvoldoende beeld is vanuit de reeds uitgevoerde soortgerichte onderzoeken en de bureaustudie.
- Inspectie gebouwen – fysieke inspectie van gebouwen waarbij gecontroleerd wordt of er verblijfplaatsen in de gebouwen aanwezig zijn (voorafgaand aan de start van de werkzaamheden).

De nulmeting is uitgevoerd tijdens het opstellen van het SMP uitgezonderd de laatste stap, de visuele inspectie van de gebouwen. Dit onderzoek zal als een „sleepnet” een laatste check vormen op de aanwezigheid van (bijzondere) verblijffuncties in woningen en gebouwen. Op basis van eigen ervaring van Arcadis (Arcadis, 2020 en Bijlage A) bij de ecologische begeleiding van diverse woningcorporaties bij renovatie, verduurzaming en sloop van woningen blijkt dit een effectieve onderzoeksmethode te zijn. Hiermee worden zelfs nesten en verblijven opgespoord die bij intensief onderzoek conform landelijke methodieken onopgemerkt blijven.

Tabel 2 Overzicht van de informatie per soort vanuit de inventarisatie ten behoeve van het SMP.

Informatie inventarisatie (nulmeting)	Bureauonderzoek	Aanvullend onderzoek	Inspectie gebouwen
---------------------------------------	-----------------	----------------------	--------------------

Verspreiding kernpopulaties	Alle soorten (NDFF)	Alle soorten	
Bijzondere verblijfsfuncties broedvogels (kolonies)	Huismus, gierzwaluw (NDFF)	Alle soorten	Huismus en gierzwaluw
Bijzondere verblijfsfuncties vleermuizen	Kraamkolonies en massa-winterverblijven (NDFF)	Alle soorten	Alle typen vleermuisverblijven

1.4 Database

De resultaten van het onderzoek (bureauonderzoek, veldonderzoek, inspecties en monitoring) worden verwerkt in een GIS-database. Deze database kan gebruikt worden als input voor verdere vervolgstappen tijdens de werkzaamheden. De database wordt beschikbaar gemaakt in een online GIS-viewer zodat verschillende partijen deze kunnen inzien. De GIS-database zal op deze wijze ook toegankelijk gemaakt worden voor het bevoegd gezag.

Verzamelde onderzoekdata (verspreidingsgegevens) zullen tevens maximaal eenmaal per jaar geüpload worden naar de NDFF.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 is de onderzoeksmethoden nader toegelicht en verantwoord. In hoofdstuk 3 zijn de onderzoeksresultaten weergegeven. In hoofdstuk 4 wordt de staat van instandhouding per soort beschreven op basis van de verzamelde onderzoeksgegevens.

2 Onderzoeksmethodiek

2.1 Bureaustudie

De eerste stap in het onderzoek is het bureauonderzoek waarbij de actuele waarnemingen van nesten en verblijfplaatsen zijn verzameld en op kaart gezet. Samenvattend is gebruik gemaakt van onderstaande informatiebronnen:

- NDFF (2018-2023);
- Verspreidingsatlas;
- SMP-onderzoek ten behoeve van SMP Den Haag 2018 (zie bijlage B);
- Analyse reeds uitgevoerde soortgerichte onderzoeken (zie bijlage C voor een overzicht);
- Vleermuizen:
 - Vleermus data (2019 - 2023);
 - Inventarisatie van grote kolonies van gewone dwergvleermuis in de periode 2020-2023.
- Huismus:
 - MUS-data (Sovon, 2019 - 2022);
- Gierzwaluw:
 - MUS-data (Sovon, 2019 - 2022);

2.2 Aanvullend veldonderzoek

2.2.1 Vleermuizen

Uit literatuurstudie is gebleken dat de gemeente Den Haag de verspreiding van de vleermuizen in zijn algemeenheid goed in beeld heeft. Er is echter onvoldoende inzicht in de aanwezigheid van kraamkolonies en massawinterverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis.

Een aanvullende inventarisatie is daarom noodzakelijk voor het SMP. Het gaat daarbij om:

1. Soortgericht onderzoek naar kraamverblijfplaatsen en massawinterverblijfplaatsen in de gemeente Den Haag.
2. Het benutten van VleerMUS-data;

Soortgericht onderzoek

Om de verspreiding van grote kolonies en de populatieomvang beter in beeld te brengen heeft de Gemeente Den Haag opdracht gegeven aan Ecoresult B.V. voor een gerichte inventarisatie op basis van deelgebieden. Voor kraamkolonies en massa-winterverblijven zijn met de 4 rondes gefietst, twee in het kraamseizoen en twee in het middernachtzwermseizoen. Hierbij is gericht gezocht naar zwermende dieren, om zo de belangrijkste verblijfplaatsen in de gemeente Den Haag in kaart te brengen. De inventarisatie is gestart in 2019 en loopt door in 2023. Dit uit oogpunt van kosten (jaarlijks budget beschikbaar) en beperkte capaciteit aan veldecologen. Het gaat daarbij om ongeveer 80% van de bebouwde kom van Den Haag.

Indien het SMP ook gebruikt wordt door particulieren, dan zal ook het overige deel van het grondgebied op vergelijkbare wijze geïnventariseerd worden in 2024 en 2025 doorzetten om te komen tot een dekking van 95-100%. Binnen het reeds onderzochte deel (80%) is ook het daar aanwezige particulier bezit geïnventariseerd.

Voor vleermuizen heeft van 2019-2023 aanvullend veldwerk plaatsgevonden voor SMP Den Haag, dit onderzoek betrof een inventarisatie van grote kolonies van gewone dwergvleermuis. Hierbij is de richtlijn van het Vleermuisprotocol 2021 vertaald naar een gebiedsgerichte inventarisatie. Samenvattend gaat het om de volgende methodiek:

Middernachtzwermen (winterverblijfplaats):

- Tijdsinterval van tenminste 10 dagen tussen de 2 bezoeken in de periode 1 augustus- 10 september.
- Onderzoeken gedurende minimaal 2 uur, vanaf middernacht.
- Er is/wordt gebruik gemaakt van batdetectors (Petersson D240X en/of Elekon Batlogger M))
- In de meeste gevallen wordt ook gebruik gemaakt van warmtebeeldcamera's. Met de warmtebeeldcamera's zijn de hoge gebouwen goed te inspecteren op aanwezigheid van zwermende vleermuizen.
- De verschillende deelgebieden zijn/worden fietsend onderzocht om in korte tijd het hele plangebied volledig te kunnen overzien en het hele plangebied meermaals tijdens tenminste één ronde te doorkruisen.

- Een verschil in definitie tussen winterverblijfplaats en massawinterverblijfplaats wordt niet gemaakt. Er kan op basis van deze informatie van het aantal aangetroffen zwermende dieren geen reële inschatting worden gemaakt van het daadwerkelijke aantal overwinterende gewone dwergvleermuizen in een gebouw. Wel wordt ervan uitgegaan dat grotere aantallen zwermende dieren grotere verblijfplaatsen vertegenwoordigen. De zwermlocaties zijn geclassificeerd in: winterverblijfplaats klein (1-4 zwermende dieren), winterverblijfplaats gemiddeld (5-9 zwermende dieren) en winterverblijfplaats groot > 9 zwermende dieren.

Kraamverblijfplaatsen

- Tijdsinterval van tenminste 20 dagen tussen de 2 bezoeken in de periode 15 mei – 15 juli.
- Onderzoeken vanaf zonsondergang tot een uur na middernacht en van 2 uur voor zonsopgang tot zonsopgang.
- Veel aandacht is en wordt besteed aan zwermen rond middernacht om aan de hand van terugkerende zogende vrouwtjes kraamkolonies te vinden.
- Er is en wordt gebruik gemaakt van batdetectors (Petersson D240X en/of Elekon Batlogger M)
- In de meeste gevallen wordt ook gebruik gemaakt van warmtebeeldcamera's. Met de warmtebeeldcamera's zijn de hoge gebouwen goed te inspecteren op aanwezigheid van zwermende vleermuizen.
- De verschillende deelgebieden zijn/worden fietsend onderzocht om in korte tijd het hele plangebied volledig te kunnen overzien en het hele plangebied meermaals tijdens tenminste één ronde te doorkruisen.

Uitvliegtelling

Gedurende de nulmeting zijn geen uitvliegtellingen uitgevoerd. Indien werkzaamheden plaatsvinden bij kraamkolonies en massawinterverblijfplaatsen vanuit het SMP zal daarom voorafgaand een uitvliegtelling moeten plaatsvinden als aanvulling op de nulmeting. Dit is nodig om te komen tot maatwerk en zinvolle monitoring van de effecten van mitigatie (behoud van verblijfsfunctie).

VleerMUS

VleerMUS is een monitoringmethodiek om goed beeld te krijgen van de populatietrend van een aantal vleermuissoorten waarvan de verblijfplaatsen binnen de bebouwde omgeving liggen. De methodiek richt zich op gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger; ook wel de doelsoorten genoemd. Ook andere soorten worden waargenomen, maar het waarnemen van deze andere soorten zijn niet het primaire doel. Met deze methodiek wordt de mate van aanwezigheid van de drie soorten ieder jaar op een gestandaardiseerde manier in beeld gebracht. Door de resultaten over de jaren heen te vergelijken ontstaat een trend. Een groeiende mate van aanwezigheid (stijgende trend) betekent dat de populatie ook groeit. De mate van aanwezigheid wordt op een speciale manier berekend uit de gestandaardiseerde activiteitsmetingen. Omdat vleermuisactiviteit sterk kan variëren zijn meerdere herhaalde tellingen per jaar nodig. De meetgegevens van vleermuisactiviteit worden verzameld door meerdere keren al fietsend vaste routes af te leggen waarbij de echolocatiegeluiden van vleermuizen worden opgenomen. Een automatische batdetector (de Batlogger) neemt dan zonder extra handelingen direct de geluiden van de vleermuizen op. De opgenomen geluiden worden achteraf gedetermineerd. Vervolgens worden de waarnemingen bewerkt om tot een graadmeter te komen voor de mate van aanwezigheid van de doelsoorten. Met de op deze wijze verzamelde gegevens (meerdere metingen over meerdere jaren) kan de Zoogdiervereniging dan inzicht krijgen in de voor- of achteruitgang van soorten in de stad.

Vleermuizen worden in de gemeente Den Haag vanaf 2019 geïnventariseerd volgens de door de landelijke Zoogdiervereniging ontwikkelde VleerMUS methode. Hierbij worden 8 vaste transecten fietsend afgelegd waarbij een automatische batdetector vleermuisgeluiden opneemt en vastlegt met coördinaten. Zie kaartbijlage voor de ligging van de transecten. In onderstaande tabel is de onderzoeksopzet van vleerMUS samengevat. Zie voor de verdere uitwerking het Monitoringsplan Stadsnatuur (concept januari 2023) van gemeente Den Haag. De VleerMUS data die zijn verkregen vanaf 2019 maken onderdeel uit van de nulmeting, zodat de door monitoring verkregen data hier in de komende jaren mee vergeleken kan worden om vervolgens op basis hiervan een trend te bepalen.

2.2.2 Gierzwaluw

In 2014 is conform het BMP-protocol onderzoek gedaan naar de verspreiding van nestlocaties in het oude centrum van Den Haag (De Groene Ruimte, 2014). De historische stadswoningen in dit gebied herbergen nog diverse kolonies van de gierzwaluw. In 2017 is in het kader van het SMP een aanvullende inventarisatie uitgevoerd. Het gebied buiten het stadscentrum is in 2017 door Arcadis onderzocht op de aanwezigheid van gierzwaluwen (nesten en territoriumgedrag). Daarbij is de gehele gemeente Den Haag – met uitzondering van het oude centrum – tweemaal met de fiets doorkruist en zijn waarnemingen, kolonies en vermoedelijke kolonies genoteerd op wijkniveau. Mogelijke nesten zijn op woning- en/of straatniveau genoteerd. De verspreiding van de gierzwaluw is voor de nulmeting nog

aangevuld met recente waarnemingen uit NDFF voor zover deze nestindicerend gedrag aangeven. De gierzwaluwinventarisaties geven volgens de gemeente een goed beeld van de verspreiding van de gierzwaluw op wijkniveau en zijn gebruikt als basis voor het SMP betreffende gierzwaluwen. Wel is voor buurten en wijken waar de gierzwaluw ontbreekt steekproefsgewijs nog een verificatie van afwezigheid nodig.

Uit literatuurstudie is gebleken dat er binnen de gemeente veel buurten / wijken zijn waar de gierzwaluw (bijna) ontbreekt (zogenaamde 'witte gebieden'). Het kan niet met zekerheid worden uitgesloten dat de gierzwaluw hier toch voorkomt.

Een aanvullende inventarisatie is daarom noodzakelijk voor het SMP. Het gaat daarbij om:

1. Combineren met vleermuisonderzoek per deelgebied (in ieder geval voor 'witte gebieden'), zie paragraaf 2.2.1.
2. Het benutten van MUS-data (SOVON kan het meetnet desgewenst verder verdichten zodat een gedetailleerder en nauwkeuriger beeld ontstaat).

De methodiek is hieronder nader toegelicht.

Soortgericht onderzoek

De nulmeting wordt met ingang van 15 mei 2023 aangevuld met gierzwaluwdata via het vleermuisonderzoek in deelgebieden. De avondronde start 1 uur eerder om gierzwaluwen te kunnen inventariseren. Het doel is om op buurtniveau een beeld te krijgen op de aanwezigheid van nest indicerende gierzwaluwen. Daarnaast worden in samenspraak met de ODH enkele witte vlekken benoemd, die in 2024 steekproefsgewijs met de fiets worden doorkruist om afwezigheid te verifiëren.

MUS

Het landelijke Meetnet Urbane Soorten (MUS) volgt broedvogels van de stedelijke omgeving. De stedelijke omgeving omvat dorpen en steden, maar ook parken, havens en industriegebieden. MUS is gebaseerd op het Nederlandse postcodesysteem met daarinbinnen telpunten. MUS wordt vanaf 2019 jaarlijks uitgevoerd in de gemeente Den Haag.

Voor MUS wordt een nulmeting voor het SMP uitgevoerd om vervolgens in het kader van monitoring van jaar tot jaar de lokale verspreiding en populatieverandering van huismus en gierzwaluw – en andere stadsvogels – in Den Haag vast te stellen en te vergelijken met de landelijke trends en de nulmeting. Het is ook mogelijk om hierdoor een indruk te krijgen van de broedvogeldichtheid van stadsvogels – waaronder de huismus en gierzwaluw - binnen Den Haag en daarmee van kernpopulaties of juist „lege gebieden“ waar deze blijkbaar ontbreken.

De tellingen worden gedaan door vrijwilligers in drie telperiodes waarbij elk punt 5 minuten wordt geteld:

- 1 - 30 april (vroeg ochtend, start half uur voor zon op)
- 15 mei - 15 juni (vroeg ochtend, start half uur voor zon op)
- 15 juni t/m 15 juli (avond, start tussen 19-21 uur).

Binnen deze telling zijn alleen de soorten genoteerd die een duidelijke binding hebben met het gebied. Bij de gierzwaluw gaat het ook om de laag- en hoogvliegende vogels. Daarmee ontstaat een compleet beeld van de wijken en buurten waar deze soort actief is en vermoedelijk ook nestelt. Indien gewenst kan SOVON het meetnet verder verdichten zodat een gedetailleerder en nauwkeuriger beeld ontstaat.

2.2.3 Huismus

Binnen de gemeente Den Haag is veel onderzoek gedaan naar de huismus door de heer M. van de Reep van de Haagse Vogelbescherming. Vanaf 2013 heeft hij de huismussenpopulatie in Den Haag in detail in beeld gebracht. Middels systematisch onderzoek is daarmee inzicht verkregen in waar huismussenpopulaties aanwezig zijn, waar populaties verdwenen zijn en waar kansen zijn voor verbeteringen van het leefgebied of verblijfplaatsen van huismussen.

Daarnaast zijn diverse huismusinventarisaties binnen de gemeente Den Haag uitgevoerd, waaronder:

- De Groene Ruimte, 2016. Inventarisatie Huismus Den Haag – 2015. In opdracht van Stadsbeheer Den Haag. Projectnummer 15602
- De Groene Ruimte, 2016. Inventarisatie Huismus Den Haag – 2016. In opdracht van Stadsbeheer Den Haag. Projectnummer 16682

- De Groene Ruimte, 2017. Biotoopscaan Huismus Den Haag – 2016, versie 2. In opdracht van Stadsbeheer Den Haag. Projectnummer 16686
- Vliet, R. van der, D. Laponder, K. Mostert en B. Vastenhouw, 2010.
- Territoriumkartering Huismus en Spreeuw in de regio Den Haag 2008.

Voor huismus is het overzicht van territoria voor de nulmeting nog aangevuld met recente waarnemingen uit NDFF die duiden op de aanwezigheid van een territorium en MUS data (zie vorige paragraaf). Voor de volledige verspreiding van de huismus binnen de gemeente Den Haag wordt naast de NDFF aanvullend gebruik gemaakt van gegevens die verkregen zijn via de Tuinvogeltelling. Dit geeft een goed beeld van het leefgebied in de zomer- en winterperiode. De Tuinvogeltelling methodiek wordt hier nader toegelicht.

Tuinvogeltelling

De Nationale Tuinvogeltelling is het grootste citizen science project van Nederland. De vogelbescherming organiseert de telling samen met Sovon Vogelonderzoek Nederland. De Nationale Tuinvogeltelling levert een momentopname van de aantallen vogels die in Nederlandse tuinen aanwezig zijn. In combinatie met de resultaten van andere jaren van gemeente Den Haag en met andere tellingen levert dit een beeld van de ontwikkelingen in het belang van tuinen voor vogels.

1. In een vastgesteld weekend in de winter (begin van het jaar) wordt één keer een half uur de vogels in je tuin of op je balkon geteld. Vogels die over een tuin heenvliegen tellen niet mee.
2. Alle waarnemingen van een soort in je tuin of op je balkon worden genoteerd. Waarnemingen van dezelfde soort worden niet bij elkaar opgeteld om dubbeltelling te voorkomen. Het hoogste aantal van een soort die je tegelijk hebt gezien wordt doorgegeven.
3. De resultaten van de telling worden uiterlijk de maandag na afloop van het weekend doorgegeven via de web-app mijntuinvogeltelling.nl of via de website van de Nationale Tuinvogeltelling.

3 Onderzoeksresultaten

3.1 Bureauonderzoek

In de tabel hieronder is samengevat welke beschermde (gebouwbewonende) soorten in de laatste 5 jaar (NDFP) en/of tijdens de soortgerichte onderzoeken (zie Bijlage A) zijn waargenomen waar Arcade, Haag Wonen, Hof Wonen, Staedion en Stichting DuWo en de gemeente Den Haag woningbezit hebben.

Soortgroep	Soort	Resultaten bureaustudie
Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis	De gewone dwergvleermuis wordt algemeen waargenomen over het hele woningbezit.
	Ruige dwergvleermuis	De ruige dwergvleermuis is diverse malen waargenomen verspreid over het woningbezit.
	Laatvlieger	De laatvlieger wordt zowel stedelijk als in het buitengebied waargenomen, het aantal waarneming is zeer beperkt.
	Meervleermuis	De meervleermuis wordt zowel stedelijk als in het buitengebied waargenomen, geen waarnemingen binnen het woningbezit.
	Kleine dwergvleermuis	De kleine dwergvleermuis is slechts enkele malen waargenomen buiten het woningbezit.
	Gewone grootoorvleermuis	De kleine dwergvleermuis is slechts enkele malen waargenomen buiten het woningbezit.
Vogels	Huismus	De huismus heeft grote overlap in waarnemingen met het woningbezit.
	Gierzwaluw	De gierzwaluw heeft overlap in waarnemingen met het woningbezit.
	Huiszwaluw	De huiszwaluw heeft overlap in waarnemingen met het woningbezit.
	Spreeuw	De spreeuw heeft overlap in waarnemingen met het woningbezit.

3.2 Veldonderzoek

Onderstaande resultaten zijn een combinatie van de resultaten van de meest recente veldonderzoeken in combinatie met de gedigitaliseerde data, die afkomstig is uit de ontvangen onderzoeksrapportages van de reeds uitgevoerde onderzoeken in opdracht van de woningcorporaties en de gemeente Den Haag.

3.2.1 Vleermuizen

In de afgelopen jaren is Protocolonderzoek voor een verscheidenheid aan projecten in opdracht van Stichting DuWo, Gemeente Den Haag, Haag Wonen, Hof Wonen en Staedion deels al uitgevoerd in de afgelopen jaren (zie bijlage A). Daarnaast is van 2019-2023 een inventarisatie van grote kolonies uitgevoerd.

In Figuur 1 t/m 4 staan alle waarnemingen van de onderzoeken per vleermuissoort weergegeven tegenover de adressen binnen het SMP. Hierin is duidelijk te zien dat er verdeeld over het woningbezit onderzoek is uitgevoerd en hiermee representatief is voor het woningbezit binnen het SMP.

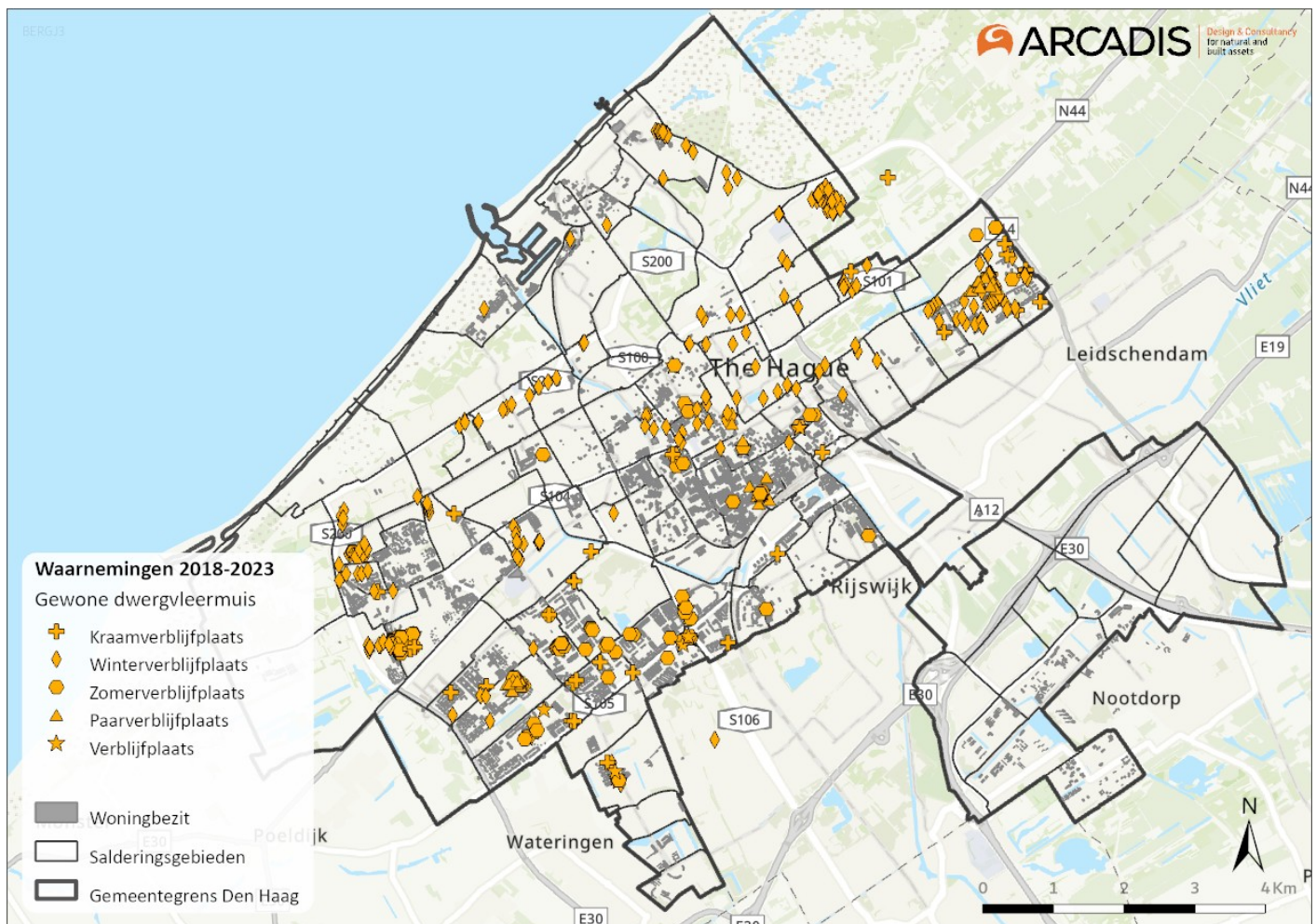
De uitgevoerde onderzoeken hebben verblijfplaatsen waargenomen van de meer algemeen voorkomende vleermuissoorten de gewone- en ruige dwergvleermuis en van minder voorkomende vleermuissoorten zoals de laatvlieger en gewone grootoorvleermuis. Daarnaast zijn waarnemingen bekend van watervleermuis en rosse vleermuis in het groen. Kleine dwergvleermuis en meervleermuis zijn tijdens de soortgerichte onderzoeken niet waargenomen.

Gewone dwergvleermuis

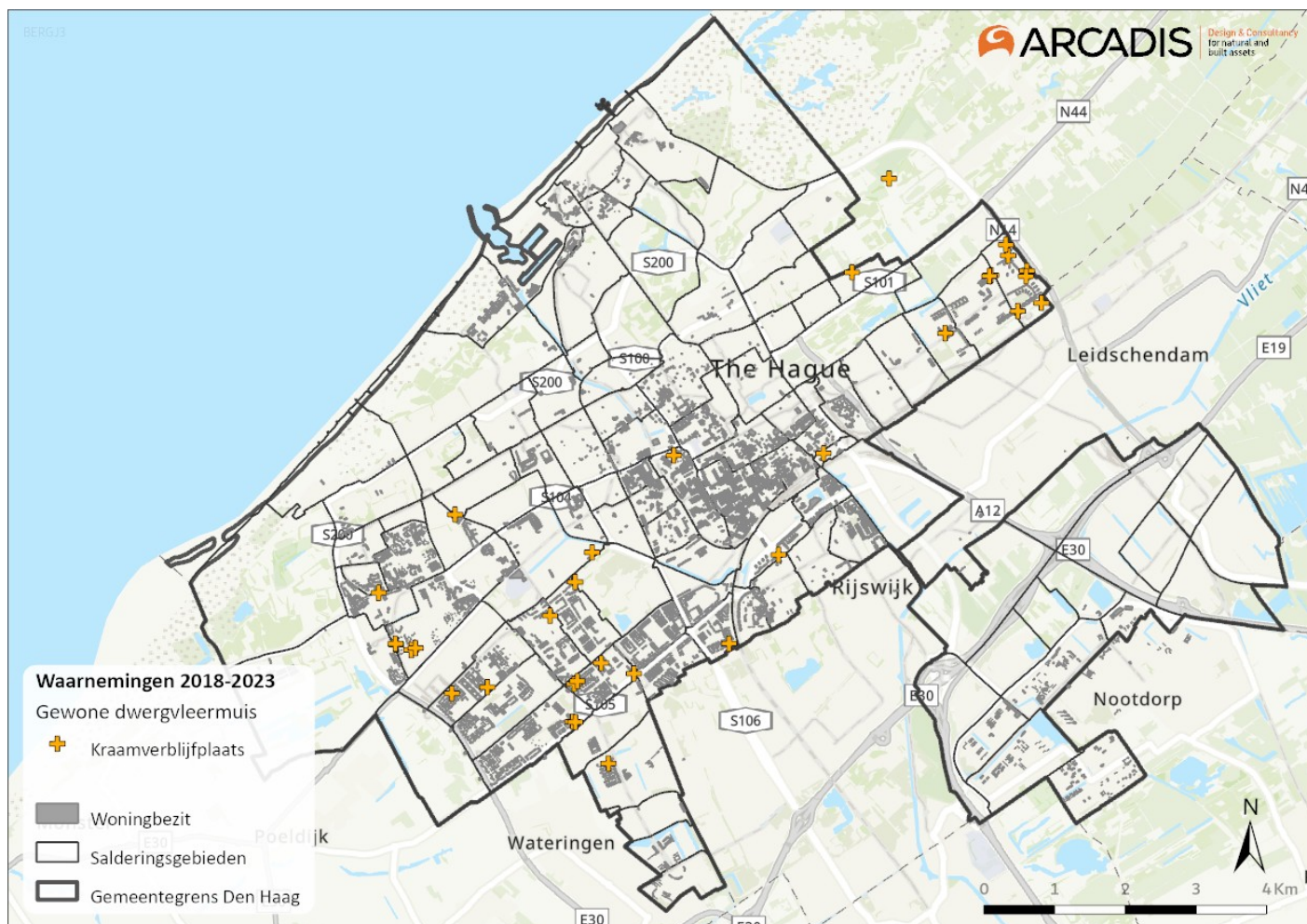

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

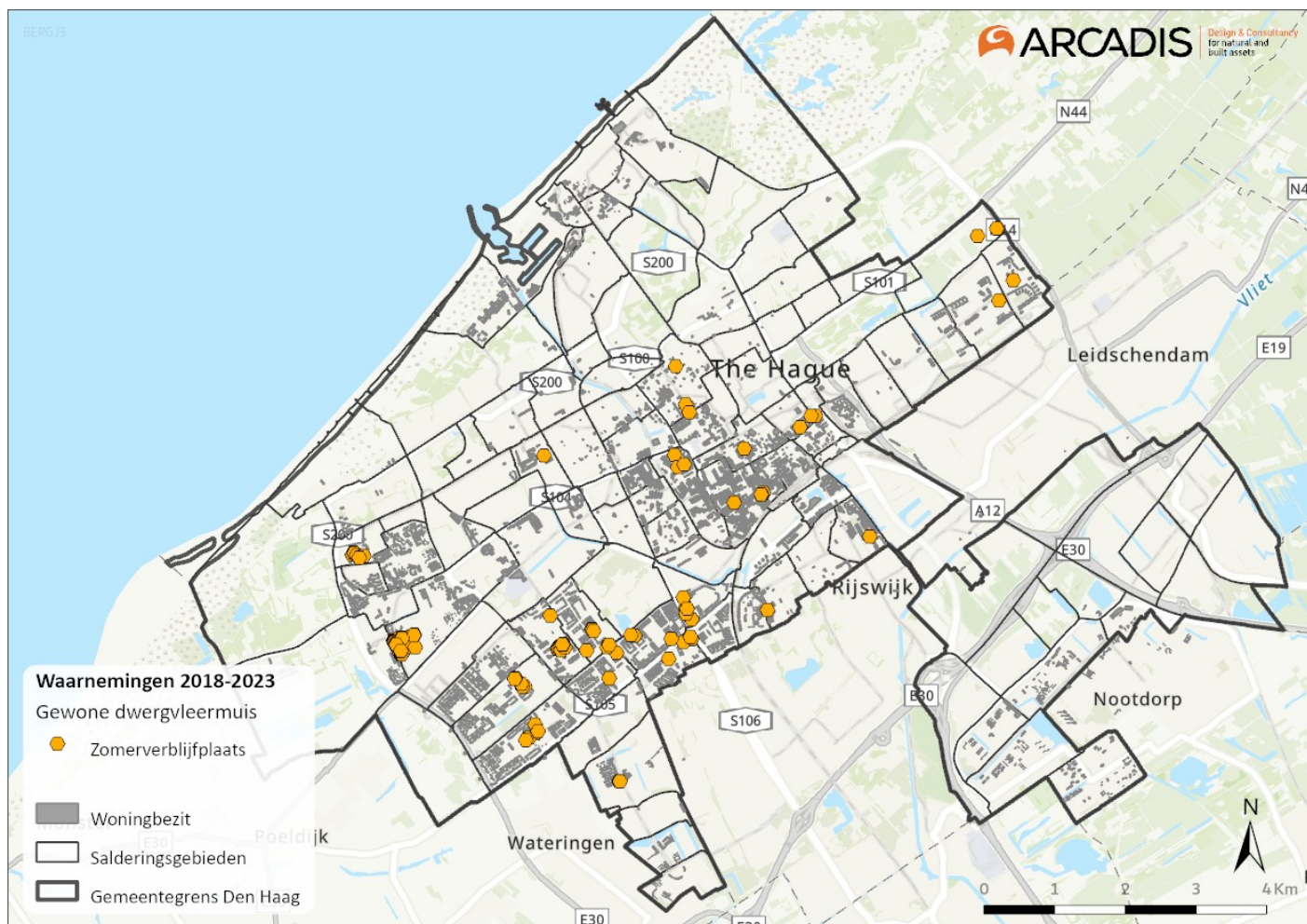
In figuur 1 is het overzicht van de waarnemingen van gewone dwergvleermuis weergegeven. Verschillende vleermuisfuncties zijn waargenomen: kraamverblijfplaatsen, winterverblijfplaatsen, paarverblijfplaatsen en zomerverblijfplaatsen. Daarnaast zijn vele foeragerende dieren waargenomen. Onder overige waarnemingen vallen o.a. passerende en overvliegende dieren. De gewone dwergvleermuis is wijdverspreid over het woningbezit vastgesteld. De dichtheid van waarnemingen is wat lager in Scheveningen en aan de kust als ook aan de zuidoostzijde van Den Haag ten opzichte van bijv. de strook woningbezit die tussen zuidwest en noordoost loopt.

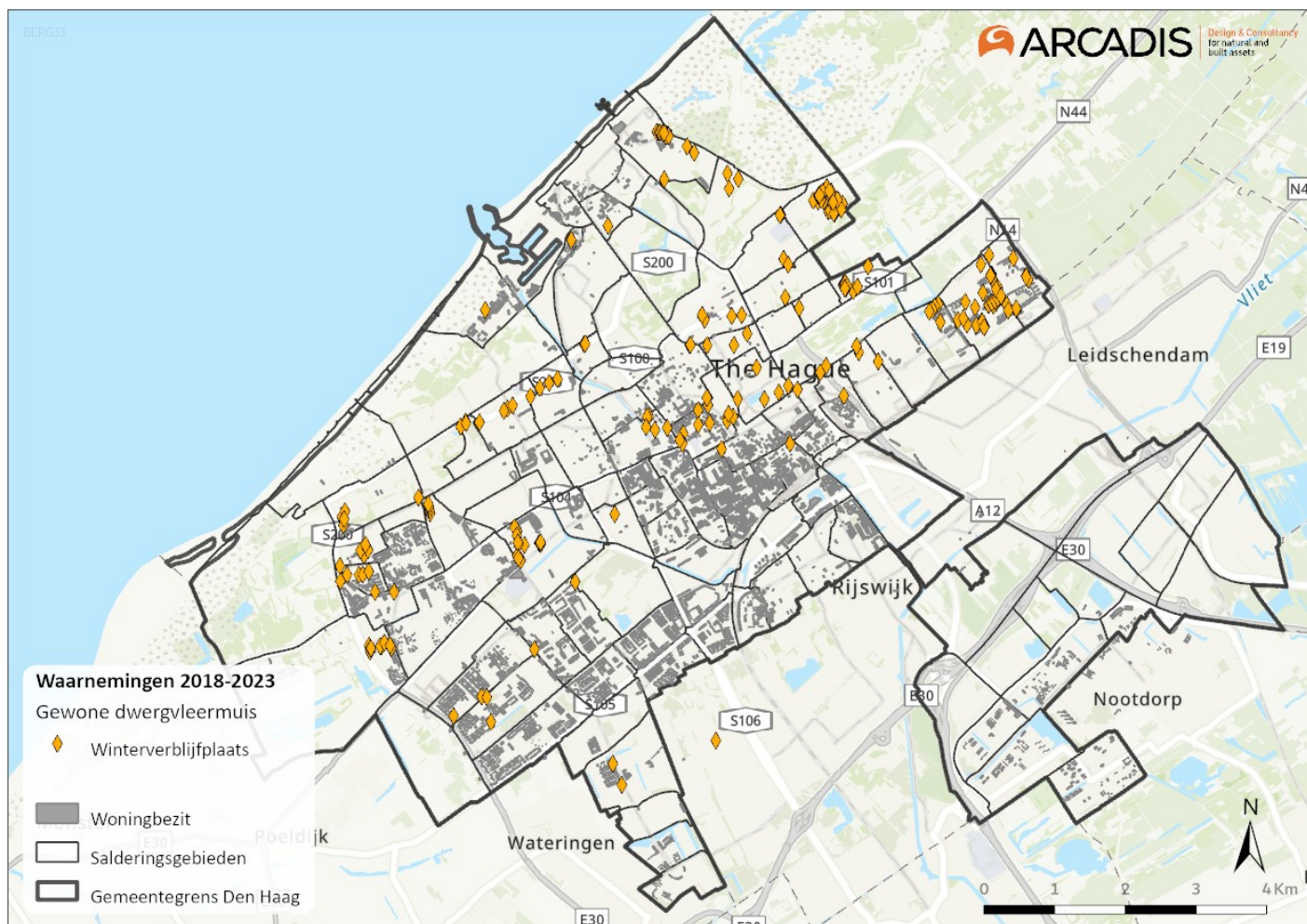
Figuur 1 Overzichtskaart verblijfplaatsen gewone dwergvleermuis vanaf 2018 (oranje stippen), in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

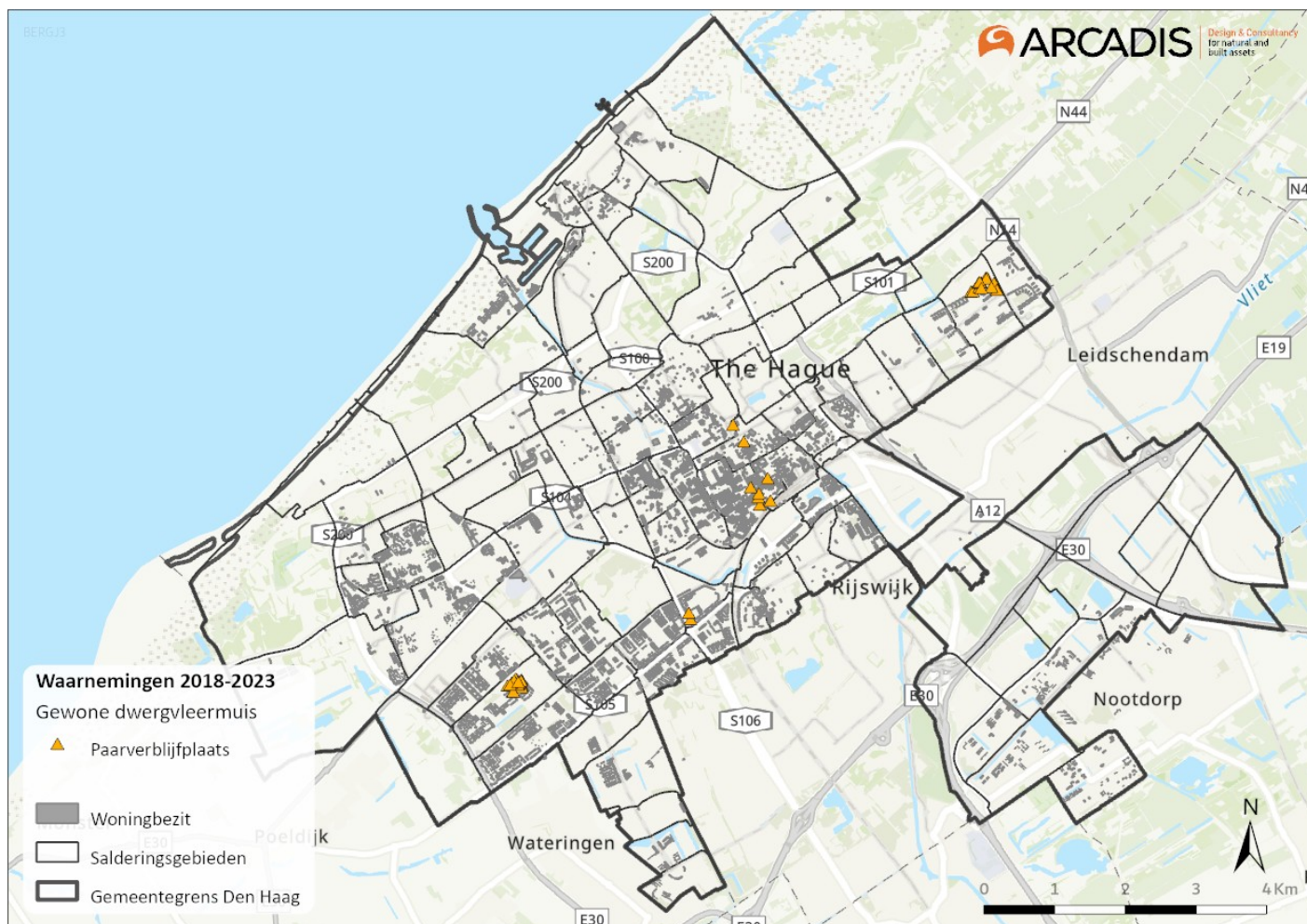
Figuur 2 Kraamverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis vanaf 2018 (oranje stippen), in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

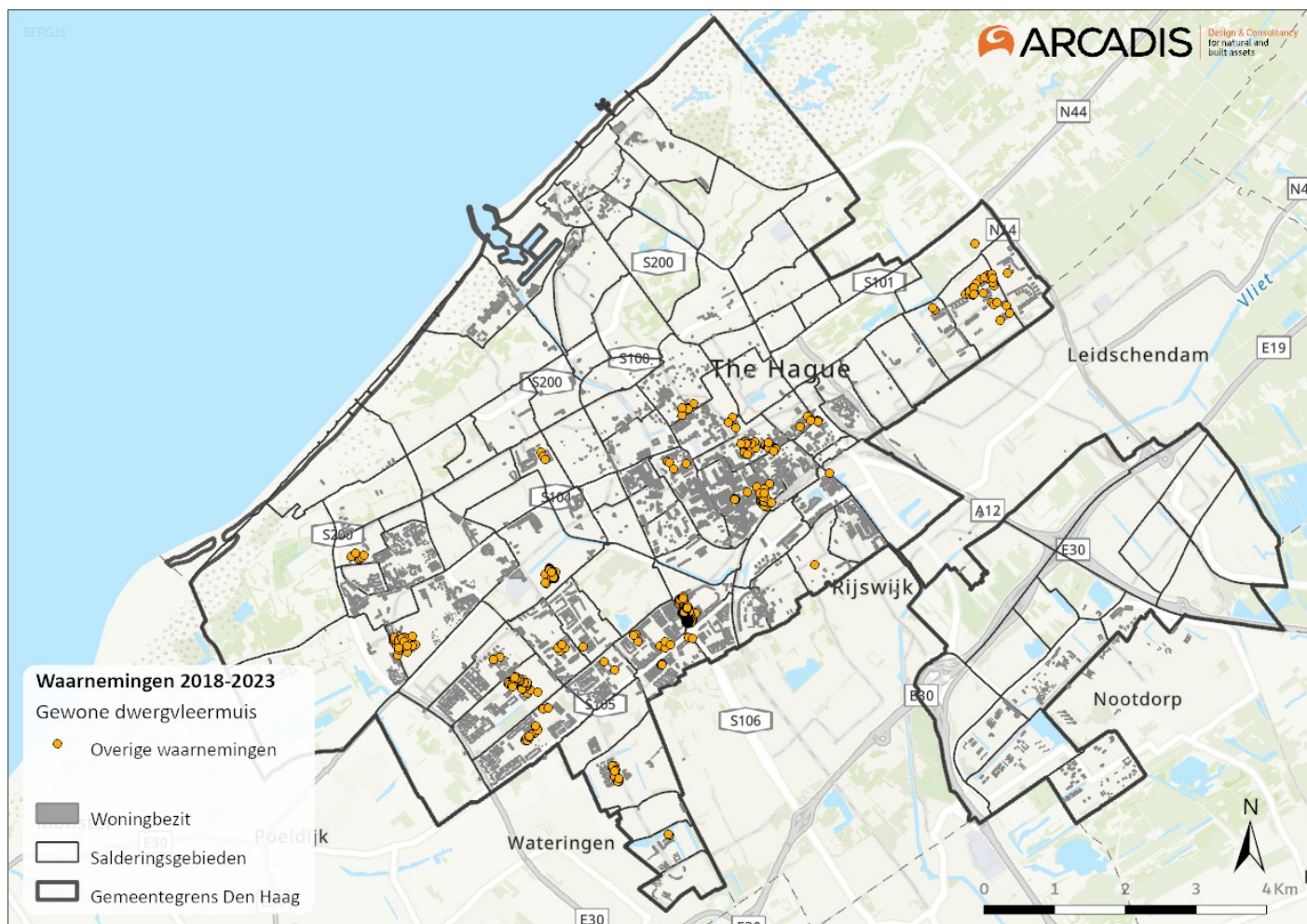
Figuur 3 Zomerverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis vanaf 2018 (oranje stippen), in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

Figuur 4 Winterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis vanaf 2018 (oranje stippen), in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

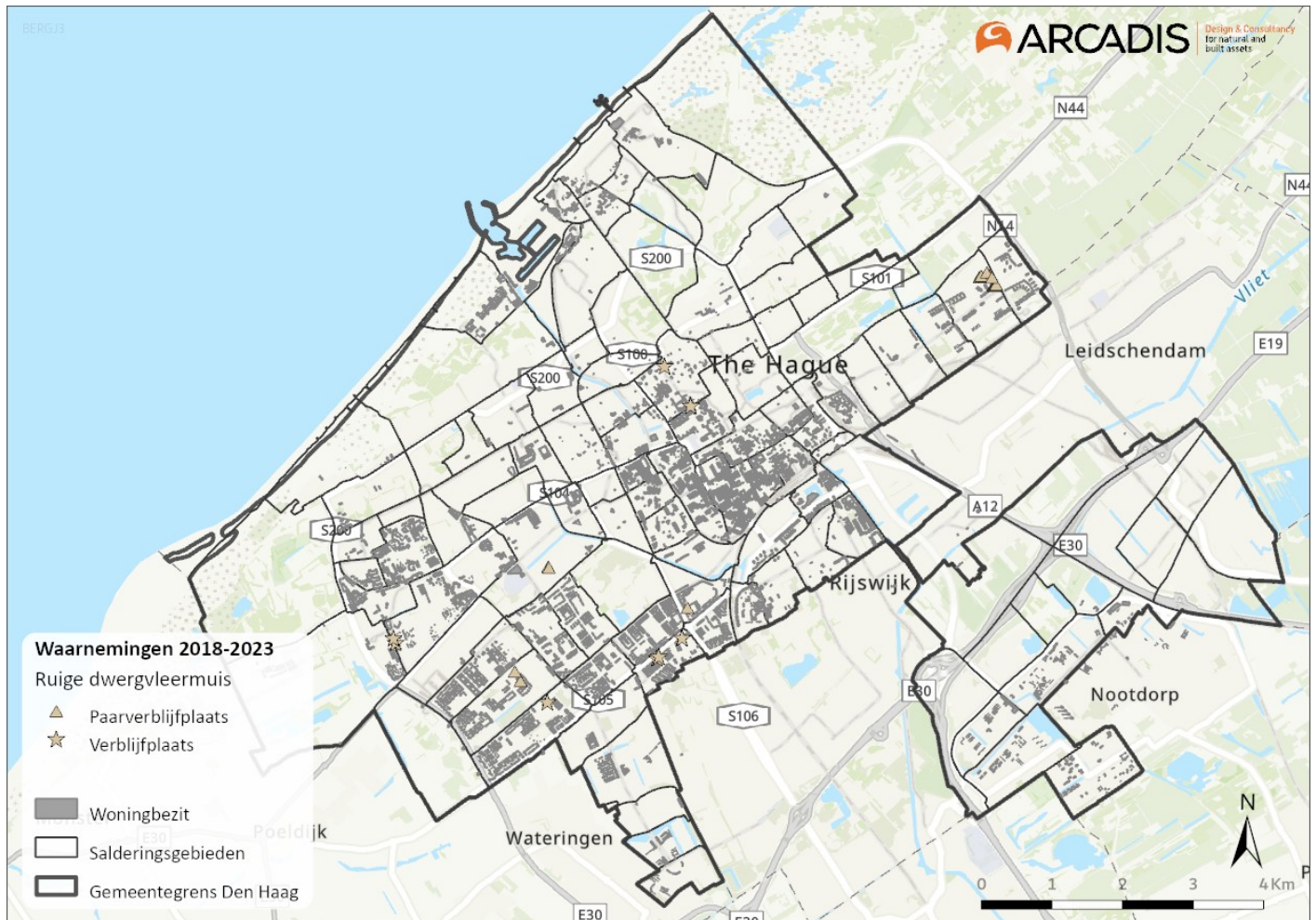
Figuur 5 Winterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis vanaf 2018 (oranje stippen), in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

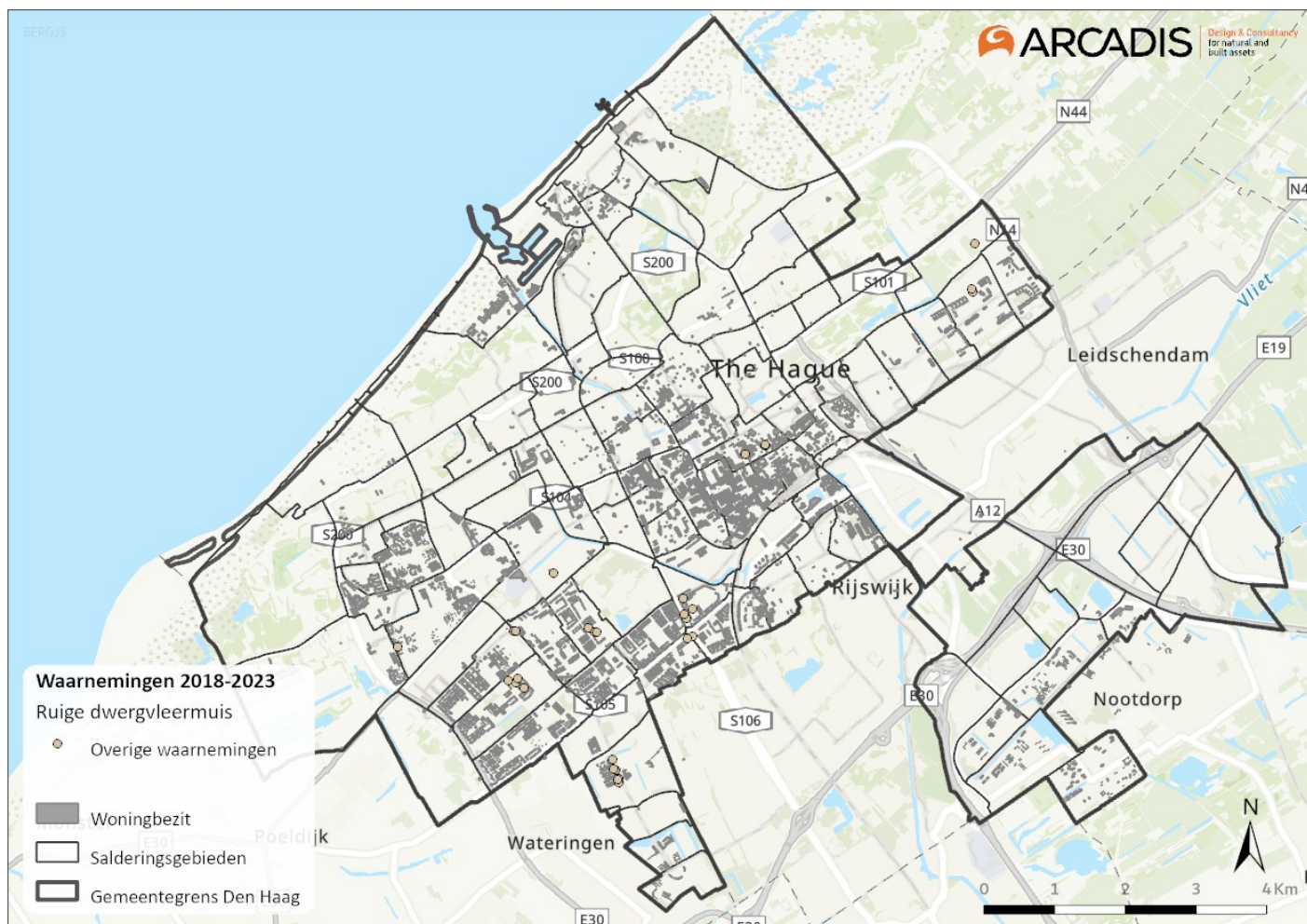
Figuur 6 Waarnemingen gewone dwergvleermuis (foeragerend, passerend) vanaf 2018 (oranje), in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

Ruige dwergvleermuis

In figuur 2 is het overzicht van de waarnemingen van ruige dwergvleermuis weergegeven. Voor ruige dwergvleermuizen zijn diverse paarverblijfplaatsen waargenomen. Daarnaast zijn foeragerende dieren waargenomen. Onder overige waarnemingen vallen o.a. passerende en overvliegende dieren. Aan de kust bij Scheveningen is de ruige dwergvleermuis niet waargenomen, de dichtheid van waarnemingen is laag aan de zuidwestzijde van Den Haag ten opzichte van het overige woningbezit.

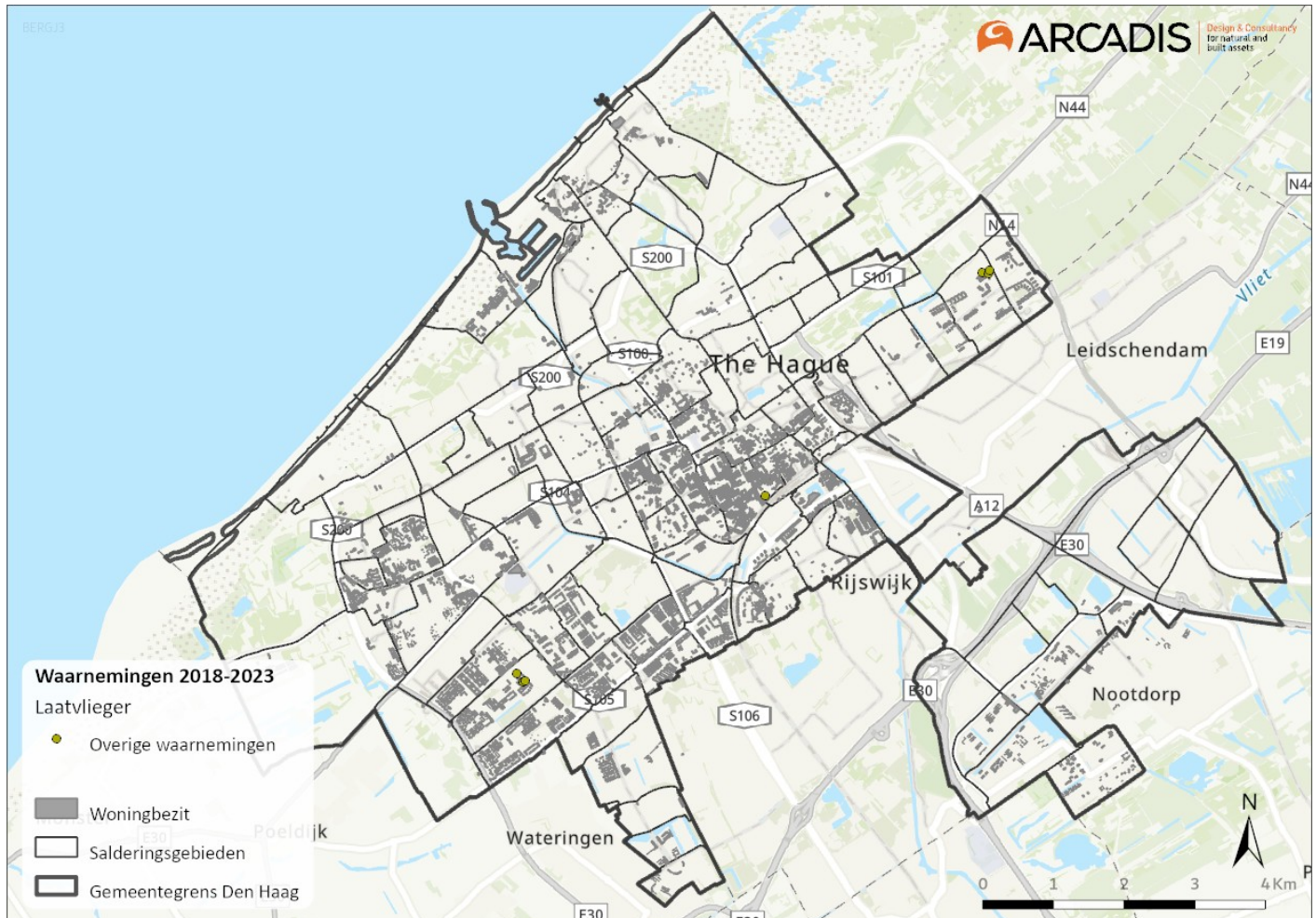
Figuur 7 Verblijfplaatsen ruige dwergvleermuis vanaf 2018 (lichtbruin) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

Figuur 8 Waarnemingen ruige dwergvleermuis (foeragerend, passerend) vanaf 2018 (lichtbruin) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

Laatvlieger

In Figuur 3 is het overzicht van de waarnemingen van laatvlieger weergegeven. Verblijfplaatsen zijn in de periode 2018-2023 niet vastgesteld. Op twee locaties zijn enkele individuen foeragerend of passerende waargenomen.

Figuur 9 Waarnemingen laatvlieger tijdens onderzoeken vanaf 2018 (groene stippen) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

Gewone grootoorvleermuis

De gewone grootoorvleermuis is in de beschikbare onderzoeksgegevens van de periode 2019-2023 niet waargenomen in en rondom de gemeente Den Haag.

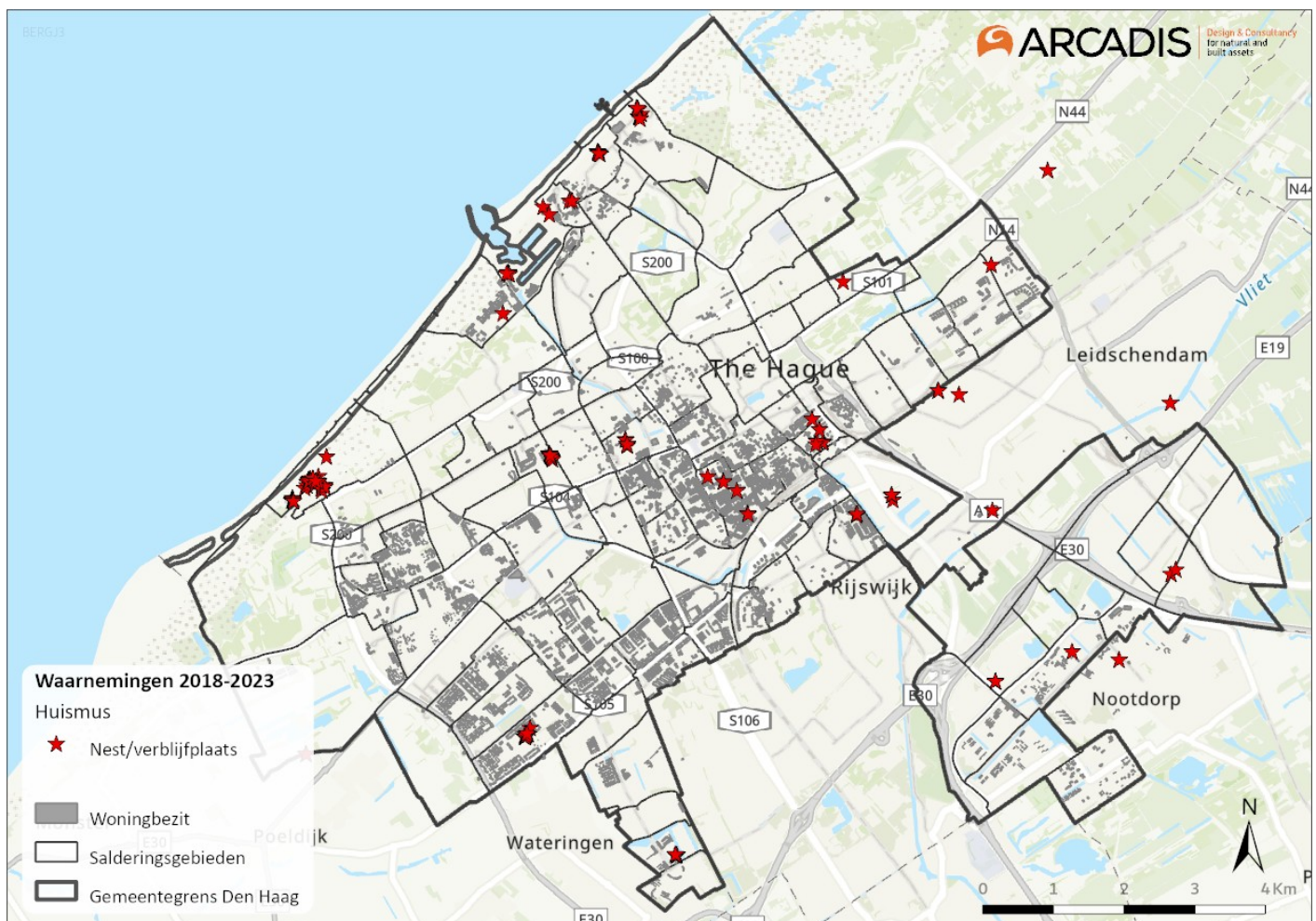
3.2.2 Vogels met jaarrond beschermde nesten

In de afgelopen jaren is Protocolonderzoek voor een verscheidenheid aan projecten in opdracht van Stichting DuWo, Gemeente Den Haag, Haag Wonen, Hof Wonen en Staedion grotendeels al uitgevoerd (zie bijlage A). Daarnaast is van 2019-2023, gecombineerd met het vleermuisonderzoek, een inventarisatie van de “witte gebieden” uitgevoerd.

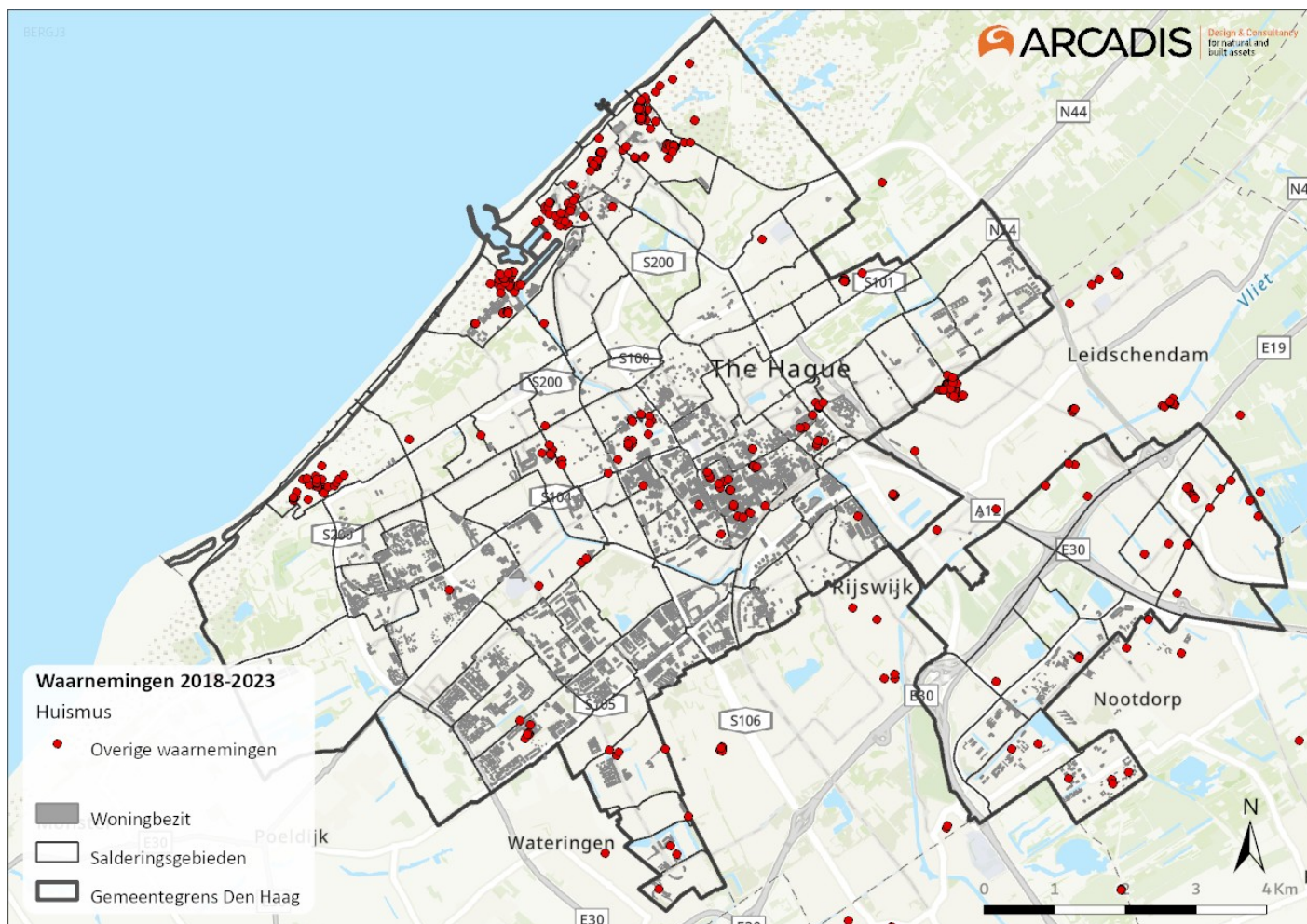
In Figuur 5 en 6 staan alle waarnemingen van de onderzoeken voor respectievelijk huismus en gierzwaluw weergegeven tegenover de adressen binnen het SMP. Hierin is duidelijk te zien dat er verdeeld over het woningbezit onderzoek is uitgevoerd en hiermee representatief is voor het woningbezit binnen het SMP.

Huismus

In figuur 5 is het overzicht van de waarnemingen van de huismus weergegeven. De dichtheid van waarnemingen van huismus varieert over de gemeente Den Haag. Aan de kust bij Scheveningen en in oude stad zijn de meeste huismussen waargenomen. In het zuidwesten als ook het oosten van Den Haag is het aantal waarnemingen van huismus lager. De huismus is verspreid over het woningbezit waargenomen.

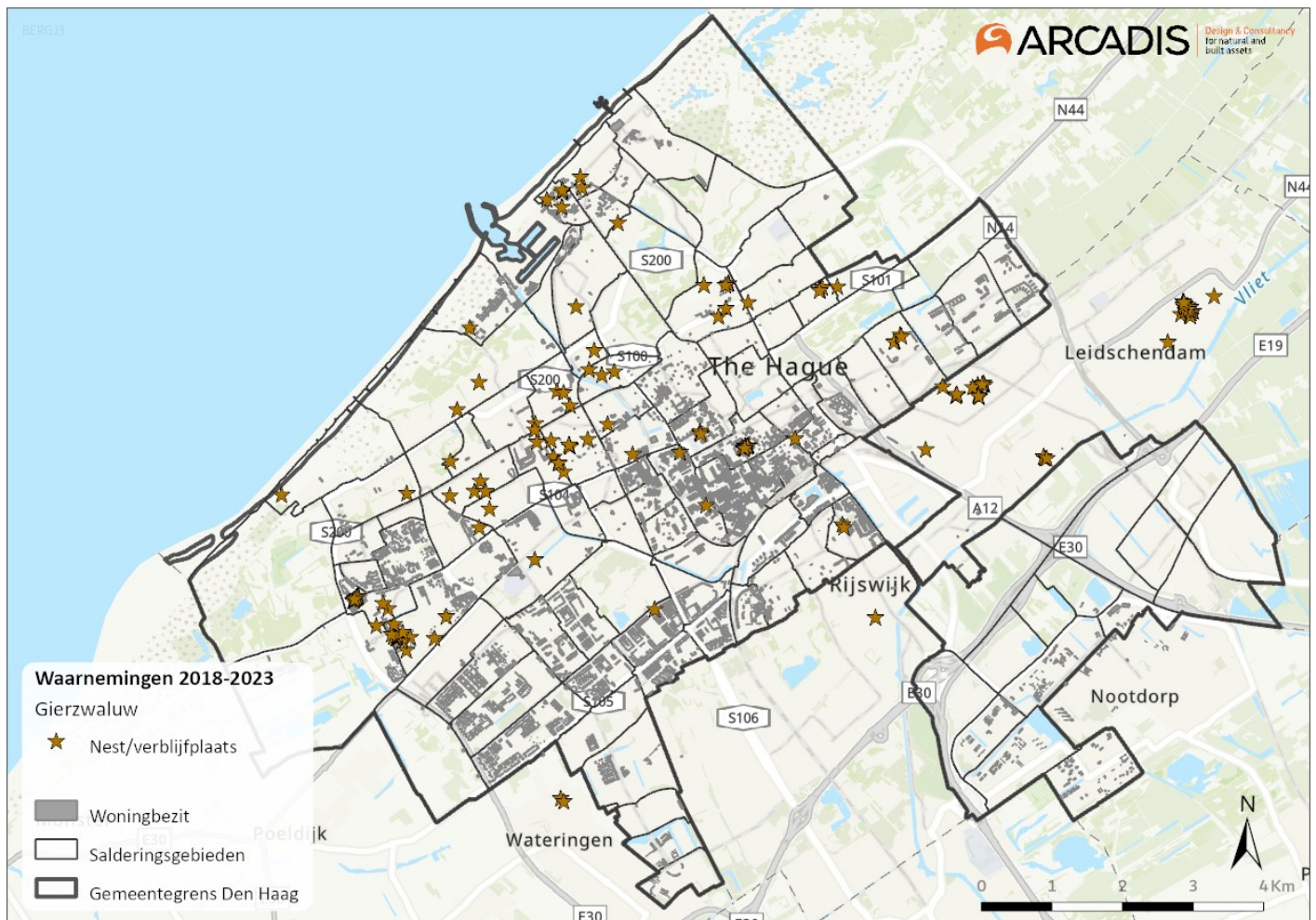
Figuur 10 Verblijfplaatsen huismus vanaf 2018 (rood) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlind).

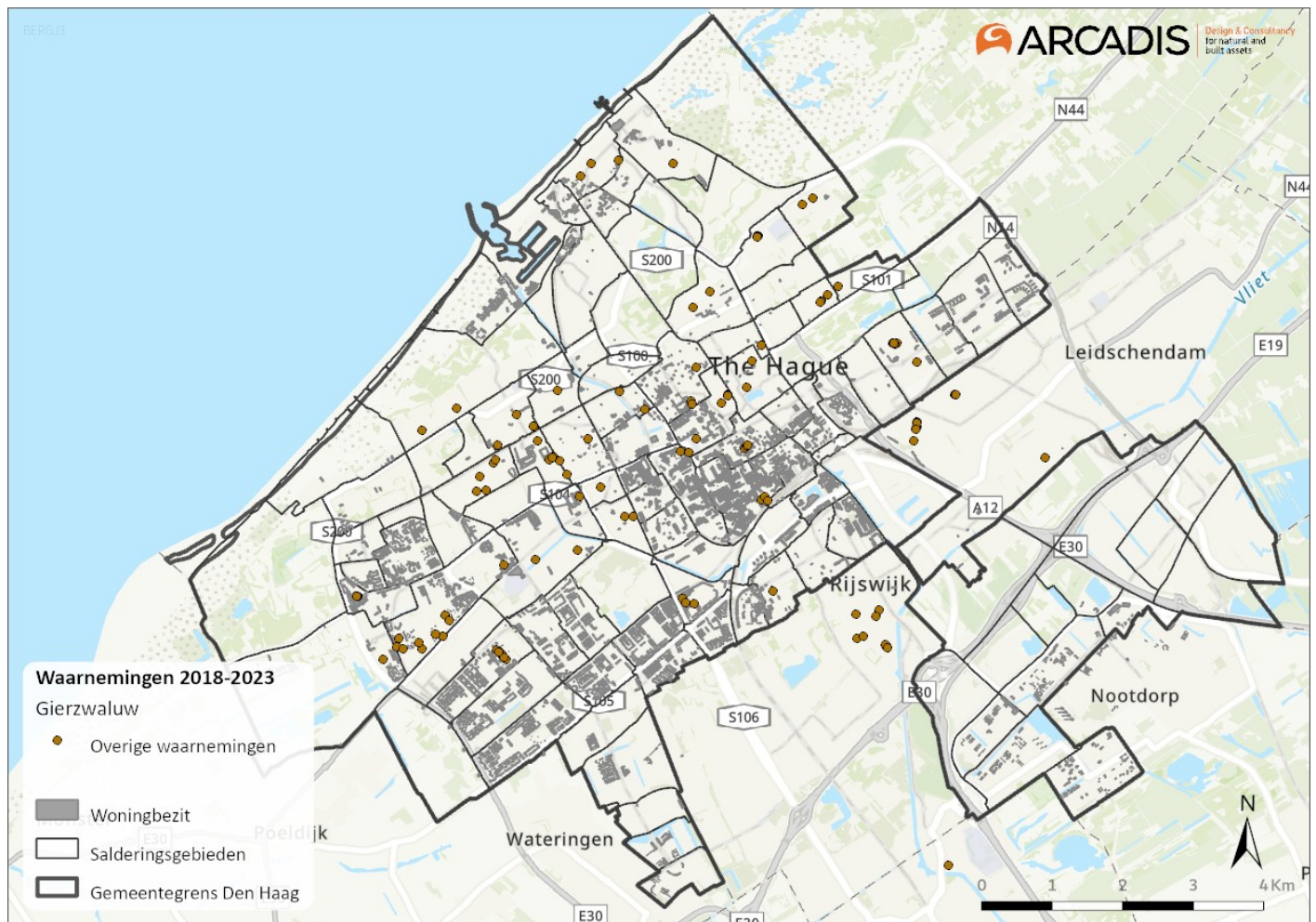
Figuur 11 Waarnemingen huismus vanaf 2018 (rood) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omljnd).

Gierzwaluw

In figuur 6 is het overzicht van de waarnemingen van gierzwaluw weergegeven. De meerderheid van de waarnemingen ligt in het midden en het noordwesten van de gemeente Den Haag. In het zuidoosten en het zuiden is het aantal waarnemingen relatief lager (op een enkele uitschieter in het zuiden na). Binnen het woningbezit zijn nesten van gierzwaluw vastgesteld.

Figuur 12 Verblijfplaatsen gierzwaluw vanaf 2018 (bruin) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

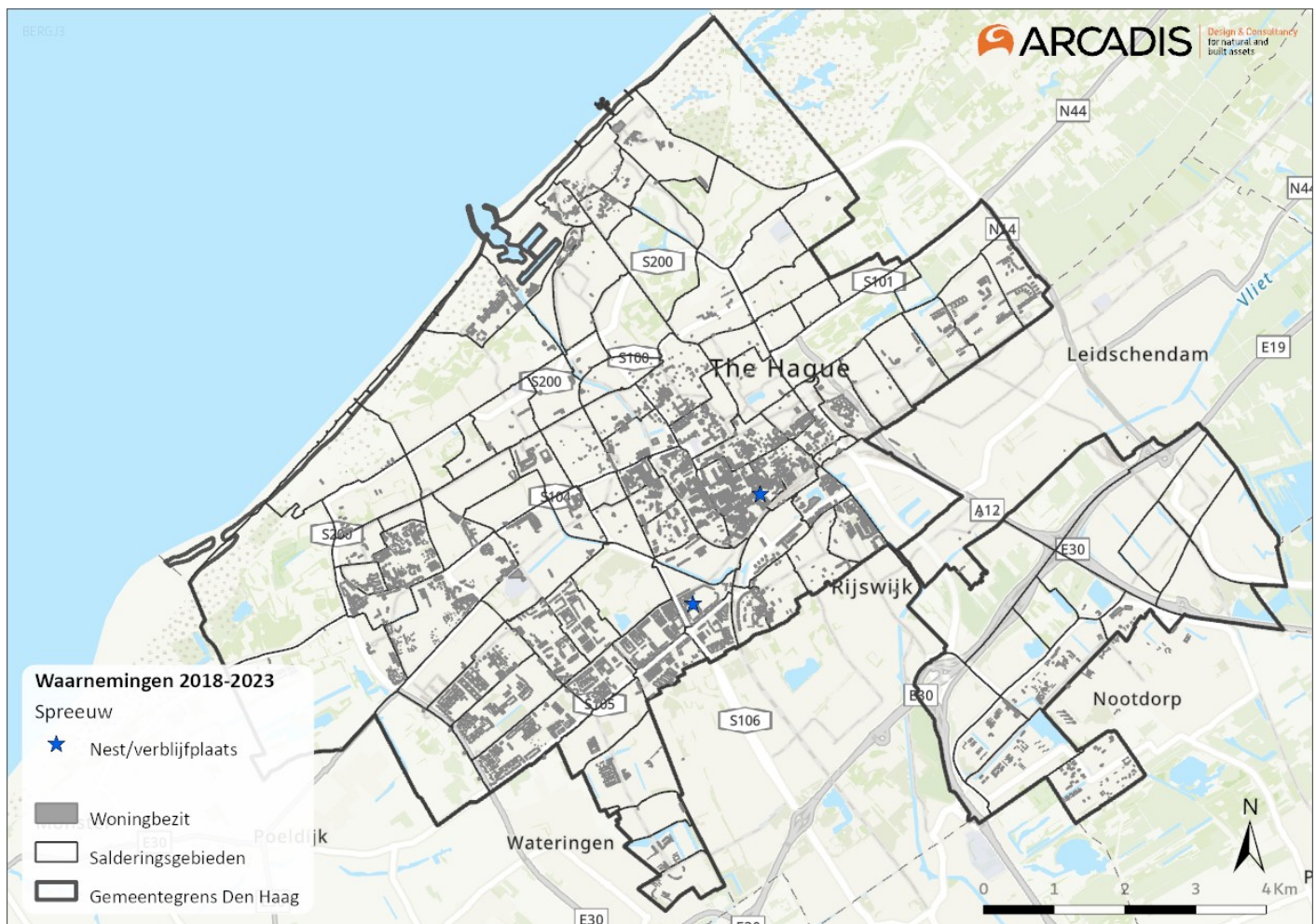
Figuur 13 Waarnemingen gierzwaluw vanaf 2018 (bruin) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omljnd).

3.2.3 Overige vogels

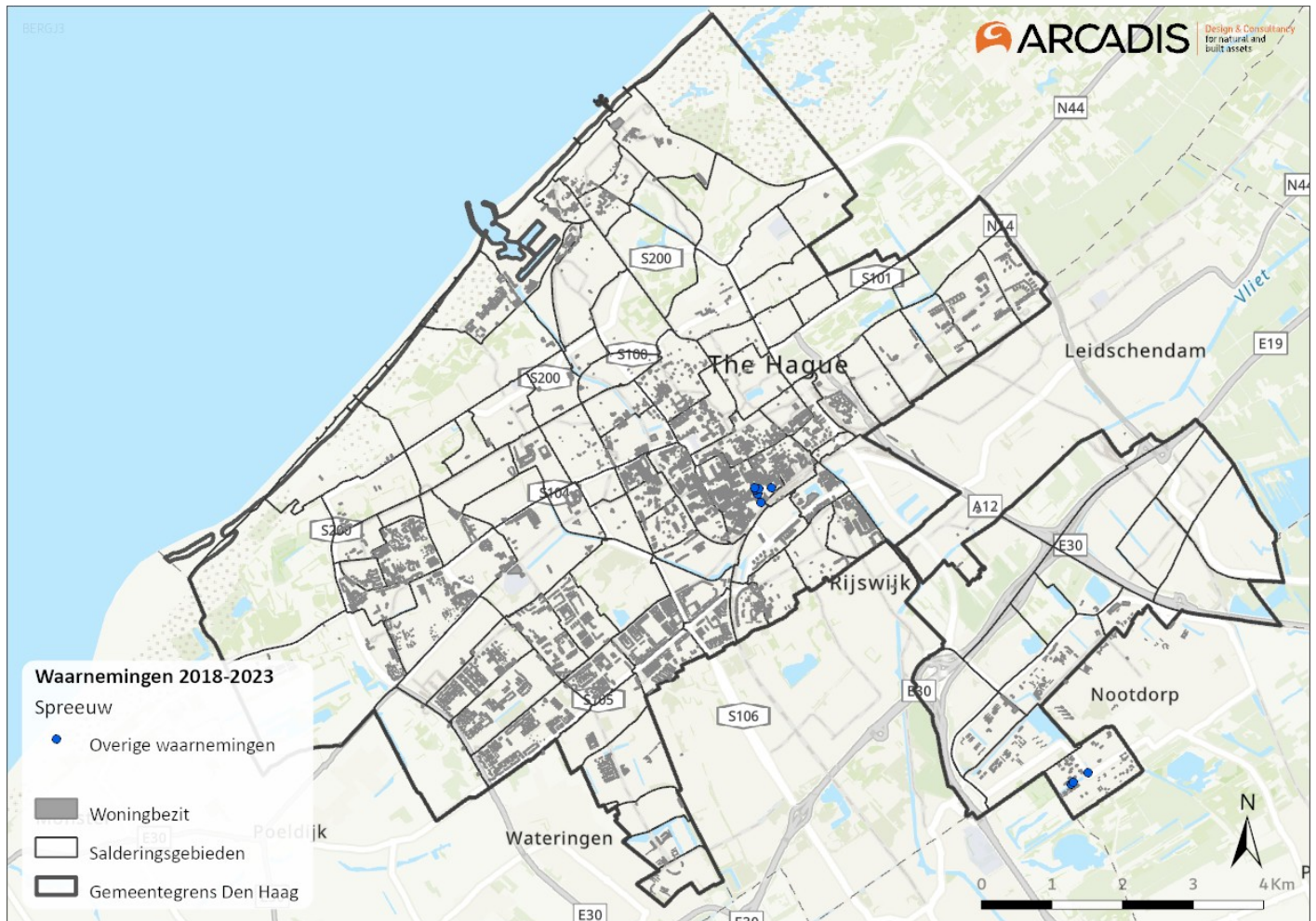
De spreeuw is in een aantal reeds uitgevoerde onderzoeken onderzocht en waargenomen. De resultaten zijn weergegeven in onderstaande paragraaf.

Spreeuw

In figuur 7 is het overzicht van de waarnemingen van spreeuw weergegeven. Spreeuw verblijfplaatsen zijn enkele malen vastgesteld in de Schildersbuurt en in Moerwijk. De dichtheid van waarnemingen van spreeuw verspreid over Den Haag is laag.

Figuur 14 Nestlocaties gierwaluw vanaf 2018 (blauw) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omljnd).

Figuur 15 Waarnemingen spreekw vanaf 2018 (blauw) in relatie tot het woningbezit (grijs) en de salderingsgebieden behorende tot dit SMP (zwart omlijnd).

Huiszwaluw

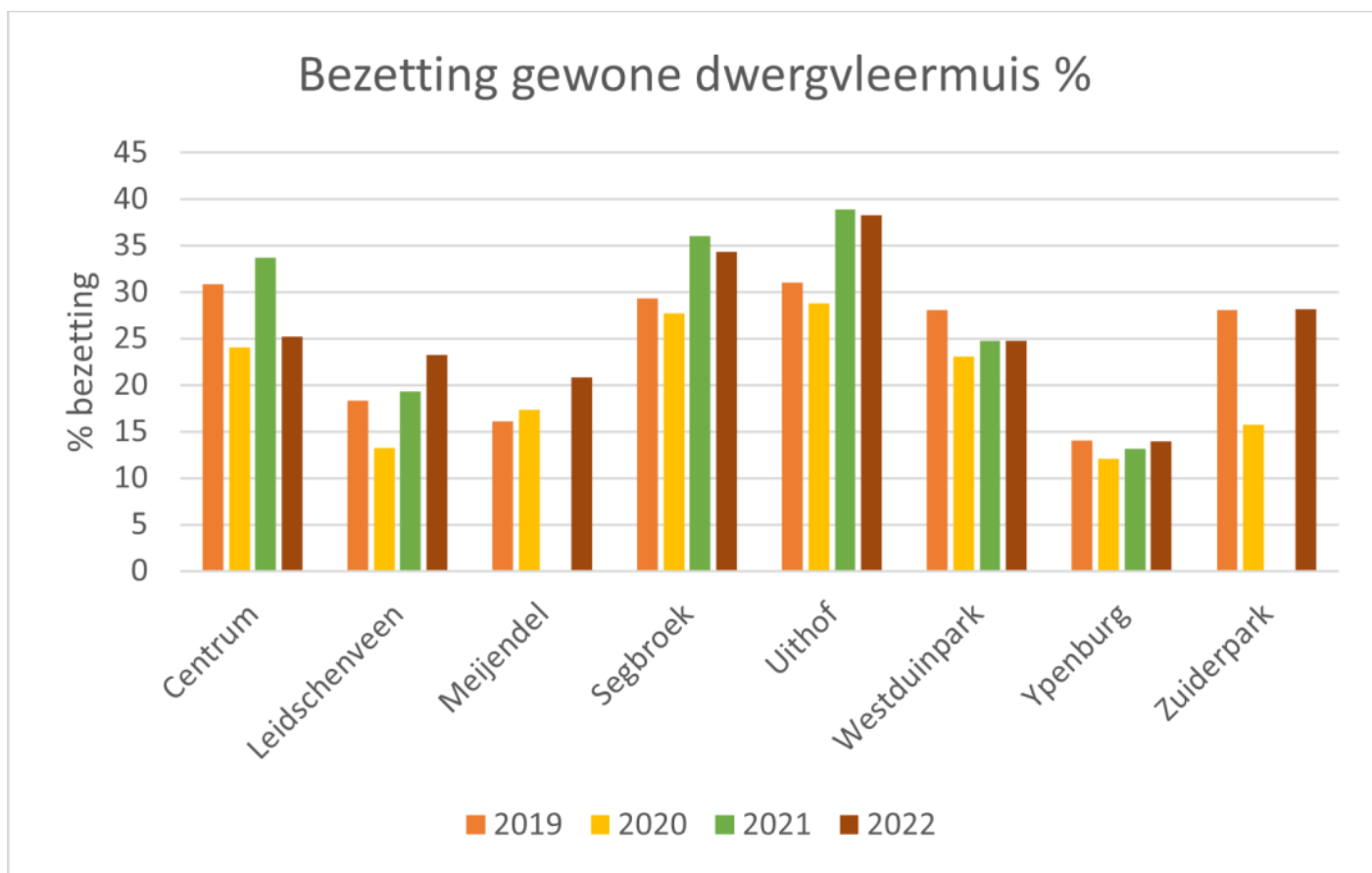
De gewone grootoorvleermuis is in de beschikbare onderzoeksgegevens van de periode 2019-2023 niet waargenomen in en rondom de gemeente Den Haag.

3.3 Vleermus

In deze paragraaf worden beknopt de resultaten van VleermMUS over de jaren 2019-2022 weergegeven. Voor een volledig beeld wordt verwezen naar de VleerMUS rapportages opgesteld door de Zoogdiervereniging (zie bijlage B). In figuur xx t/m xx staan de procentuele bezettingen van elke route van de afgelopen vier seizoenen weergegeven per soort (Zoogdiervereniging, 2022).

Gewone dwergvleermuis

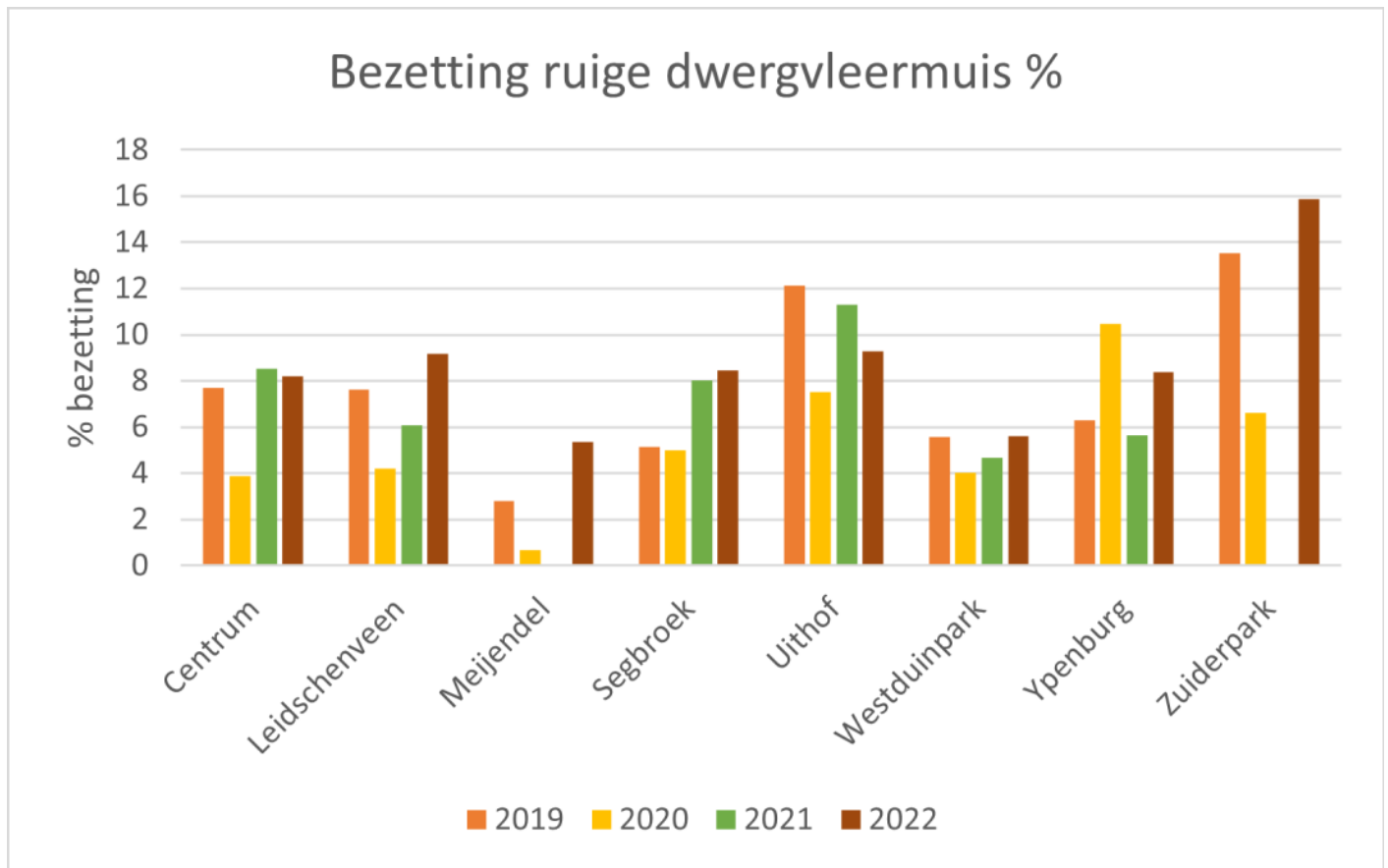
In figuur xx is de procentuele bezetting van 2019 t/m 2022 voor gewone dwergvleermuis weergegeven per route. Met een gemiddelde procentuele bezetting van 26,1% was de bezetting van gewone dwergvleermuis ongeveer gelijk aan 2021, toen de gemiddelde bezetting 27,6% was.

Figuur 16 Procentuele bezetting per VleerMUS route over de periode 2019-2022 van gewone dwergvleermuis (Zoogdiervereniging).

Ruige dwergvleermuis

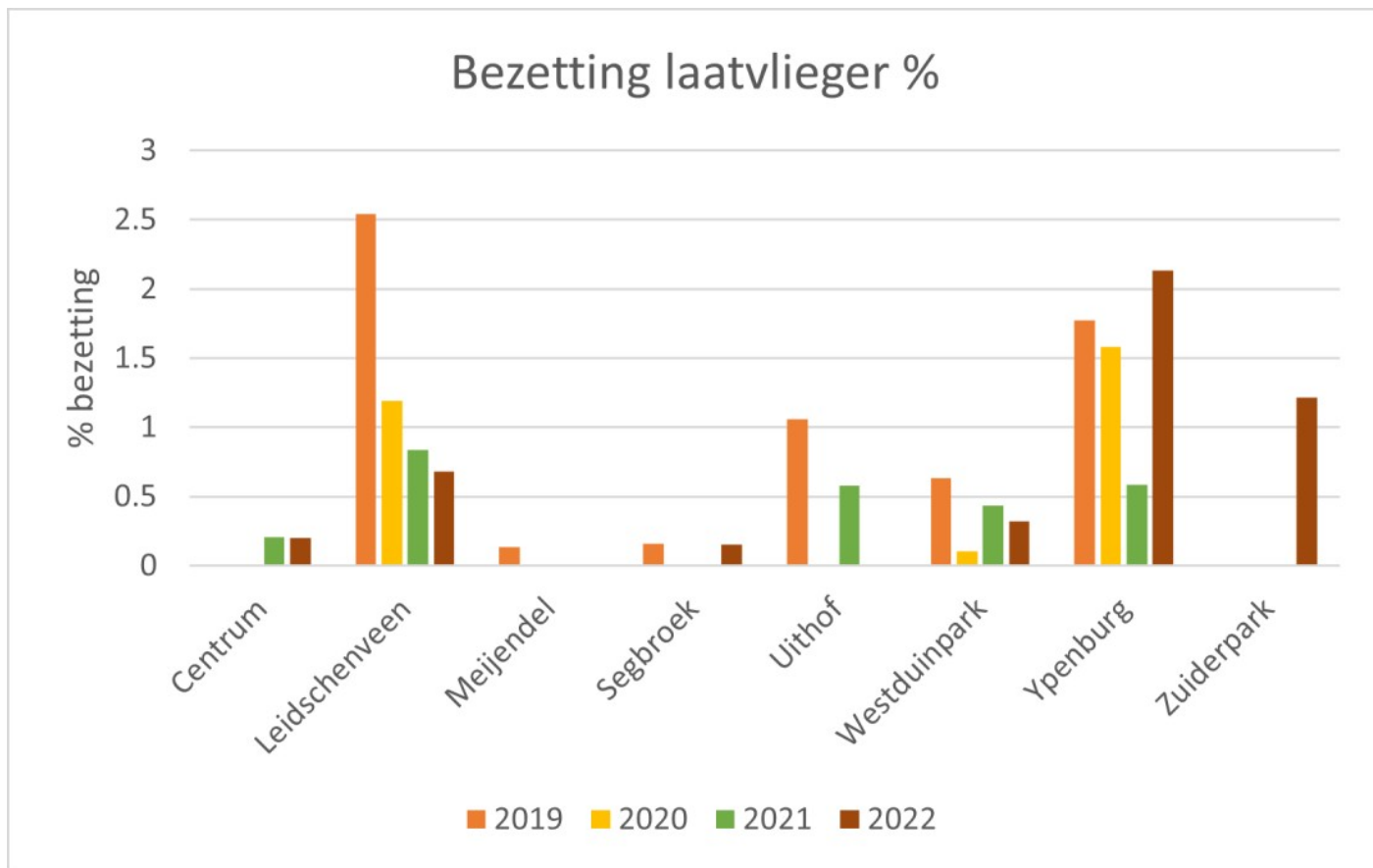
In figuur xx is de procentuele bezetting van 2019 t/m 2022 voor ruige dwergvleermuis weergegeven per route. De procentuele bezetting van laatvlieger is met een gemiddelde van 8,8% het hoogst gemeten tot nu toe. Opvallend is de hoge bezetting van het Zuiderpark (waarvan vorig jaar geen gegevens beschikbaar waren), dit draagt sterk bij aan het relatief hoge gemiddelde van 2022 (Zoogdiervereniging, 2022).

Figuur 17 Procentuele bezetting per VleerMUS route over de periode 2019-2022 van ruige dwergvleermuis (Zoogdiervereniging).

Laatvlieger

In figuur xx is de procentuele bezetting van 2019 t/m 2022 voor laatvlieger weergegeven per route. Afgelopen jaren werden weinig waarnemingen gedaan van laatvlieger, de procentuele bezetting van laatvlieger was van de drie gemeten soorten veruit het laagst. De gemiddelde procentuele bezetting van laatvlieger was in 2022 0,6%. In 2022 werden voor het eerst waarnemingen gedaan van laatvlieger in 2022.

Figuur 18 Procentuele bezetting per VleerMUS route over de periode 2019-2022 van laatvlieger (Zoogdiervereniging).

3.4 MUS

In deze paragraaf worden beknopt de resultaten van MUS over de jaren 2016-2022 weergegeven. Voor een volledig beeld wordt verwezen naar de MUS rapportage uit 2021 zoals opgesteld door Haagse Vogelbescherming (zie bijlage C). In de MUS rapportage 2022 zijn de resultaten enkel in tabelvorm weergegeven (Haagse Vogelbescherming, 2022).

Gierzwaluw

In 2021 is het aantal gierzwaluwen per postcodegebied evenals in 2020 toegenomen tot 32,7 dieren. De soort heeft daarmee in 2021 peil weer bereikt van de jaren 2017 en 2018. In 2021 was hij net als in 2020 in 11 postcodegebieden de meest getelde soort. Vier van deze postcodegebieden lagen in het stadsdeel Segbroek. In Segbroek zat 25% van het totaal aantal aan gierzwaluwen. In de stadsdelen Scheveningen (302) en Centrum (282) zaten ook veel gierzwaluwen. In de stadsdelen Leidschenveen/Ypenburg en Laak werden nauwelijks gierzwaluwen nauwelijks in MUS opgegeven. In de randgemeenten zaten de meesten in Rijswijk (148) (Haagse Vogelbescherming, 2021). De toename van de gierzwaluw in 2021 heeft zich niet doorgezet en de aantallen vielen weer terug tot ongeveer het aantal in 2020. Het aantal gierzwaluwen per postcodegebied is in 2022 27,9 dieren. In 2022 was de soort in 5 postcodegebieden de meest getelde soort: Centrum – Zeeheldenkwartier West (60), Haagse Hout Bezuidenhout oost (38), Scheveningen – Statenkwartier (96) en Belgisch Park (56), Segbroek – Vogelwijk (116). In het stadsbroek Scheveningen (303), Segbroek (282), Escamp (276) en centrum (258) zaten de meeste gierzwaluwen. (Haagse Vogelbescherming, 2022).

Huismus

Het gaat nog altijd niet goed met de huismus. Het aantal exemplaren per postcodegebied nam voor het derde jaar op rij af, nu tot 7,6 dieren: dit is slechts 60% van het aantal in 2017. Het aantal gebieden waar nog huismussen zijn vastgesteld (37) bedroeg minder dan 50%, ondanks dat veel meer gebieden werden geteld voor MUS in 2021. Er zijn in feite maar vier kerngebieden waar nog een redelijk aantal huismussen werd gezien: Scheveningen (met de bekende kolonie in Duindorp), Centrum met Transvaalkwartier, Valkenboskwartier en Zeeheldenbuurt, het Regentessekwartier in Segbroek en Leidscheveen/Ypenburg. In Bezuidenhout is er daarnaast nog een kleine kolonie, die overigens van 2020 op 2022 terugliep van 22 naar 11 dieren. In Scheveningen liep het aantal in MUS waargenomen huismussen terug van 98 in 2020 tot 81 in 2021. Het aantal in Leidschenveen/Ypenburg bleef min of meer stabiel. Het aantal in stadsdeel Centrum (inclusief Regentessekwartier) nam echter toe van 30 tot 70. Dit is te verklaren door een toename in Transvaal (+13), Regentessekwartier (+8) en het Zeehelderkwartier waar in 2021 9 dieren werden gezien en in 2020 geen. In de randgemeenten Wassenaar en Rijswijk zijn er alleen verspreid kleine kolonies; in Leidschendam en Voorburg werden in 2021 slechts enkele huismussen gezien. Vergeleken met het landelijk gemiddelde zitten in de Haagse regio veel minder huismussen, namelijk in elke ronde maar 1 tot 1,5 % van de landelijke cijfers. Uit de data van 2016 t/m 2021 blijkt dat er elk jaar minder huismussen geteld worden. In 2022 is het aantal exemplaren per postcodegebied toegenomen naar 8,6. De huismus is daarmee nieuw de top 20 binnengekomen van meest gestelde soorten op plaats 19. De kerngebieden met een redelijk aantal huismussen in 2022 zijn: Scheveningen met Duindorp, oud-Scheveningen en Scheveningen Badplaats, het Regentessekwartier in Segbroek, Centrum met Transvaalkwartier, Leidschenveen/Ypenburg en Escamp. De kolonie in Bezuidenhout lijkt te zijn verdwenen, hier werden slechts 2 dieren geteld. In Scheveningen is het aantal huismussen toegenomen van 81 in 2021 naar 105 in 2022. In stadsdeel centrum liep het aantal in MUS waargenomen huismussen terug van 70 in 2021 naar 39 in 2022. De aantallen zijn hier in alle wijken laag op Transvaalkwartier (17) na. In stadsdeel Escamp werden in 2022 48 huismussen waargenomen, opvallend zijn de waarnemingen van 21 huismussen in zowel Wateringse Veld als Leyenburg Oost. In 2022 is er voor het eerst in jaren sprake van een toename van het aantal getelde huismussen. De vraag is of dit zich doorzet in 2023. Bij het landelijk gemiddelde blijft Den Haag nog steeds ver achter.

Spreeuw

Onderstaande passage is afkomstig uit de MUS-rapportage 2021: “De spreeuw heeft zich qua aantal per postcodegebied enigszins hersteld van het dieptepunt in 2020 van 7,8 tot 9,3 in 2021. Maar deze getallen zijn berekend over alleen die postcodegebieden waar hij is gezien. Het gemiddelde per gebied over alle gebieden (dus inclusief wel getelde maar niet waargenomen gebieden) daalde van 2020 op 2021 van 3,9 tot 3,4. Tekenend is ook dat het percentage postcodegebieden waarin hij werd gezien, dat in 2017 nog 72,9% bedroeg inmiddels is gedaald tot een dramatische 36,8%, dus nagenoeg de helft. En in de 28 gebieden waarin hij nog werd gezien ging het in 5 gevallen maar om één enkel exemplaar. Ook de randgemeenten zijn in MUS in 2021 vrijwel spreeuwloos. In geheel Leidschendam, Voorburg en Rijswijk werden er maar 7 of 6 per gemeente in MUS in opgegeven. Alleen in Wassenaar

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

werden er nog 32 gezien, waarvan echter alleen in Kerkehout al 20. Al deze uitkomsten samen geven weinig hoop voor de toekomst.”

Huiszwaluw

Wat betreft huiszwaluw wordt enkel gesteld dat het aantal vogels in Den Haag lager ligt dan het landelijke gemiddelde.

3.5 Tuinvogeltelling

Bekijk resultaten online en beschrijf de top 10. In verband met privacy zijn de data niet openbaar.

4 Staat van instandhouding

4.1 Inleiding

4.1.1 Het begrip

Het beoordelingskader voor de (gunstige) staat van instandhouding, alsmede de terminologie, ontleen wij aan het advies 'Onderzoek naar de betekenis van 'de gunstige staat van instandhouding', met name in het kader van de beoordeling van ontheffingsaanvragen onder de Wet natuurbescherming' (Bastmeijer, januari 2018). Bastmeijer refereert hier rechtstreeks aan artikel 1 van de Habitatrichtlijn. Hier wordt de 'staat van instandhouding van een soort' gedefinieerd als: "het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het in artikel 2 bedoelde grondgebied (i.c. het Europese grondgebied van de Lidstaten)".

Het begrip 'gunstige staat van instandhouding' is niet terug te vinden in de Vogelrichtlijn, die van oudere datum is. Maar deze richtlijn verplicht de Lidstaten wel "tot het nemen van alle nodige maatregelen om de populatie van de in artikel 1 bedoelde soorten op een niveau te houden of te brengen dat met name beantwoordt aan de ecologische, wetenschappelijke en culturele eisen". Bastmeijer betoogt dat Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn weliswaar een verschillende terminologie gebruiken, maar dat ze in feite hetzelfde beogen.

4.1.2 Componenten

Het begrip 'gunstige staat van instandhouding', zoals gedefinieerd in de Habitatrichtlijn, dient volgens Bastmeijer in de rapportagerichtlijnsoorten voor habitatrichtlijnsoorten ten behoeve van de verslaglegging onder artikel 17 Habitatrichtlijn te worden uitgewerkt in vier componenten:

- De populatie (i.c. omvang en opbouw)
- De verspreiding
- Het leefgebied (i.c. oppervlakte van habitat, geschiktheid van habitat voor soorten, structuur en functies van habitats)
- Het toekomstperspectief

Deze componenten dienen ten behoeve van de rapportage voor iedere soort op lidstaatsniveau te worden beoordeeld volgens een overeengekomen beoordelingsmatrix. Hierbij is zowel de huidige situatie als de trend voor de beoordeling van belang. De staat van instandhouding kan gunstig of ongunstig zijn, met nog een nuancering in 'ongunstig – ontoereikend' en 'ongunstig – slecht'. De vier trends kunnen worden beschreven als 'verbeterend', 'stabiel' of 'verslechterend' en 'onbekend'.

De staat van instandhouding kan volgens de Habitatrichtlijn (Artikel 1 onder i) als gunstig worden beschouwd wanneer:

- Uit populatie-dynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en
- De natuurlijke range van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- Er een voldoende groot leefgebied bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.

4.1.3 Beoordelingskader

Overeenkomstig het advies van Bastmeijer (2018) is het beoordelingskader opgebouwd aan de hand van de vier-eenheid 'populatie', 'verspreiding', 'leefgebied' en 'toekomstperspectief'. Deze vier beoordelingsaspecten zijn aangevuld met een samenvatting. Deze begrippen definiëren wij als volgt:

Populatieomvang

Het begrip populatieomvang heeft betrekking op het aantal van een soort in een bepaald gebied. De populatieomvang is als volgt beoordeeld:

Huidige situatie:

- Deze is gunstig als de soort algemeen voorkomt en het aantal sinds het begin van de registratie hoog is.

- Deze is ongunstig – ontoereikend als de soort in de afgelopen jaren nog veelvuldig voorkomt, maar in een beduidend lager aantal dan in de periode 1970 - 1990.
- Deze is ongunstig – slecht als de soort in Noord-Holland in een aanzienlijk lager aantal voorkomt dan in de periode 1970 – 1990 en thans minder algemeen is.

Trend:

- Deze is verbeterend als het aantal in de afgelopen tien jaar significant is gestegen.
- Deze is stabiel als het aantal in de afgelopen tien jaar niet in betekende mate is veranderd.
- Deze is verslechterend als het aantal in de afgelopen tien jaar significant is afgenomen.

De 'trend' is derhalve op te vatten als de ontwikkeling over de laatste tien jaar van de registratie ('korttermijntrend').

Referentiewaarde populatieomvang:

- Deze wordt gehaald als de huidige populatieomvang min of meer gelijk of groter is dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994 en er bovendien sprake is van een levensvatbare (deel)populatie⁴.
- Deze wordt niet gehaald als de huidige populatieomvang beduidend kleiner is dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994 (of een eerdere datum als duidelijk is dat 1994 voor een gunstige beoordeling geen goede referentie is) of als er sprake is van een niet-levensvatbare (deel)populatie.

Deze referentiewaarde is derhalve in vergelijking met bovenstaande 'trend' op te vatten als de lange termijn trend.

NB. Hoewel de gunstige referentiewaarde een eis is die formeel alleen geldt voor habitatrichtlijnsoorten, hebben wij deze in dit rapport ook toegepast voor vogels en andere diersoorten.

Verspreiding

Hierbij gaat het om het gebied waar de soort wordt aangetroffen, vaak vastgesteld aan de hand van het aantal kilometerhokken, atlasblokken of uurhokken waar de soort is waargenomen.

Huidige situatie:

- Deze is gunstig als de soort onafgebroken voorkomt in een groot aantal uurhokken, atlasblokken of kilometerhokken.
- Deze is ongunstig – ontoereikend als de soort tegenwoordig in een beduidend lager aantal uurhokken, atlasblokken of kilometerhokken voorkomt dan in het verleden.
- Deze is ongunstig – slecht als tegenwoordig in een zeer veel lager aantal uurhokken, atlasblokken of kilometerhokken voorkomt dan in het verleden.

Trend:

- Deze is verbeterend als het aantal uurhokken, atlasblokken of kilometerhokken waar de soort voorkomt in de afgelopen tien jaar in betekende mate is gestegen.
- Deze is stabiel als het aantal uurhokken, atlasblokken of kilometerhokken waar de soort voorkomt in de afgelopen tien jaar niet in betekende mate is veranderd.
- Deze is verslechterend als het aantal uurhokken, atlasblokken of kilometerhokken waar de soort voorkomt in de afgelopen tien jaar sterk is afgenomen.

Referentiewaarde verspreidingsgebied:

- Deze wordt gehaald als het verspreidingsgebied in omvang min of meer vergelijkbaar is of groter dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994.
- Deze wordt niet gehaald als het verspreidingsgebied in omvang beduidend kleiner is dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994 (of een eerdere datum als duidelijk is dat 1994 voor een gunstige beoordeling geen goede referentie is).

Leefgebied

Bij dit beoordelingscriterium gaat het vooral om de specifieke kwaliteiten die het leefgebied van de desbetreffende soort vormen. Voor- of achteruitgang van dergelijke kwaliteiten is vaak een goede voorspeller van de toe- of afname van een soort. Bijvoorbeeld: de schaalvergroting in het agrarisch landschap zorgt voor aanzienlijk minder kleine marterachtigen, de toename van het aantal natuurontwikkelingsgebieden heeft een positieve invloed op het aantal van de ooievaar.

Huidige situatie:

- Deze is **gunstig** als de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort toereikend zijn voor de desbetreffende soort.
- Deze is **ongunstig – ontoereikend** als de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort momenteel op veel plaatsen minder geschikt zijn voor de desbetreffende soort.
- Deze is **ongunstig – slecht** als de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort momenteel over vrijwel de hele linie ongeschikt zijn voor de desbetreffende soort.

Trend:

- Deze is **verbeterend** als de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort steeds gunstiger worden.
- Deze is **stabiel** als de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort min of meer gelijk blijven.
- Deze is **verslechterend** als de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort steeds verder achteruitgaan.

Referentiewaarde leefgebied

- Deze wordt gehaald als de kwaliteit van het leefgebied min of meer vergelijkbaar is of beter dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994.
- Deze wordt niet gehaald als de kwaliteit van het leefgebied beduidend is afgenomen ten opzichte van de referentiesituatie in het ijkjaar 1994.

Toekomstperspectief

Onder het toekomstperspectief van een soort verstaan we de verwachte ontwikkeling van de soort in de komende tien jaar of langer. Uiteraard is dit een expert judgement, mede gebaseerd op de trends in de populatieomvang, het verspreidingsgebied en de ontwikkeling van het leefgebied. In dit rapport gebruiken we hiervoor dezelfde termen als bij 'huidige situatie'.

- **Het toekomstperspectief is gunstig** als de verwachting is dat de staat van instandhouding zich in de komende tien of meer jaren op een hoog niveau zal handhaven of zich naar dat niveau zal ontwikkelen.
- **Het toekomstperspectief is** ongunstig - ontoereikend als de verwachting is dat de staat van instandhouding zich ook in de komende tien of meer jaren op een relatief laag niveau bevindt en niet noemenswaardig zal verbeteren.
- **Het toekomstperspectief is ongunstig-slecht** als de verwachting is dat de staat van instandhouding zich in een negatieve spiraal bevindt en er geen zicht is op stabilisatie of verbetering.

In de volgende paragrafen wordt voor de relevante soorten besproken waarvan het verspreidingsgebied in de gemeente Den Haag ligt. Gewone- en ruige dwergvleermuis, gierzwaluw en huismus vallen onder het reguliere SMP. De overige soorten worden wel beschreven in onderstaande paragrafen, echter voor veel van deze soorten zijn te weinig gegevens beschikbaar om een inschatting te kunnen maken van de staat van instandhouding. Indien tijdens de monitoring één van deze soorten wel wordt aangetroffen wordt er maatwerk toegepast.

4.2 Zoogdieren

4.2.1 Gewone dwergvleermuis

Kenmerken en gedrag

De gewone dwergvleermuis is de meest algemeen voorkomende en meest zichtbare soort vleermuis in de gemeente Den Haag en Nederland. Het is ook één van de kleinste vleermuissoorten in Nederland. De gewone dwergvleermuis weegt 3,5 tot 8 gram en heeft een spanwijdte van 18 tot 24 centimeter. De rugvacht is roestbruin tot donkerbruin, de buikvacht is geelbruin en de vleugels en oren zijn donkerbruin. De vleugels zijn in verhouding lang en smal (RvO, 2014). Het is een soort van half open tot gesloten landschap. Waterpartijen en beschutte oevers zijn favoriet. Ze vangen een breed spectrum aan veelal kleinere prooien uit de lucht.

(Kraam)kolonies bestaan uit enige tientallen tot meer dan tweehonderd dieren en zijn vooral bekend van gebouwen, waar ze vooral in spouwmuren, achter betimmering en daklijsten, of onder dakpannen huizen. Overwintering vindt plaats op ongeveer dezelfde plaatsen. Gewone dwergvleermuizen zijn plaatsgetrouw, maar gebruiken meerdere verblijfplaatsen en verhuizen relatief vaak. Ze jagen hoofdzakelijk binnen een straal van 2-5 km van de verblijfplaats. Vliegroutes volgen zoveel mogelijk lijnvormige structuren, zoals watergangen of bosstroken (Mostert, 2012).

Beschermingsstatus

De gewone dwergvleermuis wordt beschermd onder het beschermingsregime „Europees beschermde soorten“, Artikel 3.5 Wet natuurbescherming. De IUCN-status van deze soort is „niet bedreigd“.

Kwetsbare periodes

De gewone dwergvleermuis kent de volgende kwetsbare perioden (zie Error: Reference source not found):

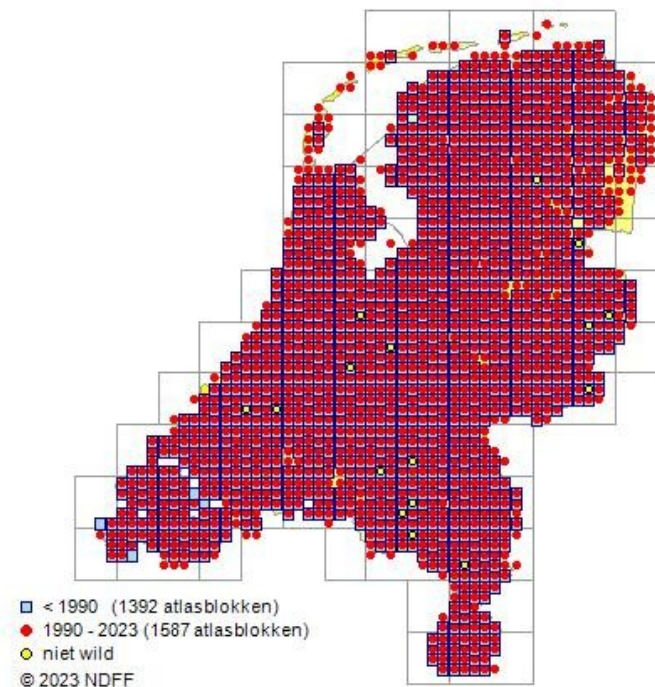
- Winterrust: 1 november tot 1 april, gewone dwergvleermuizen kunnen echter de gehele winter foeragerend worden aangetroffen bij warmere temperaturen.
- Kraamtijd: 15 mei tot en met 15 juli.
- Paartijd: 15 augustus tot en met 15 oktober.
- Gebruik zomerverblijfplaatsen: april tot en met oktober.

De genoemde perioden kunnen eerder beginnen of later eindigen afhankelijk van de lokale klimatologische en meteorologische omstandigheden voorafgaand aan of tijdens de werkzaamheden.

Verspreidingsgebied

De gewone dwergvleermuis is de meest wijdverspreide en talrijke vleermuissoort in Nederland, die in de meeste gebieden in Nederland algemeen voorkomt (zie Figuur 19). De gewone dwergvleermuis is een echte opportunist, die in de meeste stedelijke en bebouwde gebieden uitstekend gedijt. Om deze reden is de gewone dwergvleermuis in grote aantallen door heel Nederland te vinden. De verspreiding is de afgelopen jaren in grote lijnen onveranderd gebleven. Om deze reden kan de trend van het verspreidingsgebied van de gewone dwergvleermuis worden beoordeeld als **stabiel**.

Heel de Provincie Zuid-Holland kan gerekend worden tot het verspreidingsgebied van de gewone dwergvleermuis. Hierdoor kan het verspreidingsgebied van de gewone dwergvleermuis in de huidige situatie eveneens worden beoordeeld als gunstig. Op onderstaande kaart is de verspreiding van deze gebouwbezonende soort weergegeven. Hierin is te zien dat de soort verspreid over het onderzoeksgebied voorkomt. Het aantal onderzoeksgegevens is relatief groot binnen het gebied.

Figuur 19 Kaart van landelijke verspreiding gewone dwergvleermuis (NDFF, 2023).

Omvang en trend populatie

Landelijk

Doordat de intensiteit van de monitoring over de jaren verschillend is geweest, zijn er geen duidelijke uitspraken te doen over aantalsontwikkelingen (BIJ12, 2017). Er zijn echter wel aanwijzingen dat het aantal is toegenomen. Vanuit het NEM-meetnet Zoldertellingen vleermuizen zijn waarnemingen bekend van 1996 tot 2016 (Error: Reference source not found). Deze informatie laat een toename in het aantal waarnemingen van dwergvleermuizen zien. Aangenomen is dat dit in meerderheid gewone dwergvleermuizen waren. Belangrijk hierbij is dat het aantal bezochte objecten elk jaar fluctueert. In het jaar 2015 zijn wegens een inhaalslag in Limburg en Utrecht exceptioneel veel objecten bezocht, namelijk meer dan twee keer zoveel dan in de jaren ervoor en erna (Zoogdiervereniging, 2017). Het betreft hier monitoring van verblijfplaatsen op (vooral) kerkzolders.

Regionaal

De gewone dwergvleermuis is in de Provincie Zuid-Holland een veel voorkomende soort. Binnen het plangebied is de gewone dwergvleermuis in de hoogste dichtheden aangetroffen. In de periode 2009 - 2011 en 2015-2017 is de gemeente Den Haag vlakdekkend geïnventariseerd (Mostert, 2012; Mostert & Van der Kuil, 2020). Tijdens de in 2009-2011 inventarisatie werden in het voorjaar tijdens een gebiedsdekkende inventarisatie 3682 foeragerende gewone dwergvleermuizen gehoord. Daarmee is een aantalsschatting gemaakt van 3800-4000 dieren binnen de gemeente Den Haag en de omgeving. Daarbij zijn er 2600 – 2800 dieren binnen de gemeente Den Haag aangetroffen. Tijdens de inventarisatie van 2015-2017 zijn in het voorjaar 3454 foeragerende gewone dwergvleermuizen aangetroffen (alleen in de groene infrastructuur). In het najaar zijn tijdens een gebiedsdekkende inventarisatie circa 4800 foeragerende vleermuizen aangetroffen.

In zowel 2009 – 2011 als in 2015-2017 is twee derde van het aantal foeragerende dieren aangetroffen in de groene infrastructuur van de stad. De soort heeft daarmee een sterke voorkeur voor bepaalde delen van de stad, watergangen en plassen, het liefst omgeven door bomen. Van de foeragerende dieren is ongeveer 68% van de dieren waargenomen bij bos en groenstroken, de groene verbindingzone. De dichtheid in de randstedelijke zone is hoger dan in meer centraal gelegen delen zoals het centrum. De hoogste dichtheden worden aangetroffen in de grote groengebieden. Uit de inventarisatiegegevens 2009 – 2011 blijkt dat de gewone dwergvleermuis in het centrum en

andere stedelijke gebieden in een aanzienlijke lagere dichtheid voorkomt dan in de Randstedelijke zone. De hoogste dichtheden worden gevonden in de grote groengebieden.

Verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis zijn niet vlakdekkend onderzocht. Voor het SMP zijn alle bekende kraamkolonies en winterverblijfplaatsen op kaart gezet. Hierbij is gebruik gemaakt van data die bekend was uit eerdere onderzoeken, en de resultaten van het aanvullend veldonderzoek naar kraamkolonies in 15 deelgebieden in 2017. Deze deelgebieden zijn geselecteerd op basis van concentraties van paarverblijven gebaseerd op een gemeente dekkende inventarisatie door Zoodierwerkgroep Z-Holland (data afkomstig van Kees Mostert). Daarnaast is van 2019-2023 vlakdekkend onderzoek gedaan naar (massa)winterverblijfplaatsen en kraamverblijfplaatsen in gemeente Den Haag. Op basis van de aangetroffen aantallen is aannemelijk dat er 26 tot 30 kraamkolonies aanwezig zijn op het grondgebied van Den Haag.

Gebouwen worden als winterverblijf gebruikt, waarbij vergelijkbare plaatsen als in de zomer benut worden. Systematisch zoeken naar winterslapende dieren is niet mogelijk. Ze worden af en toe bij toeval gevonden in spouwmuren, onder dakpannen, achter betimmering en daklijsten.

De gewone dwergvleermuis is ook in de Provincie Zuid-Holland een veel voorkomende soort.

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Voor de landelijke beoordeling is gebruik gemaakt van de het onderzoek Staat van instandhouding (Arcadis, 2018b).

Populatieomvang:

De gewone dwergvleermuis komt algemeen voor en is een wijdverbreide soort. Om deze reden kan de huidige situatie worden beoordeeld als gunstig (Arcadis, 2018b). De laatste tien jaar is een positieve trend waargenomen bij zowel kerkzolder tellingen als bij NEM – VTT routes. Hierdoor is er sprake van een verbeterde populatie omvang. Tevens is de populatieomvang waarschijnlijk toegenomen ten opzichte van de gunstige referentiewaarde voor het ijkjaar 1994 (Ottburg & van Swaay, 2014; Arcadis, 2018b). Daarom wordt de gunstige referentiewaarde voor wat betreft populatieomvang nog steeds gehaald.

Verspreidingsgebied:

Het verspreidingsgebied beslaat heel Nederland. De verspreiding is afgelopen jaren in grote lijnen onveranderd gebleven. Om deze reden kan de trend van het verspreidingsgebied van de gewone dwergvleermuis worden beoordeeld als stabiel (Arcadis, 2018b). Ook is het verspreidingsgebied van de gewone dwergvleermuis in de periode van 1994 niet in betekende mate gewijzigd. Hierdoor wordt de referentiewaarde voor verspreidingsgebied gehaald.

Kwaliteit leefgebied:

Binnen het leefgebied van de gewone dwergvleermuis zijn momenteel nog voldoende mogelijke verblijfplaatsen in gebouwen (spouwruintes, dakruuintes, gevelbeplating etc.) aanwezig. Ook is er voldoende leefgebied aanwezig in de vorm van groene omgeving zoals parken, loofbossen, houtsingels en beschutte waterpartijen. Het aanbod in verblijfplaatsen is afgelopen tien jaar min of meer gelijk gebleven.

Hierdoor wordt de trend van kwaliteit van het leefgebied als stabiel beoordeeld. Kwaliteit van het leefgebied wordt als gunstig beoordeeld (Arcadis, 2018b).

Toekomstperspectief

Het aanbod van geschikte verblijfplaatsen neemt vermoedelijk tin de toekomst snel af door het grote na-isolatieprojecten van woningen dat op stapel staat. Het aantal gewone dwergvleermuisen is sterk afhankelijk van de hoeveelheid verblijfplaatsen. Verondersteld wordt dat er een afnemende trend is in het aantal geschikte verblijfplaatsen waardoor er sprake is van een ongunstig ontoereikend toekomstperspectief.

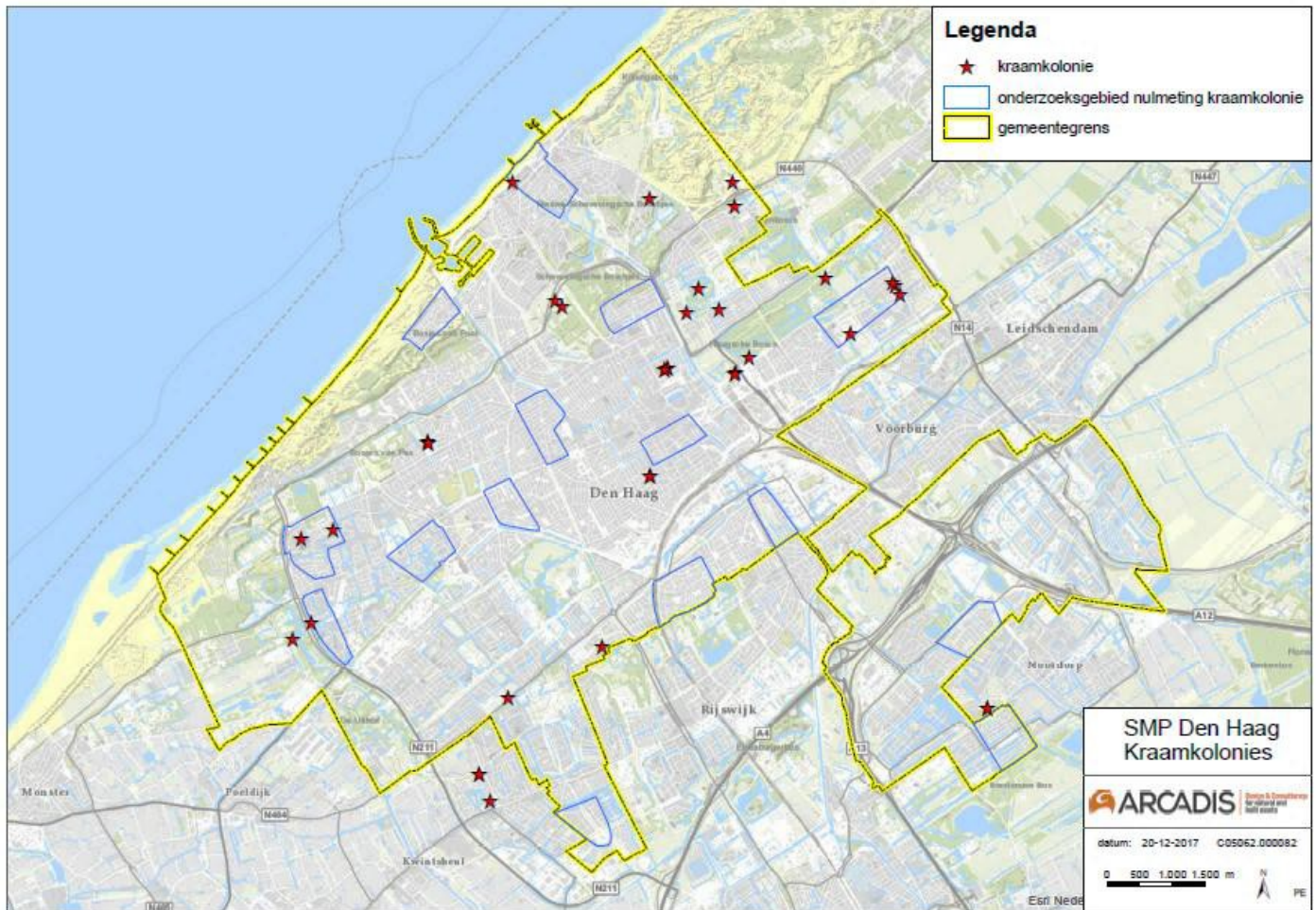
Deze is echter gunstig als er voldoende mitigerende maatregelen worden genomen (Arcadis, 2018b).

Regionaal

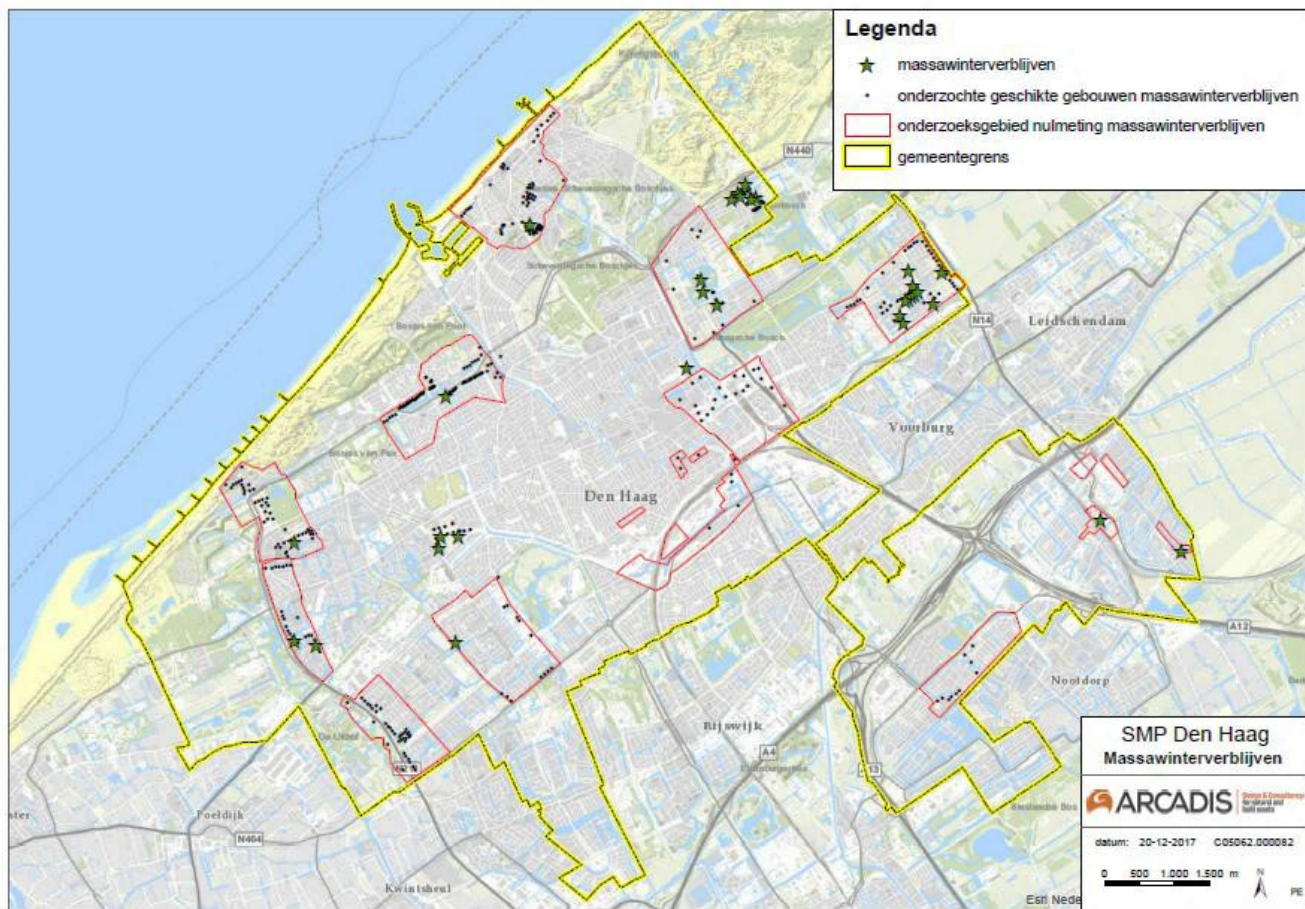
ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Er zijn enkele aanwijzingen dat de staat van inhouding van de gewone dwergvleermuis in de afgelopen jaren van 2015-2017 iets gunstiger is dan in de periode 2009-2011. Het aantal foeragerende dieren in 2015-2017 was iets hoger dan in de jaren 2009-2011. Dit beeld komt ook naar voren in enkele naburige gemeenten zoals in Delft en in Leiden. Het aantal (grote) verblijfplaatsen ten opzichte van 2015-2017 is ongeveer gelijk gebleven. Ter vergelijking zijn in figuur 24, 25 en 26 de data uit de periode voor 2018 opgenomen voor respectievelijk kraamverblijfplaatsen, massawinterverblijfplaatsen en paarverblijfplaatsen. Uit de VleerMUS data komt naar voren dat de percentuele bezetting van 2019-2022 ongeveer gelijk blijft. Er zijn dus voorsnag geen aanwijzingen dat de soort duidelijk is toe- of afgenomen.

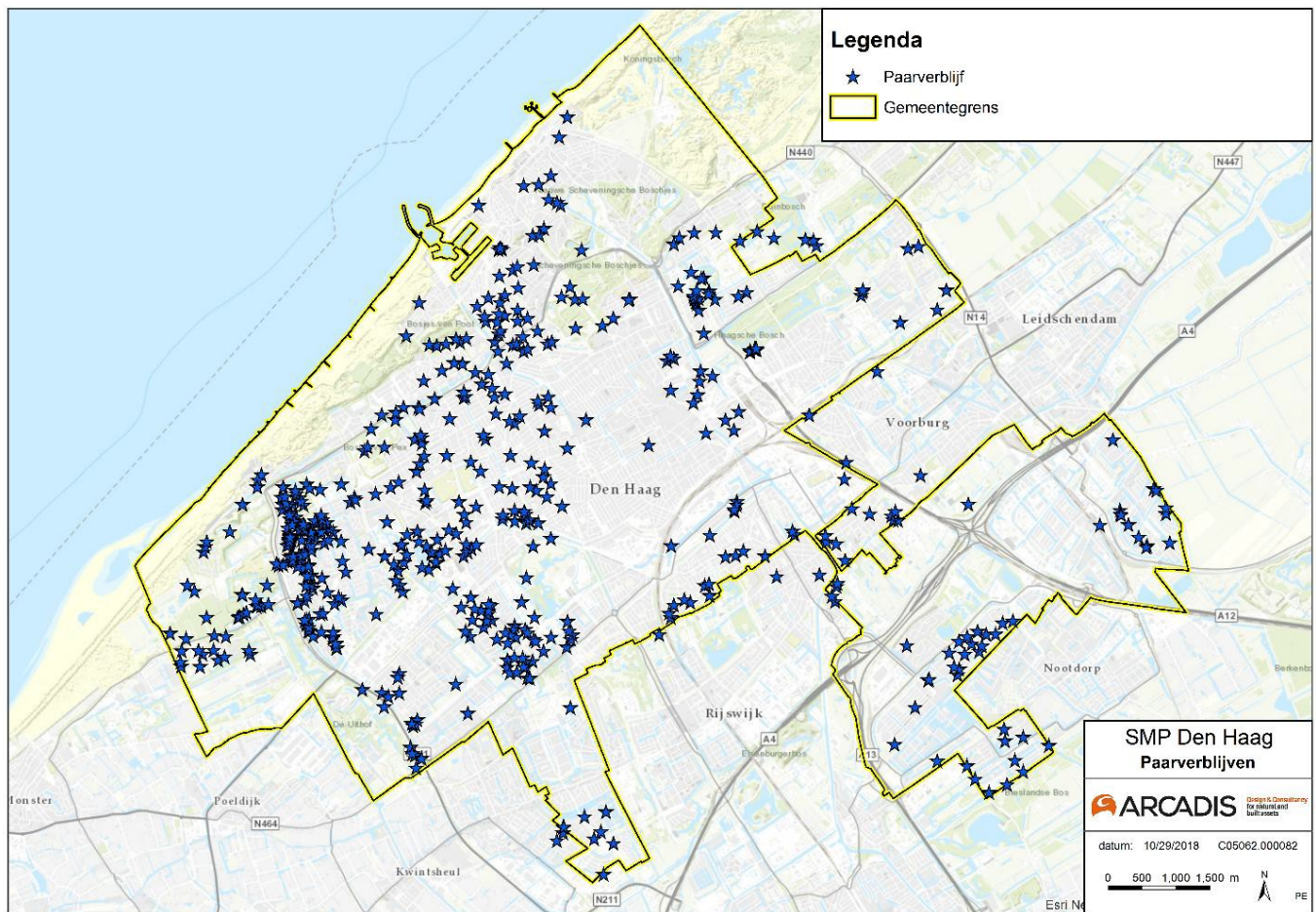
Figuur 20 Bekende kraamkolonies binnen gemeente Den Haag uit bestaande onderzoeken, NDFF en nulmeting (rode sterren) en onderzoeksgebieden nulmeting (binnen blauwe contouren)

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Figuur 21 Bekende massawinterverblijven gewone dwergvleermuis binnen gemeente Den Haag (groende ster) en onderzoeksgebieden nultmeting massawinterverblijven 2017 (binnen rode contouren).

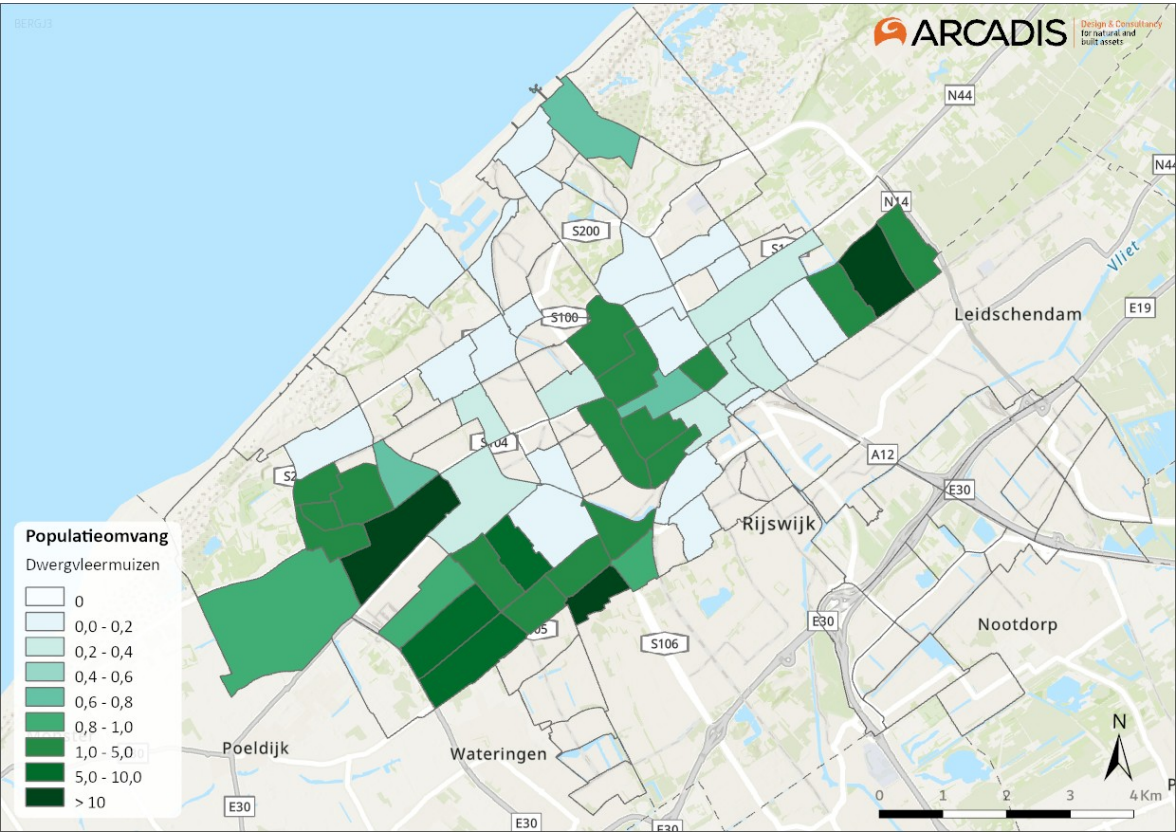
ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

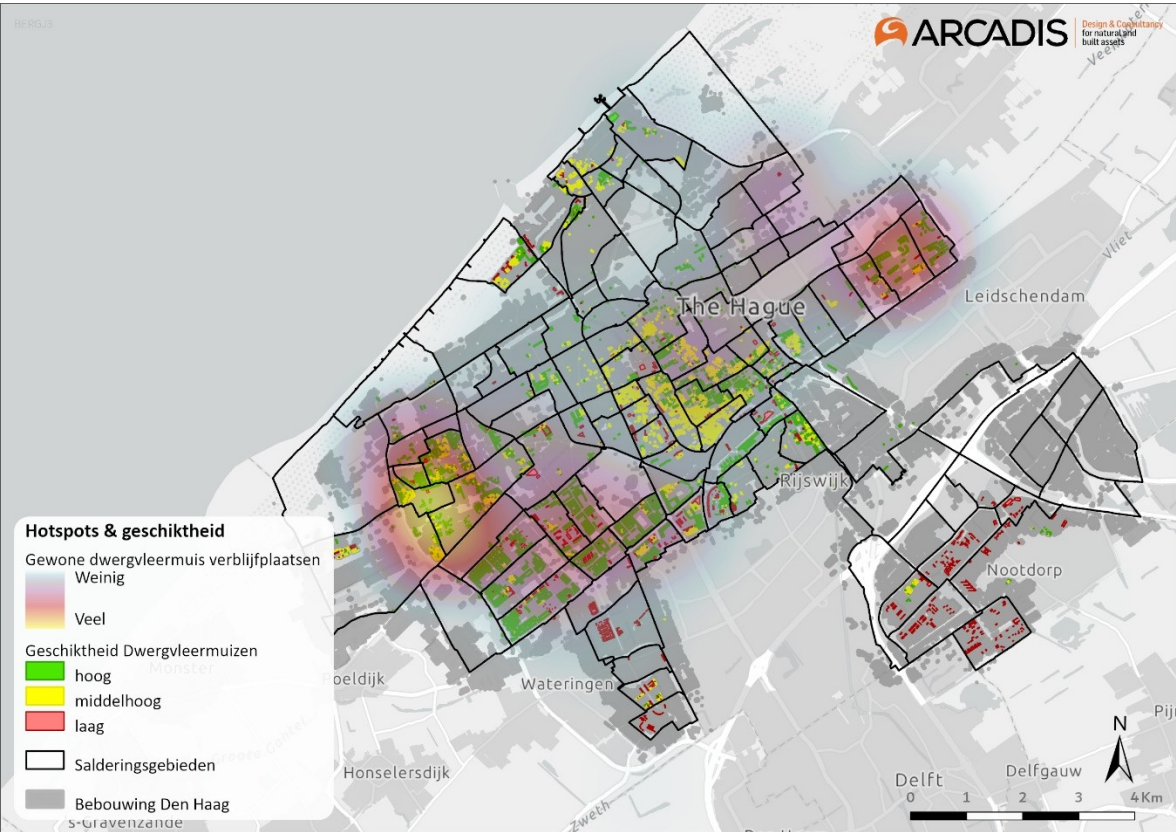
Figuur 22 Bekende Balts- en paarverblijven van de Gewone dwergvleermuis binnen de gemeentegrens van Den Haag.

Met behulp van de verkregen data is berekend waar relatief gezien de meeste dwergvleermuizen voorkomen. In Figuur 27 is een kaart van deze populatieomvang van dwergvleermuizen per wijk in de Gemeente Den Haag weergegeven. Uit deze kaart is op te maken hoe de verspreiding van de populatie dwergvleermuizen populatie in de gemeente Den Haag is. De kernen van de populatie dwergvleermuizen bevindt zich in het zuidwesten, midden en noordoosten van Den Haag. Dit is ook op te maken uit de hotspotanalyse die weergegeven is in Figuur 28 (verblijfplaatsen) en Figuur 25 (overige waarnemingen). De grootse hotspot van verblijfplaatsen ligt in de wijk Loosduinen. Het grootste aantal overige waarneming is in de wijk Moerwijk, aan de rand van Den Haag. Dit zijn vermoedelijk met name foeragerende dieren aan de rand van de bebouwing.

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

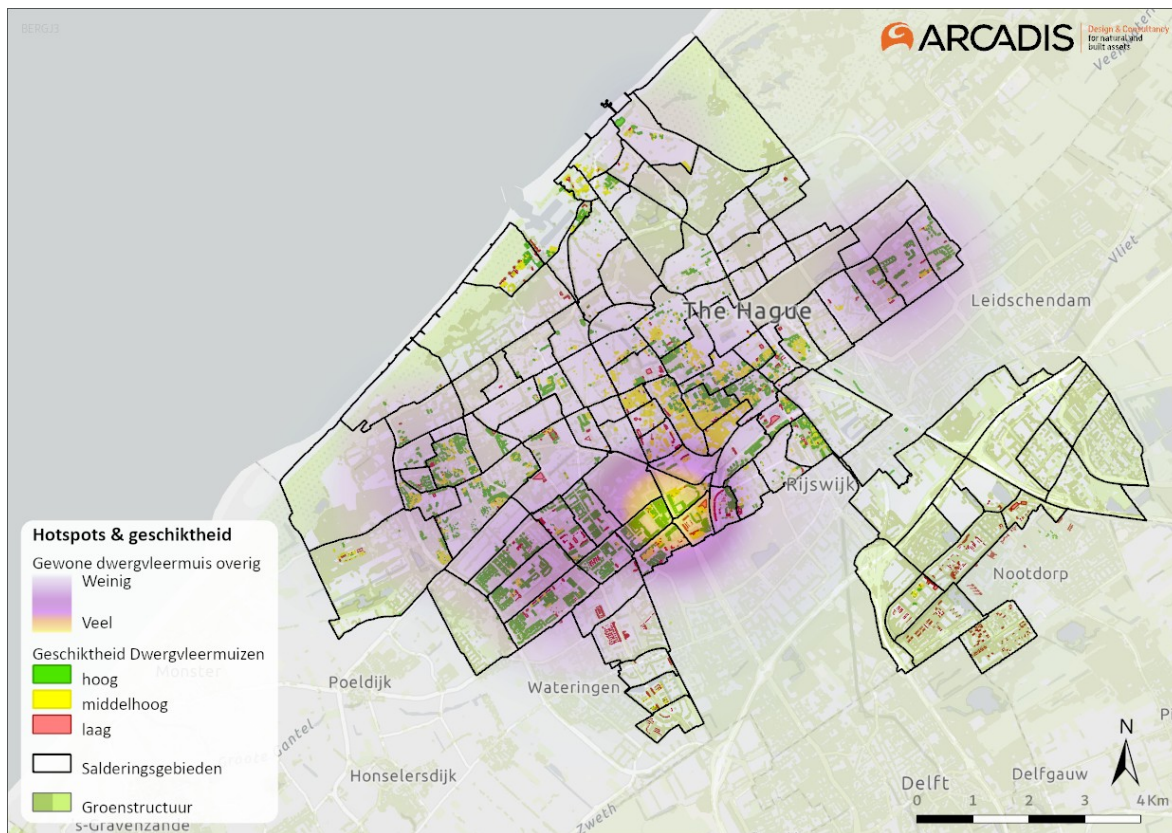

Figuur 23 Populatieomvang dwergvleermuizen per wijk (CBS) in de gemeente Den Haag

Figuur 24 Hotspotkaart verblijfplaatsen gewone dwergvleermuis in relatie tot geschiktheid woningbezit SMP Den Haag.

Figuur 25 Hotspotkaart overige waarnemingen gewone dwergvleermuis in relatie tot geschiktheid woningbezit SMP Den Haag en groenstructuren.

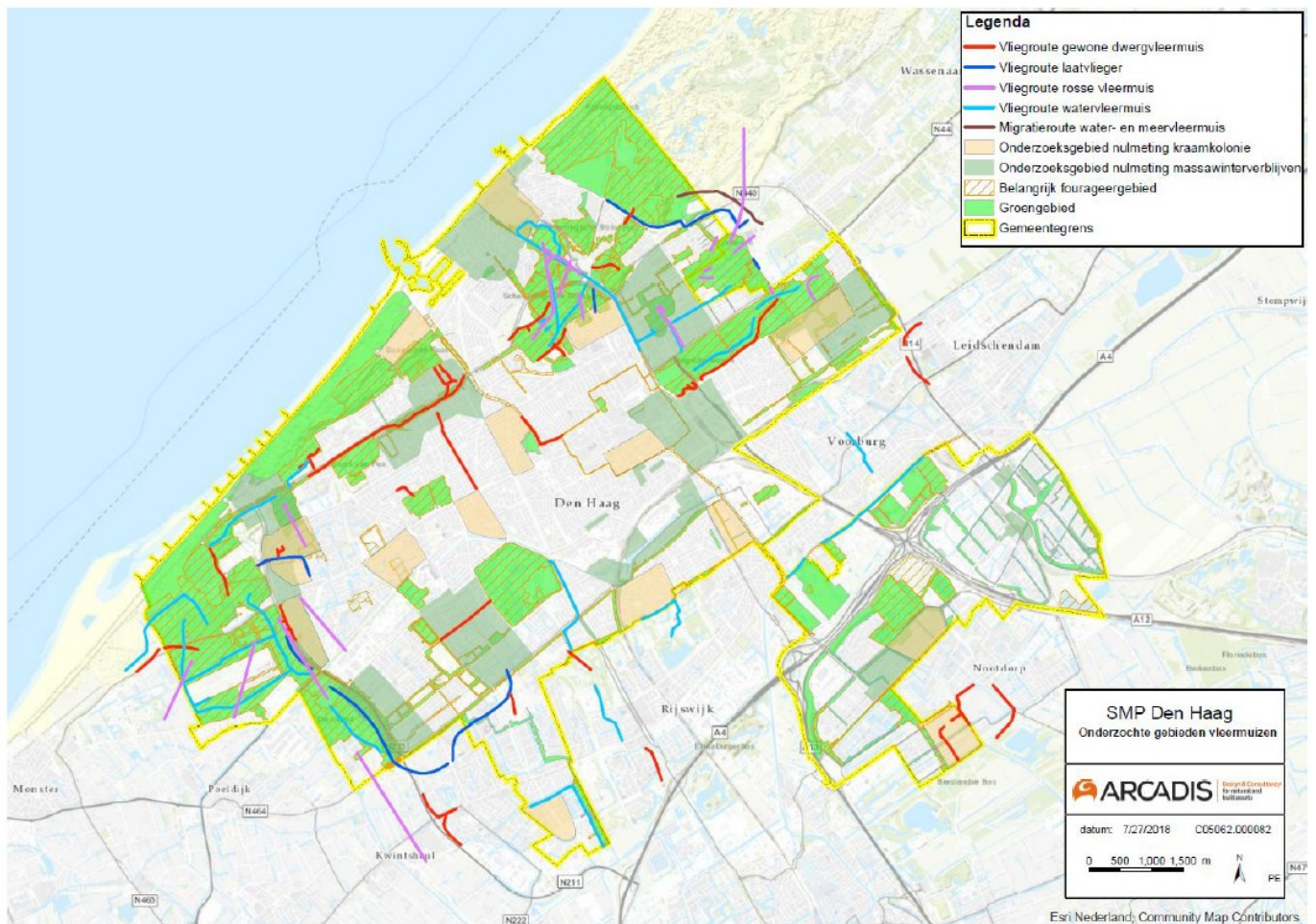
Belangrijke omgevingsfactoren

De gewone dwergvleermuis komt in veel verschillende biotopen voor. Van een zeer groene omgeving waar alle onderdelen van het leefgebied op korte afstand aanwezig tot stedelijk gebied waarbij soms geen of weinig groen aanwezig is. Afhankelijk van het jaargetijde en het weer varieert de plek waar de gewone dwergvleermuis foerageert. Een netwerk van voedselgebieden met daaromheen meerdere typen verblijfplaatsen verbonden door vliegroutes maakt een gebied tot een functionele leefomgeving.

De soort maakt gebruik van lijnvormige elementen in de vorm van lanen, bomenrijen, bosranden maar ook bebouwingen als vliegroutes om van verblijfplaats naar foerageergebied te vliegen. Het verwijderen of aanpassen van deze geleiding kan er toe leiden dat ze de vliegroute niet meer gebruiken en dat kan negatieve effecten hebben op het leefgebied. Hierbij zijn niet alleen de lijnstructuren van belang, maar ook het aanwezige licht en verkeer is van invloed op de vliegroutes.

Voor vleermuizen is de aanwezigheid van drinkwater van groot belang. De aanwezigheid van open water in de vorm van bijvoorbeeld meren, plassen, beken of kanalen, grachten of vijvers op korte afstand van de verblijfplaats verhoogt de kans op aanwezigheid van vleermuizen aanzienlijk.

De gebouwen in stadsranden met veel groen zijn als verblijfplaats erg aantrekkelijk voor stadssoorten zoals de gewone dwergvleermuis. Een goede verbinding tussen stadsrand en bos is een pré en geeft vleermuizen en vogels toegang tot een aantrekkelijk leefgebied met een hoge voedselrijkdom. Aanwezigheid van bos of park binnen korte afstand van (200 meter) van een verblijfplaats, of een verblijfplaats op 500 meter afstand van de stadsrand geeft een verhoogde kans op de aanwezigheid van de gewone dwergvleermuis. Op basis van de reeds uitgevoerde inventarisaties, is in 2018 een kaart gemaakt met de vliegroutes en belangrijke foerageergebieden van onder andere de gewone dwergvleermuis, [zie Figuur 26](#). Hieruit blijkt dat vooral de randen van de gemeente belangrijke foerageergebieden heeft. De vliegroutes zijn gekoppeld aan deze foerageergebieden.

Figuur 26 Vliegrouetes en belangrijke fourageergebieden vleermuizen. Op basis gegevens van K. Mostert

Belang van gebouwen

In het stedelijk gebied is de gewone dwergvleermuis een bekende soort. Dit is een soort die voornamelijk voorkomt rond gebouwen. Oorspronkelijk komt de soort voor in rotsachtige gebieden en verblijft in nauwe spleten tussen de rotsen. De huidige bebouwing biedt vergelijkbaar habitat in de vorm van spouwmuren, dakbedekking en stootvoegen. De gebouwen hebben verschillende functies voor de gewone dwergvleermuis, een woning kan dienen als winterverblijfplaats, kraamverblijfplaats, zomerverblijfplaats en paarverblijfplaats. Sommige verblijven kunnen meerdere functies vervullen, bijvoorbeeld als zomer- en winterverblijf. Andere ruimtes worden bij voorkeur in de zomer- of in de winter gebruikt. De gewone dwergvleermuis is daarbij plaatstrouw: een verblijf wordt elk jaar opnieuw gebruikt in de geschikte periode. De periodes dat een type verblijf gebruikt wordt is afhankelijk van het weer en kan vroeger of later in het jaar vallen. In Error: Reference source not found zijn de periodes weergegeven wanneer de gewone dwergvleermuis gebruikt maakt van de verschillende verblijven.

Winterverblijven: Er zijn verschillende typen winterverblijven, verblijven waar mannetjes alleen of soms met enkele vrouwtjes verblijven en winterverblijven voor grote groepen dieren, de massawinterverblijven. In de winterverblijven heerst een zeer stabiel klimaat zodat de vleermuizen tegen de kou beschermd worden. In warmere periodes kunnen de vleermuizen de winterverblijven tijdelijk verlaten. Vanaf eind juli/ half augustus wordt er bij de grotere winterverblijfplaatsen gezwerm. Tijdens het zwermen zoeken de vleermuizen een geschikte partner om mee te paren. De paring vindt plaats in de paarverblijven, welke bij voorkeur in de nabijheid van winterverblijven liggen.

Kraamverblijven: Dit is het verblijf waar vaak tientallen vrouwtjes hun jongen ter wereld brengen en de vrouwtjes hun jongen gedurende enkele weken zogen.

Paarverblijfplaatsen: In deze verblijven proberen de mannetjes in het najaar een vrouwtje te lokken om te paren. Ieder mannetje heeft daarbij een territorium, waarin één of meerdere van dergelijke verblijfplaatsen aanwezig zijn. Veelal wordt een paarverblijf ook gedurende de rest van het jaar door het mannetje als verblijf gebruikt.

Zomerverblijfplaats: Deze verblijven zijn niet duidelijk in gebruik als kraam-, paar-, of winterverblijf. In de zomerverblijven kunnen groepjes of individuele mannetjes of vrouwtjes aanwezig zijn.

Voor de gewone dwergvleermuis liggen alle genoemde verblijfplaatsen op verschillende plaatsen in gebouwen. Een bekende is de dakrand. Via de dakpannen op een dakrand aan de kopse kant kunnen de gewone dwergvleermuizen verblijfplaatsen bereiken indien er een geschikte invliegopening is, er genoeg ruimte is onder de dakpannen en het dak goed bereikbaar is. Om deze reden heeft de gewone dwergvleermuis een voorkeur voor verblijfplaatsen onder de daken van huizen met gegolfde dakpannen en een kopgevel, waarbij een lijnvormige aanvliegroute wordt gevormd door een rij huizen, een laan met bomen of een lange heg.

Spouwmuren zijn ook uitermate geschikt voor de gewone dwergvleermuis als verblijfplaats. Via stootvoegen of dakranden (niet kopse kant) kruipen zij in de spouw. Hiervoor dienen openingen in de muur te zitten op een goede hoogte voor de vleermuizen om erin te vliegen, dient een relatief beschutte aanvliegroute aanwezig te zijn en dient genoeg ruimte te zijn in de spouwmuur. Spouwmuren (volledig) geïsoleerd met glaswol zijn bijvoorbeeld ongeschikt, omdat er geen ruimte blijft voor de vleermuizen om te verblijven. Bij gebouwen die in een ver verleden geïsoleerd zijn kan glaswol gezakt zijn waardoor er in de spouwmuur geschikte holtes ontstaan voor de gewone dwergvleermuis.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

Het aanbod van geschikte verblijfplaatsen neemt vermoedelijk in de toekomst snel af door het grote na-isolatieprojecten van woningen dat op stapel staat. Het aantal gewone dwergvleermuizen is sterk afhankelijk van de hoeveelheid verblijfplaatsen. Verondersteld wordt dat er een afnemende trend is in het aantal geschikte verblijfplaatsen waardoor er sprake is van een ongunstig ontoereikend toekomstperspectief.

Deze is echter gunstig indien er voldoende mitigerende maatregelen worden genomen (Arcadis, 2018b).

Tabel 3 Bedreigingen en kansen voor de gewone dwergvleermuis met betrekking tot ontwikkelingen in het stedelijk gebied.

Funcies voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	• (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Verlichting gericht op gebouwen • Vervangen dakpannen • Sloop gebouwen	• Inmetselen van vleermuiskasten • Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren in de spouw en toegankelijk maken via stoot- en/of dilatatievoegen • Dakruimte geschikt maken
Foeragegebied	• Verlichting • Kappen van bomen • Verwijderen van vegetatie	• Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur • Vermindering verlichting 's nachts
Kraamverblijf	• Vervuilen van water • Draineren van water • Dichten van plas • (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Vervangen dakpannen • Sloop gebouwen • Verlichting gericht op gebouwen	• Behoud waterkwaliteit • Aanleggen waterlichamen met ecologische oevers en beschutting door middel van vegetatie • Inmetselen van vleermuiskasten • Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren (in spouw) en toegankelijk maken via dilatatievoegen en/of stoten • Dakruimte geschikt maken

4.2.2 Ruige dwergvleermuis

Kenmerken en gedrag

De ruige dwergvleermuis donkerbruine tot roodbruine vleermuis met kleine, zwarte, ronde oren die sterk lijkt op de gewone dwergvleermuis. De ruige dwergvleermuis is net iets groter dan de gewone dwergvleermuis en heeft een lengte van ca 5,5 cm en een spanwijdte van 23 tot 25 cm. (Verspreidingsatlas zoogdiervereniging, Spoelstra, 2017).

De ruige dwergvleermuis is een uitgesproken trekker. 's Zomers komen in ons land vooral mannetjes voor. De vrouwtjes komen samen met de opgroeiende jongen vanaf ongeveer midden augustus en in september vanuit het oosten door Nederland. In het voorjaar trekken de vrouwtjes weer naar het oosten (BIJ12, 2017). De ruige dwergvleermuis is een soort van vooral halfopen bosrijk landschap. Waterpartijen en beschutte oevers in voedselrijke gebieden vormen een belangrijk aspect van de biotoop. De ruige dwergvleermuis is een lange afstandstrekker die vanuit Noordoost-Europa 1500 tot 2000 km aflegt om onder meer in Nederland te overwinteren. Afgezien van enkele uitzonderingen zijn er geen kraamkolonies bekend in Nederland (Mostert & Van der Kuil, 2018).

Beschermingsstatus

De ruige dwergvleermuis wordt beschermd onder het beschermingsregime „Europees beschermde soorten“, Artikel 3.5 Wet natuurbescherming.

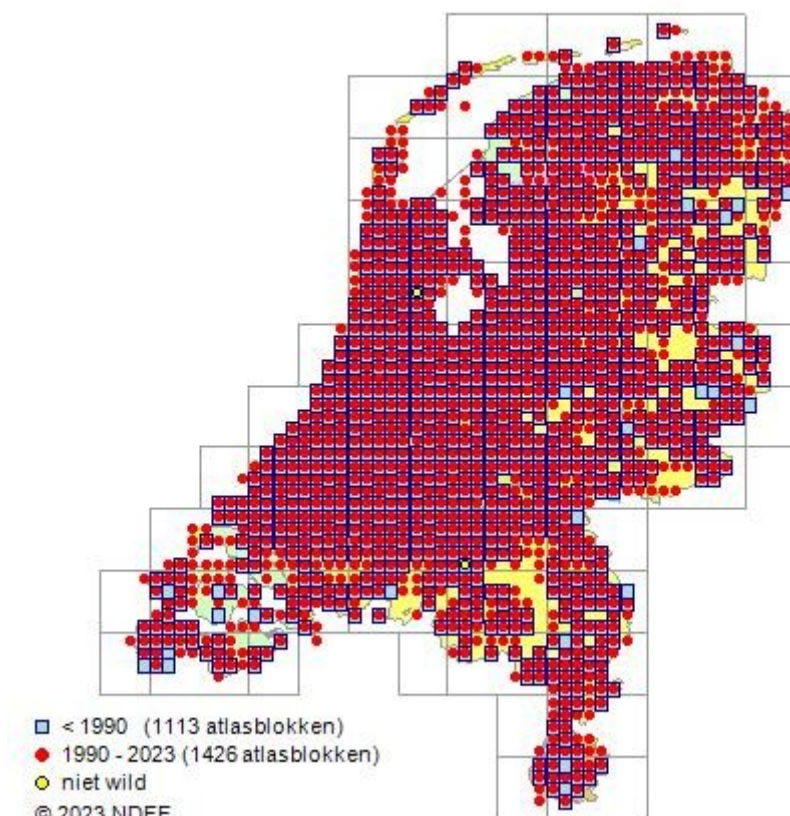
Kwetsbare periodes

De kwetsbare periodes van de ruige dwergvleermuis zijn als volgt:

- Balts- en paar periode: half augustus t/m september.
- Winterslaap: November tot en met maart.

Verspreidingsgebied

De ruige dwergvleermuis komt in heel Nederland voor, met een zwaarte punt het noordwesten van Nederland (zie Error: Reference source not found). De ruige dwergvleermuis is in ons land een algemeen voorkomende soort. De aantallen in de trektijd, in het najaar, worden geschat op 50.000 tot 100.000 dieren. Er zijn geen gegevens bekend over de trend in de aantallen (BIJ12, 2017).

Figuur 27 Kaart van landelijke verspreiding ruige dwergvleermuis (NDFF, 2023).

Omvang en trend populatie

Landelijk

Van de ruige dwergvleermuis zijn alleen gegevens beschikbaar van de nazomer. Afgezien van enkele uitzonderingen zijn kraamkolonies niet bekend in Nederland. Omdat een groot deel van de populatie afkomstig is uit gebieden ten noordoosten van Nederland is de jaarlijkse aanwas onder meer afhankelijk van weersomstandigheden. Hierdoor kunnen de aantallen van jaar tot jaar dus fors verschillen. Er zijn vooralsnog in ieder geval geen duidelijke aanwijzingen dat het minder goed of minder slecht gaat dan in de periode 2009-2011. De aantallen in de trektijd, in het najaar, worden geschat op 50.000 tot 100.000 dieren.

Regionaal

De ruige dwergvleermuis is na de gewone dwergvleermuis de meest voorkomende vleermuisensoort in Den Haag. Verspreid over het hele plangebied zijn paarplaatsen aanwezig. In het najaar van 2017 werden in de groene infrastructuur in totaal 882 foeragerende exemplaren gehoord. Op grond van extrapolatie zijn ongeveer 900-1000 dieren aanwezig in het onderzoeksgebied (Mostert & Van der Kuil, 2020). In totaal werden er 148 roepende dieren vastgesteld.

Uit de vele toevallige vondsten blijkt dat de ruige dwergvleermuis hier en daar in gebouwen in gemeente Den Haag overwintert. In het najaar van 2017 heeft er in een aantal proefvlakken wel een onderzoek plaatsgevonden naar massa winterverblijfplaatsen. Tijdens dit onderzoek werd de ruige dwergvleermuis in 9 van de 12 deelgebieden aangetroffen. In totaal gaat het om 25 roepende dieren. In de meeste deelgebieden ging het om een of enkele roepende exemplaren. Hoewel ruige dwergvleermuizen ook wel gemeenschappelijk kunnen overwinteren werden er geen zwermende groepen waargenomen van deze soort.

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Populatieomvang

De aantallen in de trektijd, in het najaar, worden geschat op 50.000 tot 100.000 dieren. Er zijn geen aanwijzingen dat er sprake is van een afnemende trend. Hierdoor is er sprake van stabiele trend.

Het huidige aantal lijkt overeen te komen met de gunstige referentiewaarde (Ottburg & van der Swaay, 2014). De populatieomvang wordt daarom als gunstig beoordeeld.

Verspreidingsgebied

De ruige dwergvleermuis komt in heel Nederland voor. Hierdoor is de huidige situatie gunstig. Er lijkt een lichte toename te zijn in het aantal atlasbokken waarin de ruige dwergvleermuis is waargenomen sinds de jaren negentig. Hierdoor is er sprake van een gunstige trend.

Kwaliteit van het leefgebied

Binnen het leefgebied van de ruige dwergvleermuis zijn momenteel nog voldoende mogelijke verblijfplaatsen in gebouwen (spouwruimtes, dakruimtes, gevelbeplating etc.) en boomholtes aanwezig. Ook is er voldoende leefgebied aanwezig in de vorm van groene omgeving zoals parken, loofbossen, houtsingels en beschutte waterpartijen. Het aanbod in verblijfplaatsen is in gebouwen en bomen afgelopen tien jaar min of meer gelijk gebleven. Hierdoor wordt de trend van kwaliteit van het leefgebied als stabiel beoordeeld. Kwaliteit van het leefgebied wordt als gunstig beoordeeld.

Toekomstperspectief

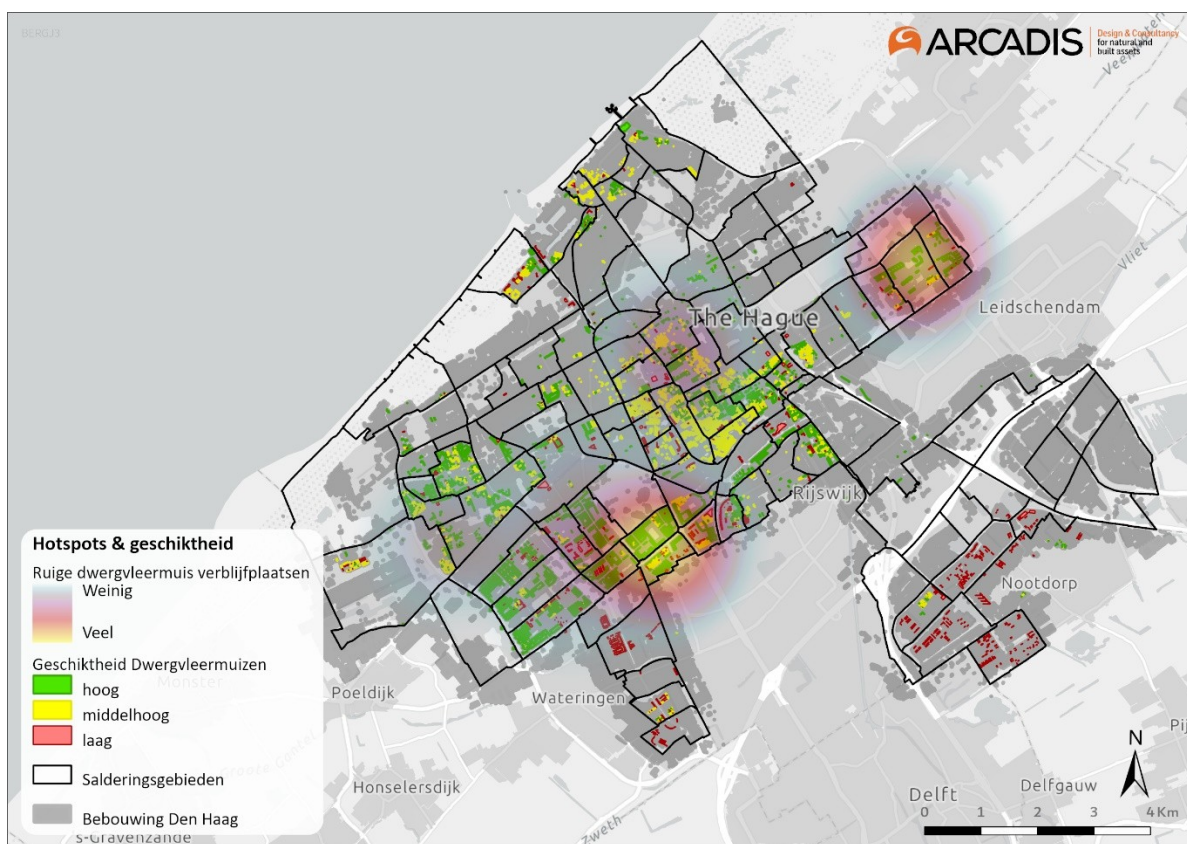
Het aanbod van geschikte verblijfplaatsen neemt vermoedelijk in de toekomst snel af door het grote na-isolatieprojecten van woningen dat op stapel staat. Hierdoor verdwijnt de mogelijkheid van verblijfplaatsen in gebouwen voor de ruige dwergvleermuis. Dit effect is wellichter minder ingrijpend dan bij enkel gebouwbezonende soorten zoals de gewone dwergvleermuis doordat ruige dwergvleermuizen ook gebruik maken van boomholtes. Ondanks dit kan de afname aan potentiële verblijfplaatsen in gebouwen ongunstig zijn voor de ruige dwergvleermuis. Verondersteld wordt dat er een afnemende trend is in het aantal geschikte verblijfplaatsen waardoor er sprake is van een ongunstig ontoereikend toekomstperspectief.

Deze is echter gunstig indien er voldoende mitigerende maatregelen worden genomen

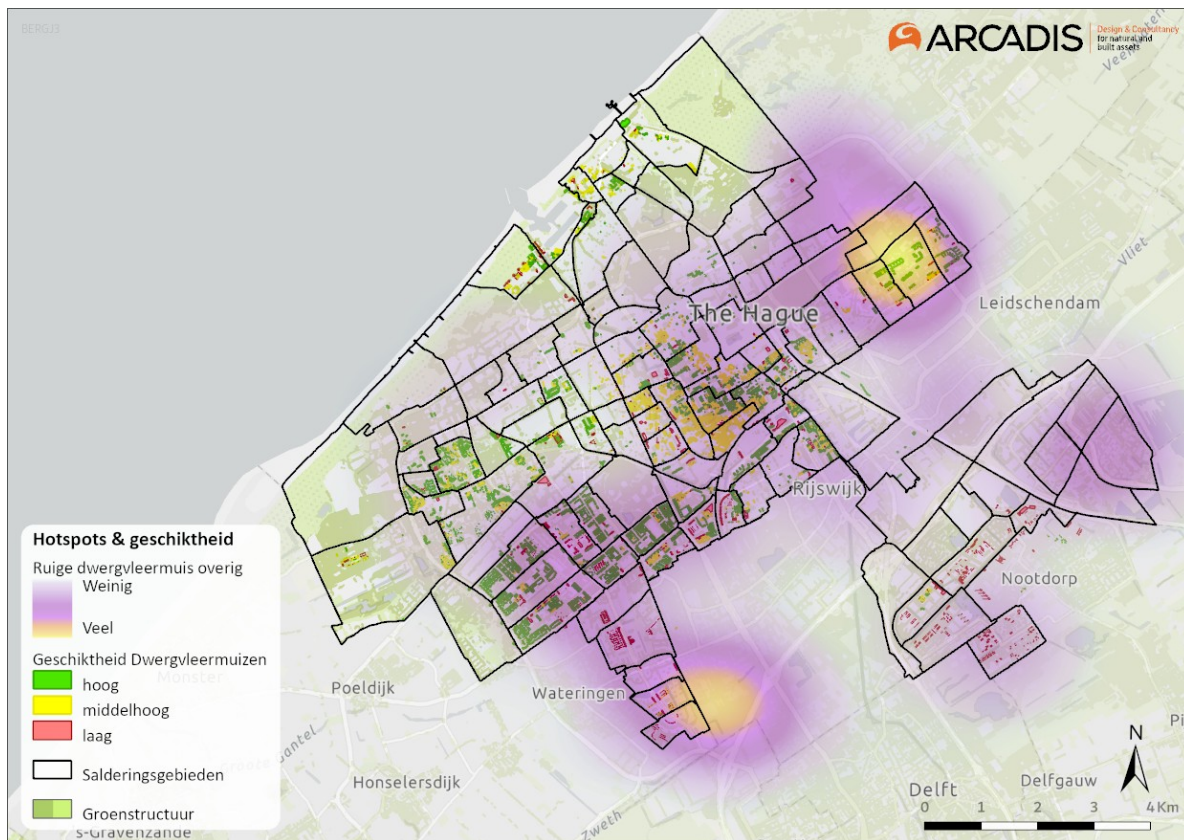
Regionaal

Van de ruige dwergvleermuis zijn alleen gegevens beschikbaar van de nazomer. Afgezien van enkele uitzonderingen zijn kraamkolonies niet bekend in Nederland. Omdat een groot deel van de populatie afkomstig is uit gebieden ten noordoosten van Nederland is de jaarlijkse aanwas onder meer afhankelijk van weersomstandigheden. Hierdoor kunnen de aantallen van jaar tot jaar dus fors verschillen. Hierdoor is het lastig om uitspraken te doen over de staat van instandhouding. Het zwaartepunt van de verblijfplaatsen van de ruige dwergvleermuis ligt in de wijk Moerwijk en Mariahoeve en Marlot, zo is op te maken uit de hotspotkaart ten opzichte van de geschiktheid van het woningbezit. Deze kaart is weergegeven in Figuur 28. Het zwaartepunt van de waarnemingen ligt in de wijk Mariahoeve en Marlot en ten zuidoosten van het Wateringseveld (zie Figuur 29). Mogelijk wordt deze laatste wijk voornamelijk gebruikt als foerageergebied. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat het er sprake is van een toename of afname ten opzichte van de periode voor 2018, zo is ook op te maken uit de trendanalyse van VleerMUS

Figuur 28 Hotspot verblijfplaatsen ruige dwergvleermuis ten opzichte van geschiktheid woningbezit SMP Den Haag.

Figuur 29 Hotspot overige waarnemingen ruige dwergvleermuis ten opzichte van geschiktheid woningbezit in SMP Den Haag

Belangrijke omgevingsfactoren

Ruige dwergvleermuizen kennen een sterke seizoenstrek. De dieren trekken vooral uit Midden- en Oost-Europa en overwinteren onder andere in Nederland. Ruige dwergvleermuizen foerageren minder dan de gewone dwergvleermuizen tussen de bebouwing (36%) en veel meer dieren boven open gebied (28%). Ongeveer de helft van de dieren werd aangetroffen in bossen en groenstroken (49%) en maar liefst 62% foerageerde boven watergangen (Mostert, 2012).

Belang van gebouwen

Verblijfplaatsen van ruige dwergvleermuizen zijn bekend in bomen, nest- en vleermuiskasten en in gebouwen achter betimmering, dakbedekking of op zolders. In Nederland zijn er slechts enkele kraamkolonies bekend in het noorden.

Ruige dwergvleermuizen hebben vaak meerdere paarverblijfplaatsen op korte afstand van elkaar die ze gebruiken. Vooral in oude loofbossen met veel water kunnen veel paarverblijven aanwezig in de holle bomen. De winterverblijven in gebouwen zijn te vinden in de spouwmuur, onder dakpannen of achter betimmering. Daarnaast zijn er ook winterverblijfplaatsen van de ruige dwergvleermuis bekend in boomholtes en nest- en vleermuiskasten. Het zijn geen vaste slapers, die gedurende de winter een andere (warmere) verblijfplaats opzoeken als de temperatuur omlaaggaat.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

Het aanbod van geschikte verblijfplaatsen neemt vermoedelijk in de toekomst snel af door het grote na-isolatieprojecten van woningen dat op stapel staat. Hierdoor verdwijnt de mogelijkheid van verblijfplaatsen in gebouwen voor de ruige dwergvleermuis. Dit effect is wellichter minder ingrijpend dan bij enkel gebouwbezonende soorten zoals de gewone dwergvleermuis doordat ruige dwergvleermuizen ook gebruik maken van boomholtes. Ondanks dit kan de afname aan potentiële verblijfplaatsen in gebouwen ongunstig zijn voor de ruige dwergvleermuis. Verondersteld wordt dat er een afnemende trend is in het aantal geschikte verblijfplaatsen waardoor er sprake is van een ongunstig ontoereikend toekomstperspectief.

Deze is echter gunstig indien er voldoende mitigerende maatregelen worden genomen.

Tabel 4 Bedreigingen en kansen voor ruige dwergvleermuis met betrekking tot ontwikkelingen.

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
-------------------------	--------------	--------

Verblijfplaats	• Vervangen dakpannen/daken • (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Sloop gebouwen • Verlichting gericht op gebouwen	• Ruimte onder dakpannen (inclusief toegang) • Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren (spouw) en deze toegankelijk maken voor laatvlieger
Foeragegebied	• Verlichting • Verwijderen van vegetatie • Verstedelijking/verdwijning agrarisch landschap • Verdwijnen boerenbedrijven	• Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur • Behoud bomen • Behoud vegetatie • Vermindering verlichting 's nachts • Behoud open grasvelden, parken

4.2.3 Laatvlieger

Kenmerken en gedrag

De laatvlieger is één van de grootste vleermuizen van Nederland. Hij is te herkennen aan zijn tweekleurige vacht; donkerbruin op de rug en lichtbruin op de buik. Het gewicht is zo'n 15-35 gram. De vleugels zijn relatief lang met een spanwijdte van 32-38 cm. Gezicht, oren en vleugels zijn zwart tot heel donkerbruin.

Het is een soort van open tot halfopen landschap. De laatvlieger jaagt vaak op een hoogte tussen 5 en 20 m. Hij vliegt vooral boven open gebieden, kanalen, vaarten en in tuinen en parken met vijvers. Soms wordt de soort ook in het bos aangetroffen (Mostert, 2012; Mostert & Van der Kuil, 2018).

Beschermingsstatus

De laatvlieger wordt beschermd onder het beschermingsregime „Europees beschermde soorten“, Artikel 3.5 Wet natuurbescherming. De IUCN-status van deze soort is „niet bedreigd“. De soort staat in de rode lijst als „kwetsbaar“ (Staatscourant, 2009). Dit heeft vooral te maken met de eisen die deze soort stelt aan zijn habitat, wat voldoende diversiteit moet bieden om zowel een geschikte verblijf- als foerageerplaats te creëren.

Kwetsbare periodes

De kwetsbare periode voor de laatvliegers zijn als volgt:

- Winterrust: november tot maart/april.
- Kraamperiode: mei t/m juli.
- Paartijd: september tot oktober.

Verspreidingsgebied

Het verspreidingsgebied van de laatvlieger beslaat in beginsel heel Nederland (Ottburg & Van Swaaij, 2014), het huidige verspreidingsbeeld laat echter zien dat de laatvlieger op veel plekken in Zeeland en Friesland in de laatste drie jaar niet meer is waargenomen. Het gebrek aan waarnemingen voor deze regio's in deze periode kan echter door een verschil in monitoringsinspanning komen. Het huidige verspreidingsgebied van de laatvlieger is voorlopig nog beoordeeld als „gunstig“.

De verspreidingsgegevens van de laatvlieger worden sterk beïnvloed door de (wisselende) onderzoeksinspanning. In de afgelopen jaren zijn laatvliegers op meer plaatsen waargenomen dan daarvoor, maar het is niet zeker of er sprake is van verandering in aantal of in verspreiding. Een belangrijke reden voor de toename van het aantal vindplaatsen is het toegenomen gebruik van batdetectors in de laatste periode, waarmee de aanwezigheid van de laatvlieger eenvoudig kan worden vastgesteld. De trend van het verspreidingsgebied is hierom beoordeeld als „onbekend“.

Omvang en trend populatie

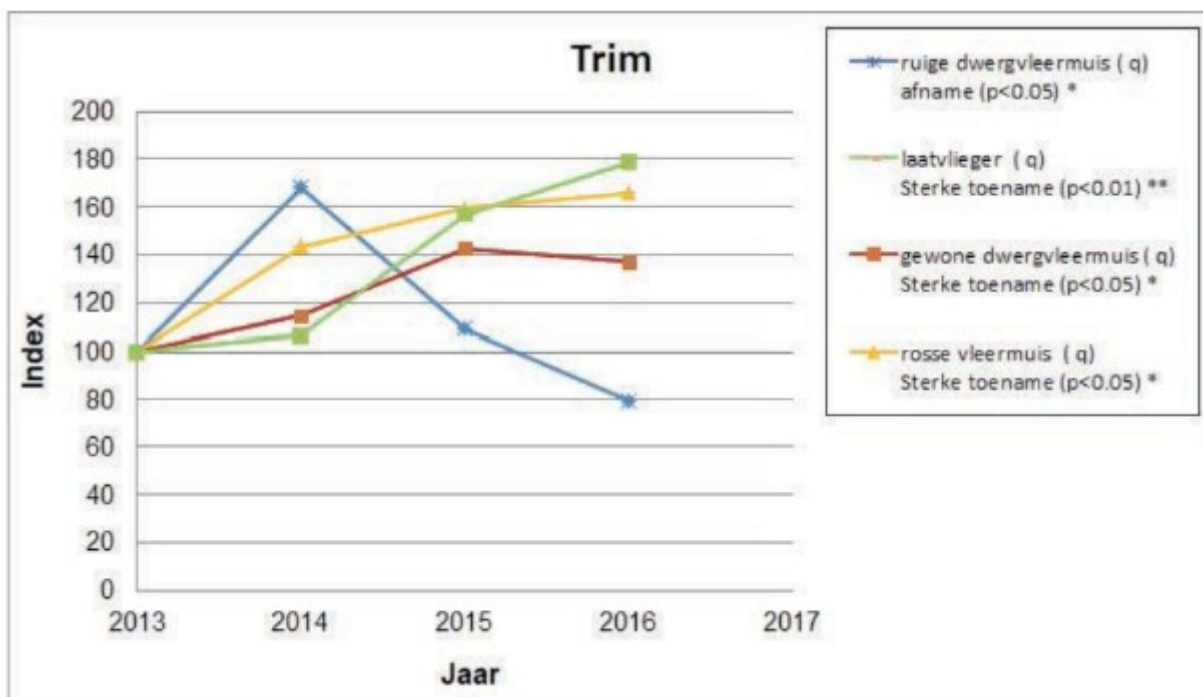
Landelijk

In 1994, werd de populatiegrootte van de laatvlieger geschat op 30.000 tot 50.000 individuen. Het gevonden aantal hangt echter sterk af van de onderzoeksinspanning (Ottenburg & Van Swaay, 2014). De onderzoeken met betrekking

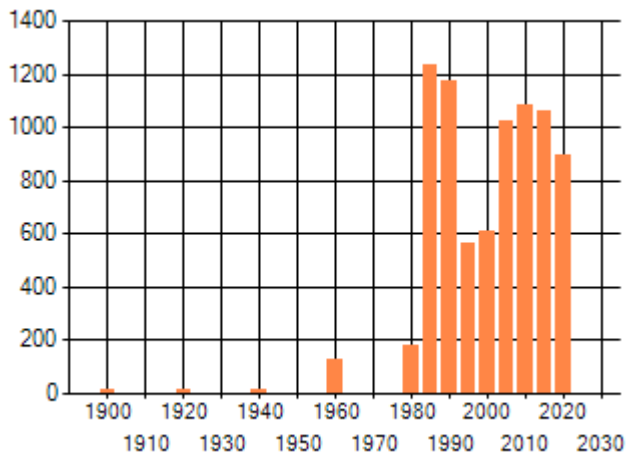

tot de laatvliegers zijn lastig te interpreteren en om er een goede schatting van de populatieomvang te maken. Omdat laatvliegers vrijwel altijd overwinteren in zeer besloten en ontoegankelijke ruimten, zijn er geen betrouwbare gegevens van de ontwikkelingen in het aantal overwinteraars (Van der Graaff, 2016). De daadwerkelijke omvang van de populatie is hoogstwaarschijnlijk hoger dan de geschatte omvang, om deze reden kan de huidige situatie van de populatieomvang als „gunstig” worden beoordeeld.

Er zijn te weinig systematisch verzamelde gegevens om met zekerheid iets over populatietrend van de laatvlieger buiten de winterperiode te kunnen zeggen. Toch wijzen de beschikbare gegevens op een toename van het aantal laatvliegers in Nederland. Allereerst zijn er vanuit het NEM-meetnet Zoldertellingen vleermuizen waarnemingen bekend van 1996 tot 2016 (zie [Error: Reference source not found](#)). Deze informatie laat een toename in het aantal waarnemingen van de laatvlieger zien. Belangrijke kanttekening hierbij is evenwel dat het aantal bezochte objecten niet alle jaren gelijk was. In het jaar 2015 zijn wegens een inhaalslag in Limburg en Utrecht exceptioneel veel objecten bezocht, namelijk meer dan twee keer zoveel dan in de jaren ervoor en erna (Zoogdiervereniging, 2017). Het betreft hier monitoring van verblijfplaatsen op (vooral) kerkzolders. Ook de tellingen in het NEM-meetnet Vleermuis transecttellingen tussen 2013-2017 laten een positieve trend zien bij de Laatvlieger (Figuur 30). Echter, laatvlieger laat op basis van akoestische waarnemingen een afname zien in de periode 2015-2022. De afname van verblijven en foerageergebieden lijkt de oorzaak achter de afname (Compendium voor de leefomgeving, 2023).

Figuur 30: Indexen van de aantalsontwikkeling bij de vier doelsoorten van het NEM-meetnet Vleermuis Transecttellingen, berekend op basis van het aantal bezette 100x100 meter blokken per kwart route (q). In de legenda is voor iedere soort een trend aangegeven.

Figuur 31 het aantal atlasblokken (5x5 km) waarin de soort is gemeld binnen een periode van 5 jaar (vanaf 1980) of 20 jaar (Bron: Verspreidingsatlas.nl).

Het is niet bekend of er sprake is van een significante afname. Om deze reden wordt de landelijke trend van de populatieomvang van laatvlieger beoordeeld als „stabiel”.

Regionaal

De verspreiding van de laatvlieger in de Provincie Noord-Holland is nog niet volledig in beeld.

Door het beperkte aantal gegevens kunnen geen uitspraken worden gedaan over de trend van de laatvlieger in Noord-Holland.

Bij de vleermuisinventarisaties in Den Haag en omstreken uit 2009-2011 zijn in totaal 78 foeragerende laatvliegers waargenomen tijdens zomer, waarvan ongeveer 50 in Den Haag. Tijdens de inventarisaties in 2015-2017 zijn er in het voorjaar 137 foeragerende dieren aangetroffen. In een groot deel van de bebouwde kom werden geen of vrijwel geen laatvliegers gehoord. Grotere aantallen werden alleen gehoord boven watergangen in Ypenburg, in de recreatiegebieden Madestein en Uithof en in de omgeving van Starrevaart bij Leidschendam.

In 2015-2017 waren vrijwel alle foeragerende dieren aanwezig boven plassen, watergangen en sloten. Opmerkelijk veel jagende dieren werden gehoord boven watergangen in de nieuwe woonwijken van Ypenburg (19 exemplaren). In het westen van Den Haag werden 15 foeragerende dieren verspreid over de stad gehoord en er foerageerden 13 dieren boven Madestein en de Uithof. In Leidschenveen & Roeleveen ging het om 6 exemplaren.

In Den Haag en omstreken zijn de watergangen heel belangrijk als foerageergebied voor de laatvlieger, 89% van de waarnemingen is gedaan bij watergangen. Bijna de helft van de dieren foerageerde in bossen en langs groenstroken. Circa 40% werd in de bebouwde kom aangetroffen.

Laatvliegers bewonen spouwmuren, daklijsten, onder pannen en worden ook wel op kerkzolders aangetroffen. De (kraam) kolonies bestaan meestal uit enkele tientallen dieren. In 2018 was op Haags grondgebied slechts één kolonie bekend, namelijk in Wateringen (Willem III). Hier werden hier resp. 23 en 32 uitvliegers geteld. Toentertijd was er mogelijk nog een andere kolonie aanwezig in het westen van Den Haag. Deze kolonies zijn niet waargenomen in de onderzoeken van 2018-2023. Daarbij moet ook worden vermeld dat er niet specifiek naar betreffende soort ofwel kolonies is gezocht.

De dieren overwinteren op vergelijkbare plaatsen als waar ze de rest van het jaar verblijven. Systematisch onderzoek naar winterverblijfplaatsen zoals spouwmuren en dakpannen is niet mogelijk omdat deze niet systematisch te inspecteren zijn. Uit enkele toevallige vondsten blijkt dat de laatvlieger hier en daar in gebouwen in gemeente Den Haag overwintert.

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Voor de landelijke beoordeling is gebruik gemaakt van de het onderzoek Staat van instandhouding (Arcadis, 2018b).

Populatieomvang

De populatieomvang laat een positieve trend zien waardoor er sprake is van een verbetering. De gunstige referentiewaarde van 1994 is 30.000 tot 50.0000 individuen (Ottburg & Swaay, 2014). De daadwerkelijke populatieomvang is hoogstwaarschijnlijk hoger dan de geschatte omvang, om deze reden kan de huidige situatie van de populatieomvang als 'gunstig' worden beoordeeld (Arcadis, 2018b).

Verspreidingsgebied

Het verspreidingsgebied van de laatvlieger bestaat in beginsel heel Nederland (Ottburg & van Swaaij, 2014). Het huidige verspreidingsgebied wordt als gunstig beoordeeld (Arcadis, 2018b). De verspreidingsgegevens van de laatvlieger worden sterk beïnvloed door de wisselende onderzoeksinspanning. In de afgelopen jaren zijn laatvliegers op meer plaatsen waargenomen dan daarvoor maar het is niet zeker of er sprake is van verandering in aantal of verspreiding. De trend van het verspreidingsgebied is hierom beoordeeld als onbekend (Arcadis, 2018b).

Kwaliteit leefgebied

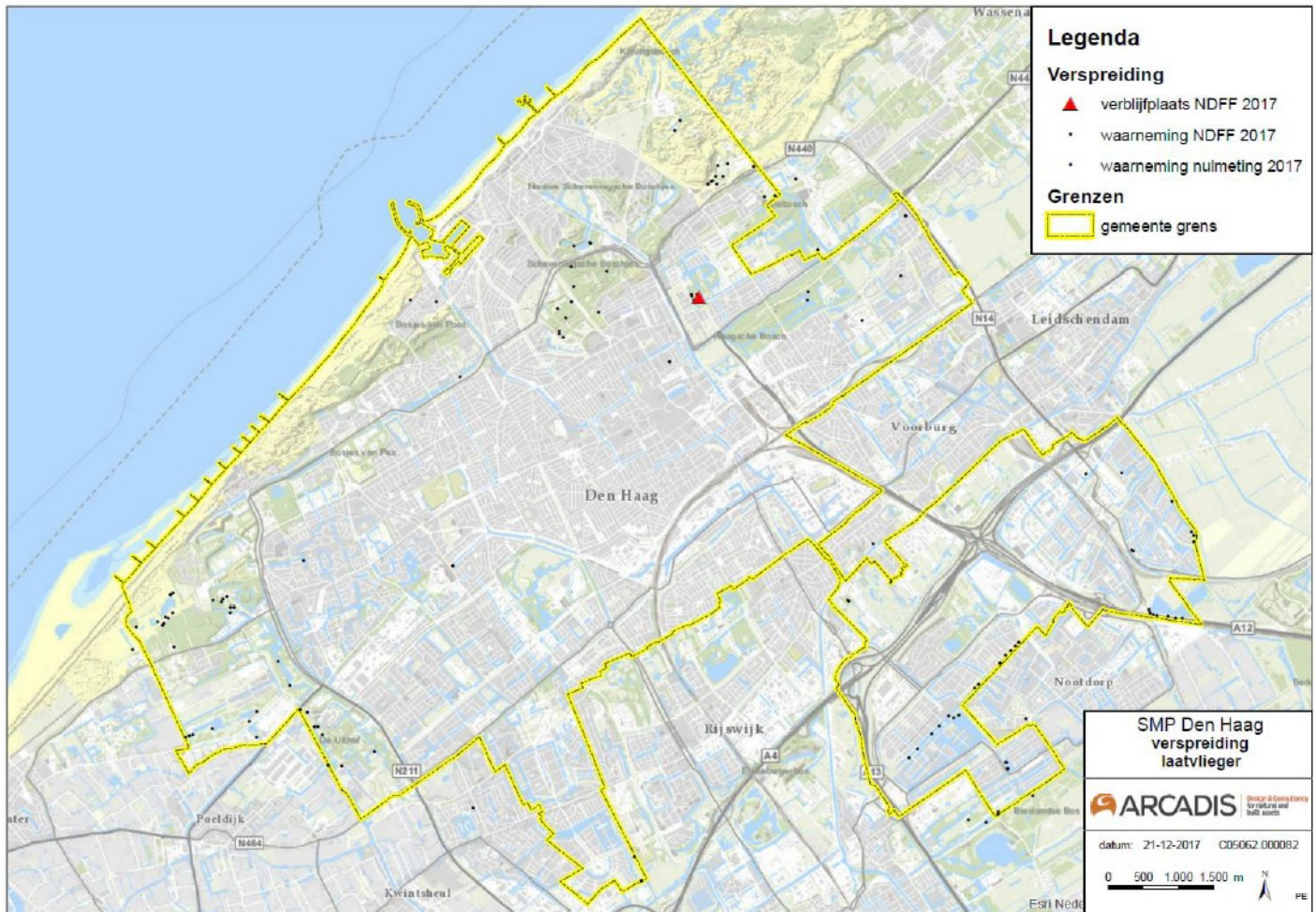
Het leefgebied van de laatvlieger bestaat uit open tot halfopen landschappen met opgaande elementen zoals bosranden, heggen en lanen. Verblijfplaatsen bevinden zich vooral in gebouwen. Dergelijke plaatsen komen in Nederland veelvuldig voor. Het leefgebied in de huidige situatie kan hierom worden beoordeeld als 'gunstig' (Arcadis, 2018b). Het aanbod geschikte verblijfplaatsen is de afgelopen tien jaar min of meer gelijk gebleven. De trend van de kwaliteit van het leefgebied is hierdoor als stabiel beoordeeld (Arcadis, 2018b).

Toekomstperspectief

Het aantal geschikte verblijfplaatsen van de laatvlieger driegt in de toekomst sterk af te nemen door de grote renovatie- en na-isolatieprogramma's, al is er een tendens naar betere mitigatie. De laatvlieger is verder afhankelijk van groter insecten voor het voedselaanbod. Hierin is de afname de afgelopen jaren sterk. Het toekomstperspectief van de laatvlieger is beoordeeld als ongunstig – ontoereikend. Deze is echter gunstig indien er voldoende mitigerende maatregelen genomen worden (Arcadis, 2018b).

Regionaal

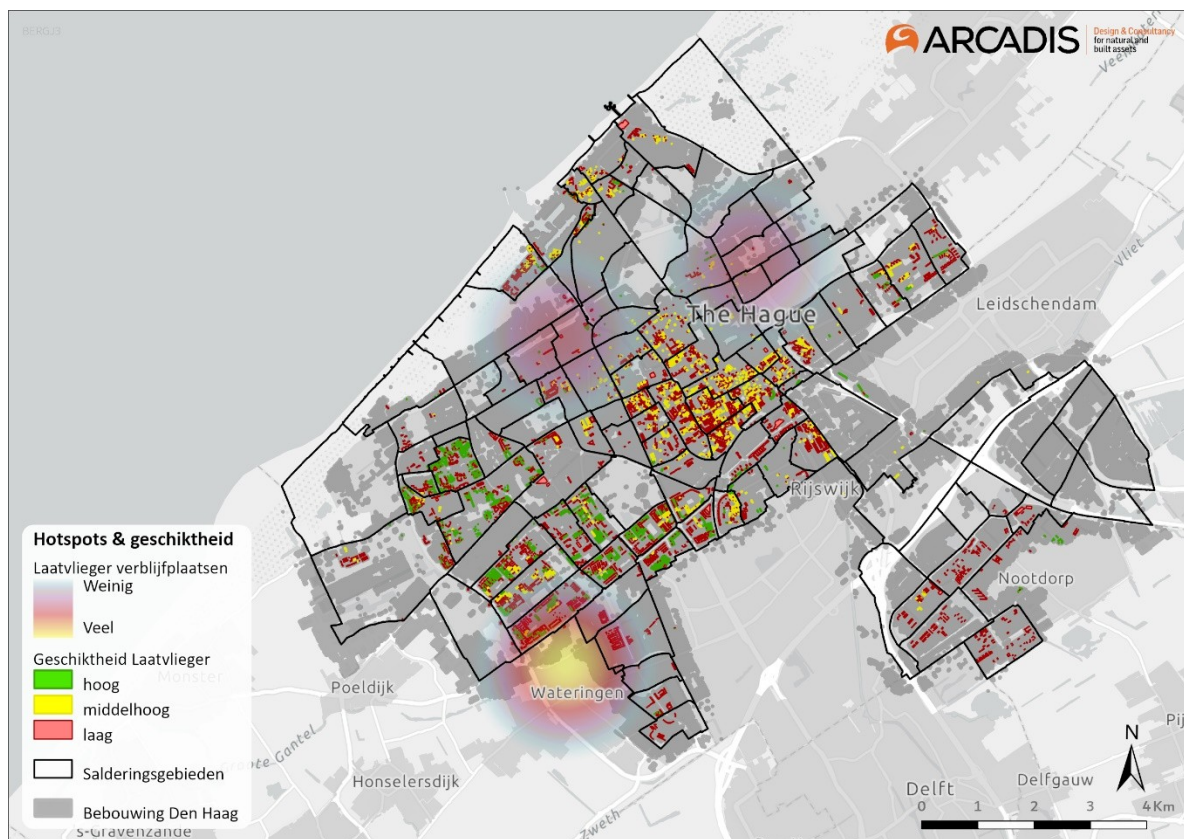
Van de laatvlieger zijn alleen gegevens vergelijkbaar van het zomerhalfjaar. In de jaren 2009-2011 werden enige tientallen foeragerende dieren waargenomen in Den Haag tegenover een vergelijkbaar aantal in de jaren 2015-2017. In de omgeving van Den Haag (net buiten de gemeente) zijn echter twee kolonies verdwenen. Er zijn dus enkele aanwijzingen dat de staat van inhouding van de laatvlieger in 2015-2017 wat minder gunstig was dan in de periode 2009-2011. Het aantal waarnemingen van laatvlieger in de periode 2018-2023 is relatief laag. Onderzoek uit 2020 heeft uitgewezen dat er geen kraamkolonies van laatvlieger zijn aangetroffen binnen de gemeentegrenzen van Den Haag (Mostert, 2020). Zoals te zien in Figuur 32 was er voor 2018 nog wel een kraamverblijfplaats aanwezig in Den Haag. Deze komt in de meest recente data niet terug. Daarnaast is uit de data van voor 2018 gebleken dat er buiten de gemeentegrenzen een kraamverblijf aanwezig was. Dat komt in de meest recente data niet terug. Het is niet echter met zekerheid aan te geven de soort daadwerkelijk wat is achteruit gegaan in de gemeente Den Haag, omdat geen gestandaardiseerd onderzoek is uitgevoerd naar deze soort. Het lage aantal waarnemingen bij de VleerMUS transecten bieden weinig zekerheid voor het vaststellen van trends (Zoogdiervereniging, 2022). Wel is de soort recent op een route waargenomen waar deze niet eerder was vastgesteld. De activiteiten van laatvlieger beperkt zich tot enkele kleine gebieden.

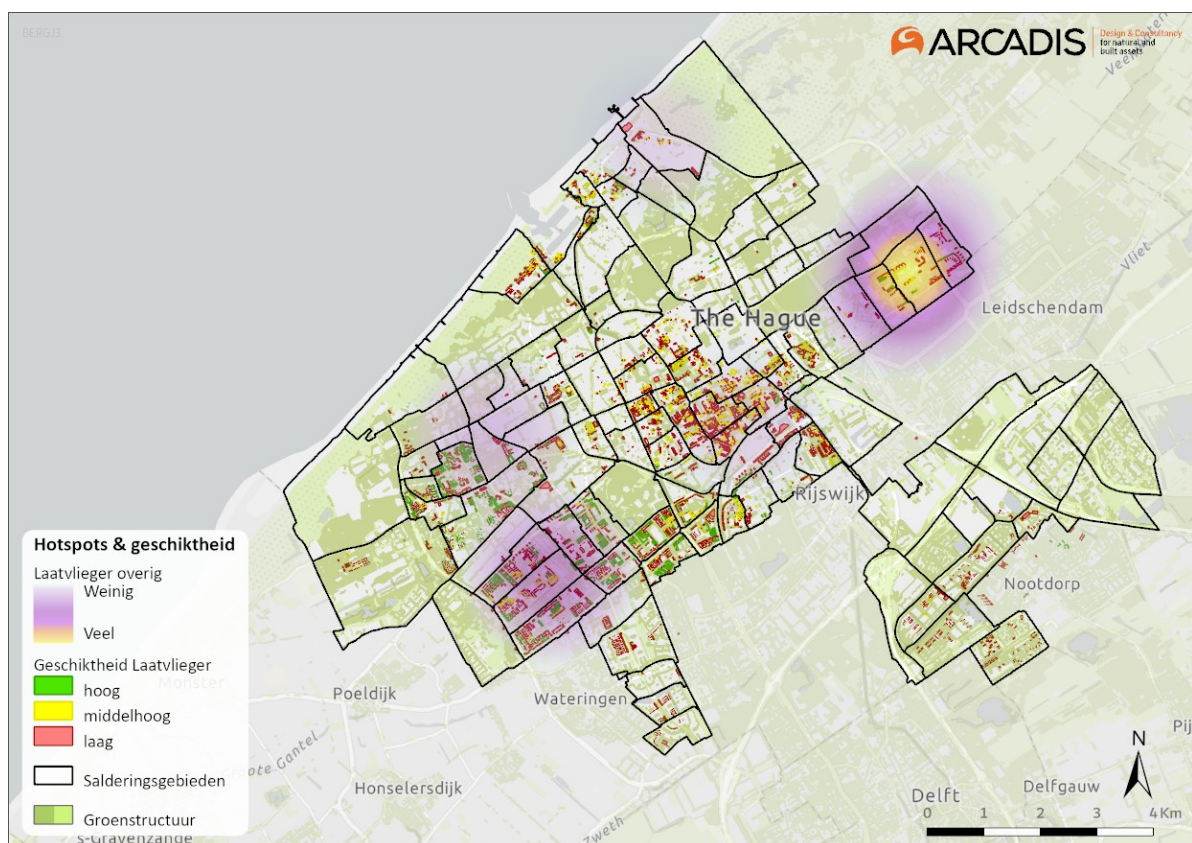
Figuur 32 Verspreiding laatvlieger binnen gemeente Den Haag. Rode driehoek is waargenomen kraamkolonie, overige waarnemingen betreffen foeragerende dieren of zich verplaatsende dieren.

De data van laatvlieger is gevisualiseerd in een hotspotkaart voor verblijfplaatsen en overige waarnemingen (zie Figuur 33, Figuur 34). Het aantal datapunten voor laatvlieger is beperkt dus er kunnen geen causale verbanden gelegd worden op basis van de waarnemingen. Wel ligt de belangrijkste hotspot voor verblijfplaatsen op het randje van het woningbezit van SMP Den Haag ter hoogte van de wijk Bouwrust/ Vrederust.

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Figuur 33 Hotspots verblijfplaatsen laatvlieger in relatie tot geschiktheid bebouwing woningbezit SMP Den Haag.

Figuur 34 Hotspots overige waarnemingen in relatie tot geschiktheid bebouwing woningbezit SMP Den Haag en groenstructuren.

Belangrijke omgevingsfactoren

De laatvlieger is geen strikte stadssoort, maar meer een soort van stadsranden en dorpen en het agrarische gebied. In steden wordt de laatvlieger ook aangetroffen in meer groene oude wijken in het stedelijk gebied. Bepaalde oude type woningen bieden in vergelijking met de jongere bouwtype een meer geschikte verblijfplaats voor de soort. De laatvlieger foerageert dicht bij de verblijfplaats in een diversiteit aan biotopen.

Onder andere open water en velden, landbouwgrond en andere open structuren in het landschap hebben daarom een sterke invloed op de potentiële aanwezigheid van laatvliegers. De laatvlieger is minder gebonden aan lijnvormige structuren dan gewone dwergvleermuizen.

Belang van gebouwen

De laatvlieger is een echte gebouwbewoner. Met name in de oudere gebouwtypen wordt de verblijfplaats van deze soort veelal aangetroffen. De geschiktheid van een verblijfplaats wordt bepaald door de fysiek en klimatologische eigenschappen van een gebouw. Zijn de ruimtes in het gebouw voldoende groot om te verblijven en is de toegang tot die ruimtes voldoende groot voor een laatvlieger? Het vermoeden is dat het een warmte minnende soort is. Wanneer beide factoren voldoende aanwezig zijn, zal het gebouw meer geschikt zijn als verblijfplaats.

Laatvliegers verblijven vooral onder daken van gebouwen of kruipen weg in kieren en gaten om verblijfplaatsen in de dakrand, nabij de schoorsteen of in de spouwmuur te bereiken. De laatvlieger wordt vooral aangetroffen onder daken met een RBB-dakpannen (type sneldekpannen), vermoedelijke door de ruimte die tussen de pannen en het dakbeschot aanwezig is. Ook in huizen met een dak in de stijl van de Amsterdamse school worden relatief vaak laatvliegers aangetroffen. Huizen met een kopgevel, boeiboord of andere gevelbetimmering en ruimte om in de spouwmuur te komen hebben daarnaast een verhoogde kans op laatvliegers. De spouwmuur wordt vaak vanaf het dak of dakrand benaderd. Stootvoegen zijn vaak te klein om als invliegopening te dienen.

Er zijn weinig waarnemingen bekend waarbij de laatvlieger rechtstreeks de spouwmuur ingingen (Vleermuiswerkgroep Groningen, 2017). De laatvlieger is honkvast; hij maakt weinig onderscheid tussen zomer- winter- en paarverblijven. Wel maakt de laatvlieger gebruik van verschillende verblijfplaatsen waartussen hij wisselt.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

Het aantal geschikte verblijfplaatsen van de laatvlieger dreigt in de toekomst sterk af te nemen door de grote renovatie- en na-isolatieprogramma's, al is er een tendens naar betere mitigatie. De laatvlieger is verder afhankelijk van groter insecten voor het voedselaanbod. Hierin is de afname de afgelopen jaren sterk.

Het toekomstperspectief van de laatvlieger is beoordeeld als ongunstig – ontoereikend.

Tabel 5 Bedreigingen en kansen voor de laatvlieger met betrekking tot ontwikkelingen.

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	- Vervangen dakpannen/daken (Na-)Isolatie van gebouwen - Onderhoud aan gebouwen - Sloop gebouwen - Verlichting gericht op gebouwen	- Ruimte onder dakpannen (inclusief toegang) - Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren (spouw) en deze toegankelijk maken voor laatvlieger
Foerageergebied	- Verlichting - Verwijderen van vegetatie - Verstedelijking/verdwijning agrarisch landschap - Verdwijnen boerenbedrijven	- Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur - Behoud bomen - Behoud vegetatie - Vermindering verlichting 's nachts - Behoud open grasvelden, parken
Kraamverblijf	- Vervuilen/ verwijderen water (Na-)Isolatie van gebouwen - Onderhoud aan gebouwen - Vervangen dakpannen - Sloop gebouwen - Verlichting gericht op gebouwen	- Behoud waterkwaliteit - Aanleggen waterlichamen met ecologische oevers en beschutting door middel van vegetatie - Ruimte onder dakpannen (inclusief toegang) - Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren

4.2.4 Meervleermuis

Kenmerken en gedrag

De meervleermuis (*Myotis dasycneme*) is een grote vleermuis (14-20 gram, spanwijdte van 20 tot 30 cm). De buikvacht van de meervleermuis is grijswit met een donkere ondervacht en donkerbruin grijze rugvacht. De snuit is bruin met neusknobbels.

De meervleermuis jaagt in een snelle rechtlijnige vlucht in lange trajecten vlak boven groot open water en langs oevers van plassen, meren, kanalen, rivieren en vaarten. Ze jagen tot op 10-20 km van hun verblijfplaats met name op insecten vlak boven het wateroppervlak. De watervleermuis maakt gebruik van een vergelijkbare jachttechniek.

Figuur 35. Meervleermuis (afbeelding eigendom van Rob Koelman).

Beschermingsstatus

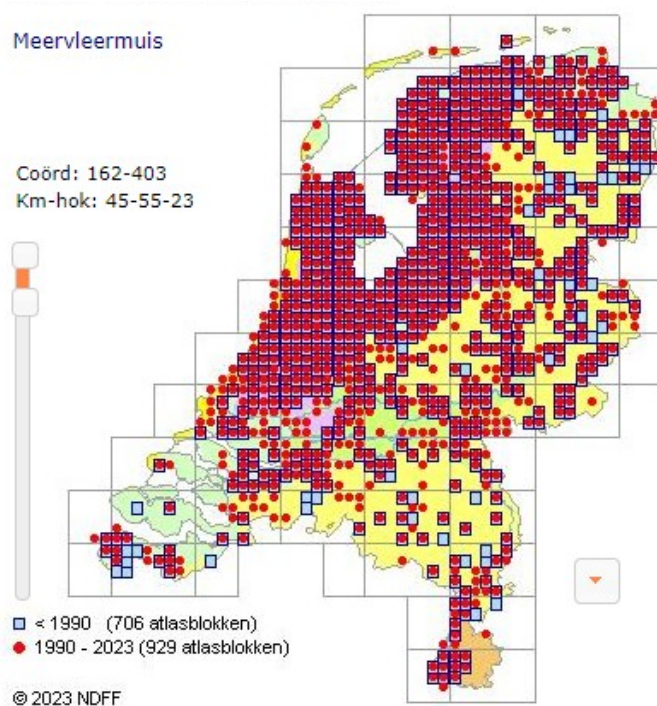
De meervleermuis wordt beschermd onder het beschermingsregime „Europees beschermde soorten“, Artikel 3.5 Wet natuurbescherming.

Kwetsbare periodes

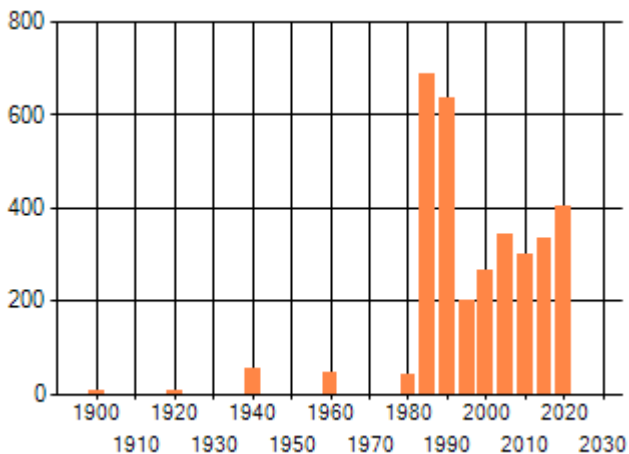
Kraamperiode: half april t/m half juli Winterrust: november t/m maart

Verspreidingsgebied

De meervleermuis is een soort die in de zomer verblijft in waterrijke gebieden met moerassen, weiden en bossen. In Nederland is de meervleermuis dat in de open veenweidegebieden en zeekleigebieden in het westen, noorden en in iets minder mate ook het midden en zuidwesten van Nederland. In het westen en noorden van Nederland is de soort plaatselijk algemeen. In Europa is de soort tot nu toe vooral gevonden in noordelijk Midden-Europa (Nederland, België, Duitsland, Denemarken, Polen, Hongarije, Rusland en enkele Baltische Staten). De soort is echter overal vrij zeldzaam en wordt als de zeldzaamste soort van Europa beschouwd. Het zwaartepunt van de Europese populatie lijkt in Nederland te liggen.

Figuur 36. Waarnemingen van de meervleermuis in Nederland op atlasblok niveau (5x5 km).

Figuur 37 Het aantal atlasblokken (5x5 km) waarin de meervleermuis is gemeld binnen een periode van vijf jaar (vanaf 1980) of twintig jaar.

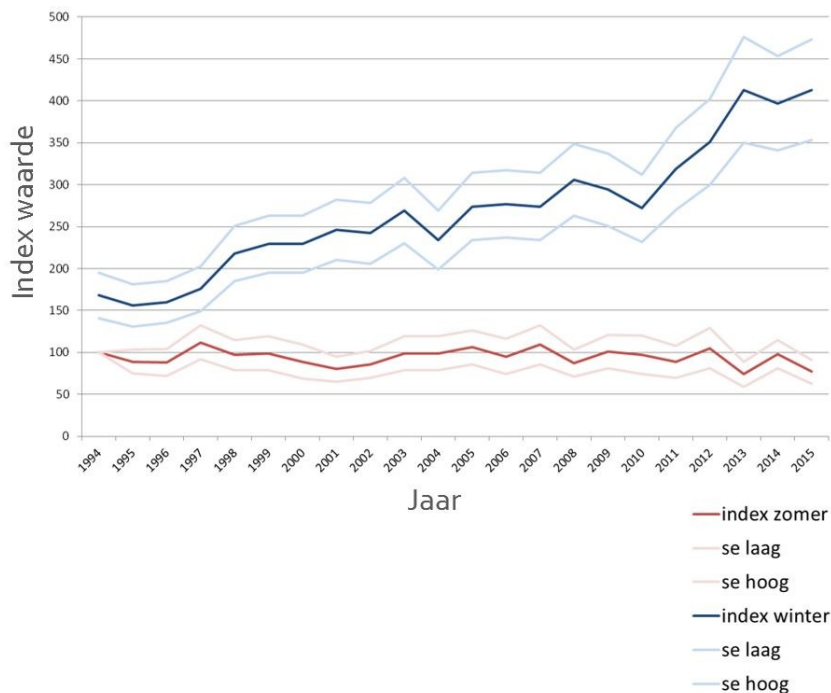
Bron: www.verspreidingsatlas.nl.

Omvang en trend populatie

Landelijk

De Nederlandse populatie van meervleermuizen werd geschat op circa 12.000 vrouwtjes en 3000 mannetjes (Ottburg & Swaay, 2014). De meervleermuis liet een matige toename zien sinds 1986 (zie onderstaande grafiek) al lijkt de populatie op basis van wintertellingen verdubbeld te zijn ten opzichte van 1994 (Ottburg & Swaay, 2014). Het aantal exemplaren dat in de zomer wordt geteld lijkt sinds 2005 licht af te nemen (Verspreidingsatlas.nl). Vanaf 2009 is landelijk een lichte afname in de populatietrend van meervleermuis geconstateerd (NDFF). De meervleermuis kent in ons land een negatieve populatietrend. Van de circa 12.000 dieren in 1994 zijn er nu naar schatting nog 8.000 over (Zoogdiervereniging).

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Figuur 38. Landelijke populatietrend Meervleermuis (Bron data: NEM en Zoogdiervereniging)

Regionaal

Er zijn te weinig gegevens om een inschatting te kunnen maken over de regionale staat van instandhouding van meervleermuizen in en rondom Den Haag.

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Populatieomvang

De landelijke populatie werd geschat op meer dan 12.000 dieren. De populatieomvang was groot genoeg voor het waarborgen van een duurzame populatie (Ottburg & van der Swaay, 2014). De populatie leek toe te nemen in aantallen ten opzichte van 1994. De huidige (geschatte) aantallen liggen op 8.000 dieren. De soort ken een negatieve populatietrend. De populatieomvang wordt daarom als ongunstig beoordeeld.

Verspreidingsgebied

De meervleermuis komt in grote delen van het land voor waarbij de soort vooral in het westen, midden en noorden van het land wordt waargenomen. Overwintering vindt o.a. plaats in Limburg. Het aantal atlasblokken waar de meervleermuis is waargenomen lijkt ten opzichte van de jaren negentig iets te zijn toegenomen. Hierdoor is er sprake van een gunstige trend.

Kwaliteit van het leefgebied

De meervleermuis is voor zijn leefgebied afhankelijk van gebouwen als verblijfplaats en water als foerageergebied en vliegroutes. Het aanbod in verblijfplaatsen is in gebouwen de afgelopen tien jaar min of meer gelijk gebleven. Hoewel waterkwaliteit een aandachtspunt is, is deze wel verbeterd wat een positief effect op de meervleermuis kan hebben. Hierdoor wordt de trend van kwaliteit van het leefgebied als stabiel beoordeeld. Kwaliteit van het leefgebied wordt als gunstig beoordeeld.

Toekomstperspectief

Het aanbod van geschikte verblijfplaatsen neemt vermoedelijk in de toekomst snel af door het grote aantal na-isolatieprojecten van woningen dat op stapel staat. Hierdoor verdwijnt de mogelijkheid van verblijfplaatsen in gebouwen voor de meervleermuis. Verondersteld wordt dat er een afnemende trend is in het aantal geschikt verblijfplaatsen waardoor er sprake is van een ongunstig ontoreikend toekomstperspectief.

Regionaal

De staat van instandhouding regionaal volgt dezelfde lijn als landelijk.

Belangrijke omgevingsfactoren

Vleermuiskasten en woningen zijn bekend als paarverblijven. De paring vindt in de winterverblijven plaats. Paarverblijven van meervleermuizen liggen over het algemeen langs de route van zomerverblijven naar winterverblijven. Belangrijke paargebieden zijn onder andere Zeeuws-Vlaanderen (trek naar Noord-Frankrijk en Antwerpen), Flevoland en Gelderland (trek naar Duitsland) en Noord-Brabant (trek naar Zuid-Limburg). In de winter zijn de meeste meervleermuizen vaak niet meer te vinden. In Nederland worden in de winter totaal ongeveer 400 meervleermuizen waargenomen. Voor zover bekend is overwinteren meervleermuizen in Nederland in mergelgroeven, bunkers, forten, vestingwerken, oude steenfabrieken, kelders en af en toe in gebouwen. De bunkers in de duinen van Zuid- en Noord-Holland en de mergelgroeven in Limburg vallen onder de belangrijkste verblijfplaatsen. De meervleermuis overbrugt afstanden van 200 à 300 km tussen zomer- en winterverblijf. In de bunkers in de duinen overwinteren echter ook regelmatig meervleermuizen die in de zomer in de directe omgeving verblijven.

Belang van gebouwen

Kolonies van meervleermuizen bevinden zich vrijwel altijd in gebouwen zoals op kerkzolders, in spouwmuren en onder dakpannen. Kraamkolonies variëren in grootte van enkele tientallen tot enkele honderden dieren. In Nederland zijn kraamkolonies tot nu toe vooral gevonden in het westen en noorden van Nederland en in veenweidegebieden in Oost Nederland. Maar ook aan de randmeren van het IJsselmeer en in de buurt van de grote rivieren zijn verblijfplaatsen gevonden. In totaal zijn in Nederland 45 kraamverblijven van meervleermuizen bekend, met een totale populatie geschat op 10.000 dieren.

4.2.5 Gewone grootoorvleermuis

Kenmerken en gedrag

De gewone grootoorvleermuis, ook wel bruine grootoorvleermuis genoemd, is een middelgrote vleermuis met een lengte tot 5,5 centimeter en weegt 4,5 tot 12 gram. De soort heeft zeer brede, relatief lange vleugels met een spanwijdte van 24 tot 28,5 centimeter. Het onderscheidende kenmerk voor deze vleermuissoort zijn de 3 tot 4 centimeter lange oren.

De vacht van de gewone grootoorvleermuis is geelbruin tot bruin op de rug en grijswit tot geelwit op de buik. De buik en de rug hebben een donkerbruine ondervacht. De kleur van de snuit varieert van roze tot bruin (BIJ12, 2017c). Het is een soort van half open tot gesloten bosrijk landschap. Ze vliegen in langzame cirkels of in een langzame uilachtige vlucht dicht langs en tussen de vegetatie (Mostert, 2012).

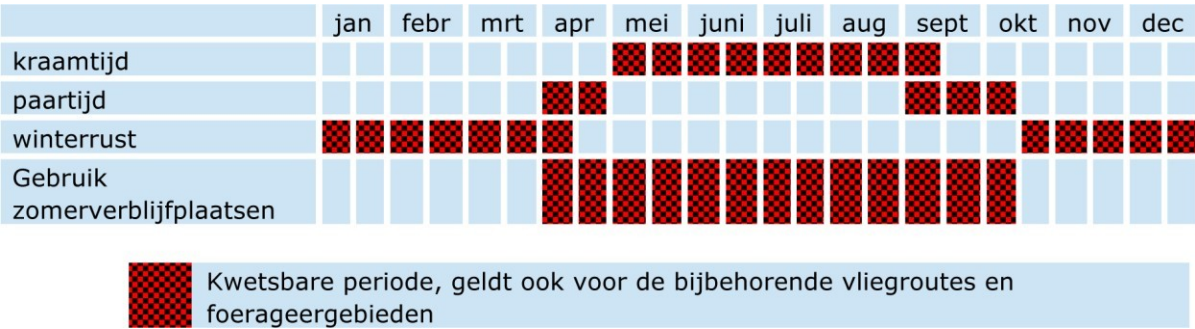
Figuur 39 Gewone grootoorvleermuis (afbeelding in eigendom van Paul van Hoof).

Beschermingsstatus

De gewone grootoorvleermuis wordt beschermd onder het beschermingsregime „Europees beschermde soorten“, Artikel 3.5 Wet natuurbescherming. De IUCN-status van deze soort is „niet bedreigd“.

Kwetsbare periodes

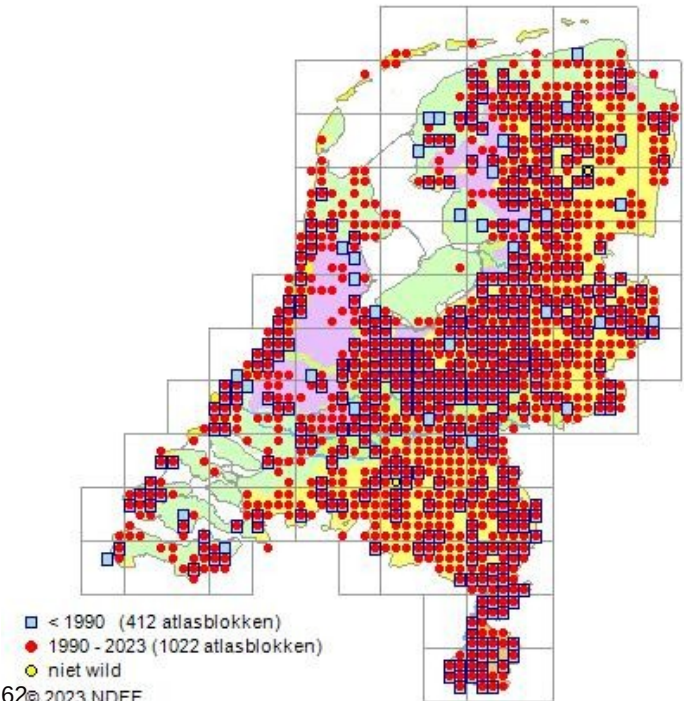
- De gewone grootoorvleermuis kent de volgende kwetsbare periodes (Figuur 26).
- Winterrust: half oktober tot en met begin april.
 - Kraamverblijfplaatsen zijn in gebruik van mei tot en met half september; jongen zijn er van juli tot en met augustus.
 - Paartijd: september tot en met half oktober en eind maart tot en met april.
 - Gebruik zomerverblijfplaatsen: april tot en met half oktober.
 - Het gebruik van vliegroutes en foerageergebied is afhankelijk van de functie van de verblijfplaats.
 - De genoemde perioden kunnen eerder beginnen of later eindigen afhankelijk van de lokale klimatologische omstandigheden en de meteorologische omstandigheden voorafgaand aan of tijdens de werkzaamheden (BIJ12, 2017).

Figuur 40 Kwetsbare perioden van de gewone grootoorvleermuis (globale weergave) (BIJ12, 2017).

Verspreidingsgebied

De gewone grootoorvleermuis komt verspreid over heel Nederland voor, maar nergens in grote aantallen. Gewone grootoorvleermuizen zijn door hun zachte sonar lastig te inventariseren en ze kunnen bij inventarisaties gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Deze vleermuizen zijn sterk gebonden aan kleinschalig landschap en bosgebieden en is in de open polderlandschappen in West- en Noord-Nederland zeldzamer (BIJ12, 2017). Wel kan worden gesproken van één verbonden populatie (Ottburg & Van Swaay, 2014). De huidige situatie van het verspreidingsgebied is daarom als gunstig te beoordelen. De verspreidingsgegevens van de gewone grootoorvleermuis zijn onvoldoende om

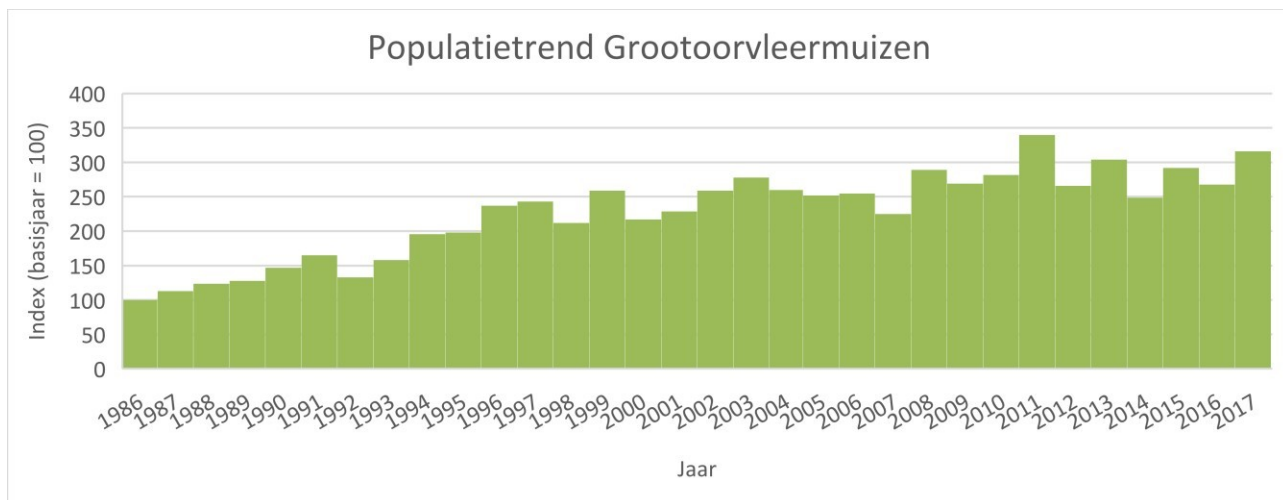
uitspraken te doen over toe- of afname in de verspreiding van deze soort. Om deze reden is de trend aangaande het verspreidingsgebied is dan ook onbekend.

Figuur 41 Kaart van landelijke verspreiding gewone grootoorvleermuis (NDF, 2023).

Omvang en trend populatie

Landelijk

De gewone grootoorvleermuizen zijn in de tweede helft vorige eeuw afgenomen. Sinds 1986 lijkt er sprake te zijn van een matige toename en is de trend de afgelopen 10 jaar stabiel (BIJ12, 2017; NEM, Zoogdiervereniging & CLO, 2019). Het aantal grootoorvleermuizen in Nederland wordt geschat op 5.000 tot 7.500 individuen. Dat is meer dan de omvang in 1994, (4.000 – 6.000 ex., Ottburg en Van Swaaij, 2014) (BIJ12, 2017).

Figuur 42 Populatietrend grootoorvleermuizen (BIJ12, 2017).

Regionaal

In Zuid-Holland is slechts weinig bekend over de populatieomvang van de gewone grootoorvleermuis. Over de trend is geen uitspraak te doen. Tijdens de inventarisaties van vleermuizen in 2009-2011 zijn in totaal 21 waarnemingen gedaan van jagende gewone grootoorvleermuis in Den Haag en omstreken. Tijdens de inventarisatie in 2015-2017 zijn in totaal 17 foeragerende dieren waargenomen (Mostert & van der Kuil, 2018 in [prep.](#)). Het is aannemelijk dat het aantal daadwerkelijk aanwezige soorten iets hoger ligt omdat vanwege de zachte sonar van de grootoorvleermuis dieren gemist kunnen worden. Alle waargenomen dieren bevonden zich in landgoedbossen en foerageerden tussen geboomte. De grootoorvleermuizen zijn waargenomen in de landgoederen de Voordes, Te Werve en Don bosko te Rijswijk, in Clingendael en Ockenburgh. In Den Haag zijn alleen kolonies en verblijfplaatsen bekend in holle bomen, zoals Ockenburgh en Marlot. Naar schatting gaat het steeds om kleine kolonies. Er zijn geen kolonies van gewone grootoorvleermuizen aangetroffen in gebouwen. (Mostert, 2012; Mostert & Van der Kuil 2018 in [prep.](#)). In de onderzoeken uit 2018-2023 is de gewone grootoorvleermuis niet waargenomen.

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Voor de landelijke beoordeling is gebruik gemaakt van de het onderzoek Staat van instandhouding (Arcadis, 2018b).

Populatieomvang

Zoals hierboven beschreven, is de populatieomvang toegenomen van de gewone grootoorvleermuis. De huidige populatieomvang is tevens ook groter dan de referentiewaarde van 1994. Hierdoor is de populatieomvang gunstig (Arcadis, 2018b).

Verspreidingsgebied

De gewone grootoorvleermuis komt verspreid over heel Nederland voor, maar nergens in een groot aantal. De gewone grootoorvleermuizen zijn door hun zachte sonar lastig te inventariseren en ze kunnen bij inventarisaties gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Deze vleermuizen zijn sterk gebonden aan kleinschalig landschap en bosgebieden en is in polderlandschappen zeldzamer. Wel kan er gesproken worden van één verbonden populatie (Ottburg & van Swaay, 2014). De huidige situatie wordt als gunstig beoordeeld. Over de trend van de verspreidingsgegevens zijn onvoldoende uitspraken te doen over een toe- en afname in verspreiding van deze soort. Om deze reden is de trend beoordeeld als 'onbekend' (Arcadis, 2018b).

Kwaliteit leefgebied

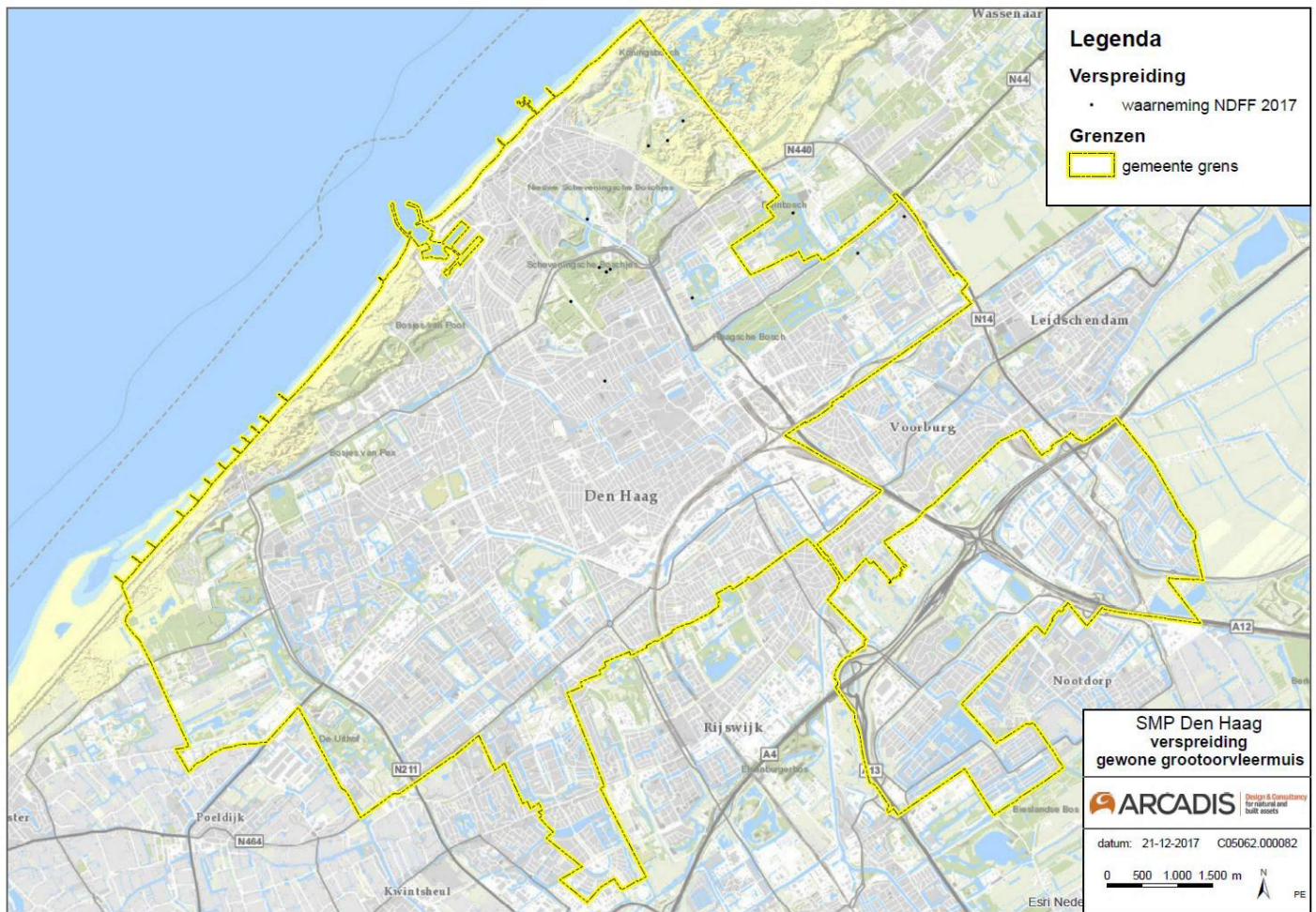
Geschikte leefgebieden komen ogenschijnlijk veelvuldig in Nederland voor. De situatie lijkt voldoende gunstig voor de gewone grootoorvleermuis. De huidige situatie is als gunstig beoordeeld. Het aanbod geschikte verblijfplaatsen neemt vermoedelijk af vanwege toenemende na-isolatie van gebouwen en afname van geschikte kerkzolders door o.a. renovatie, extra verlichting en verandering bestemming zoals ingebruikname als woning. Het aantal grootoorvleermuizen is echter toegenomen, waardoor het aannemelijk is dat het leefgebied niet sterk is verslechterd. De trend van kwaliteit van het leefgebied is beoordeeld als 'stabiel' (Arcadis, 2018b).

Toekomstperspectief

De gewone grootoorvleermuis zal te maken krijgen met een verdere afname van het aantal geschikte verblijfplaatsen als gevolg van renovatie en na-isolatie van gebouwen. Dit treft vooral het deel van de populatie dat afhankelijk is van verblijfplaatsen in gebouwen. Hierdoor is het toekomstperspectief als ongunstig – ontoereikend beoordeeld. Deze is echter gunstig als er voldoende mitigerende maatregelen genomen worden (Arcadis, 2018b).

Regionaal

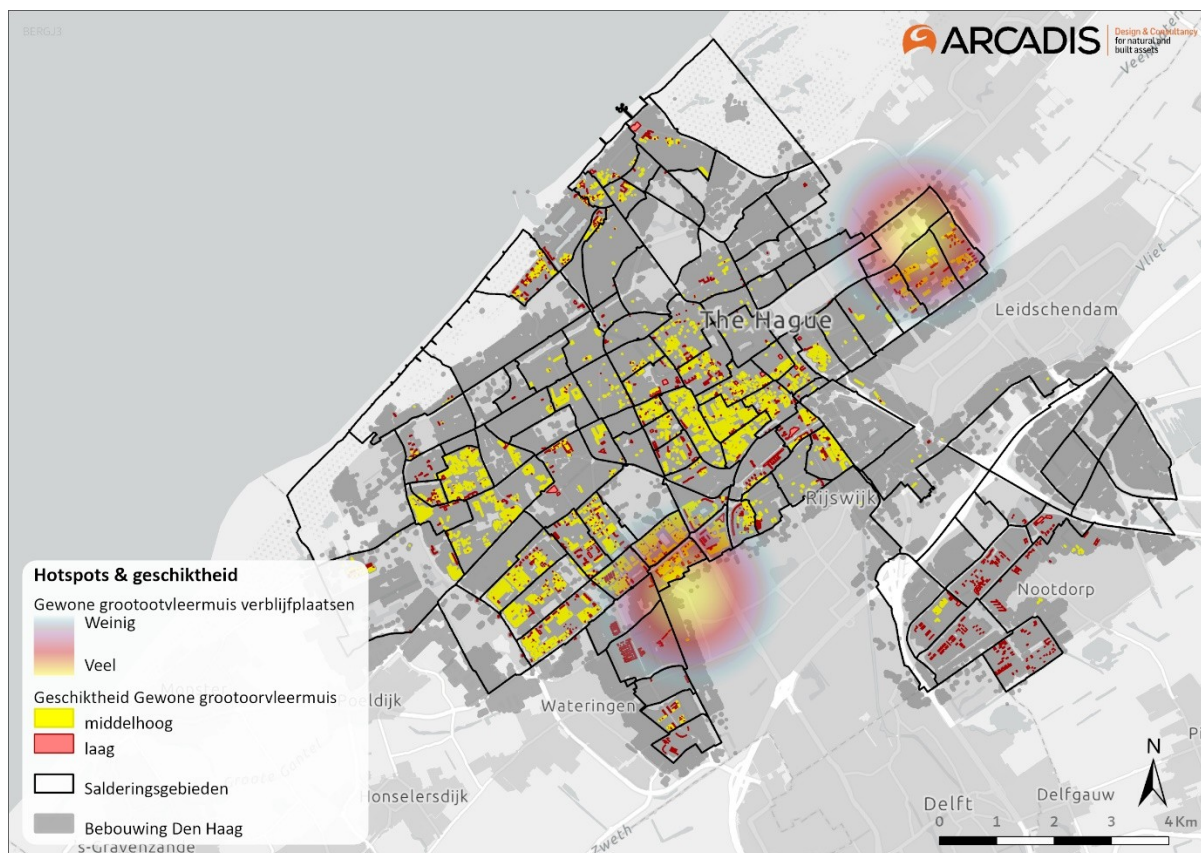
Er is geen informatie over de regionale staat van instandhouding voorhanden. De gewone grootoorvleermuis is in de zomer in de jaren 2015-2017 in ongeveer dezelfde kleine aantallen volwassen dieren gevonden als in de periode 2009-2011. Het gaat om enkele tientallen dieren die in enkele landgoederen zijn aangetroffen in holle bomen. Het overwinterende aantal varieert jaarlijks tussen de 27 en 50 exemplaren in bekende winterverblijfplaatsen (zoals bunkers en ijskelders). In 2010/11 werden 48 exemplaren geteld tegenover 50 exemplaren in de winter van 2016/17. In de onderzoeken uit 2018-2023 is de gewone grootoorvleermuis niet waargenomen, daarbij moet worden vermeld dat deze soort ook niet specifiek is onderzocht. Het zijn dus voornamelijk geen aanwijzingen dat de soort duidelijk is toe- of afgenomen.

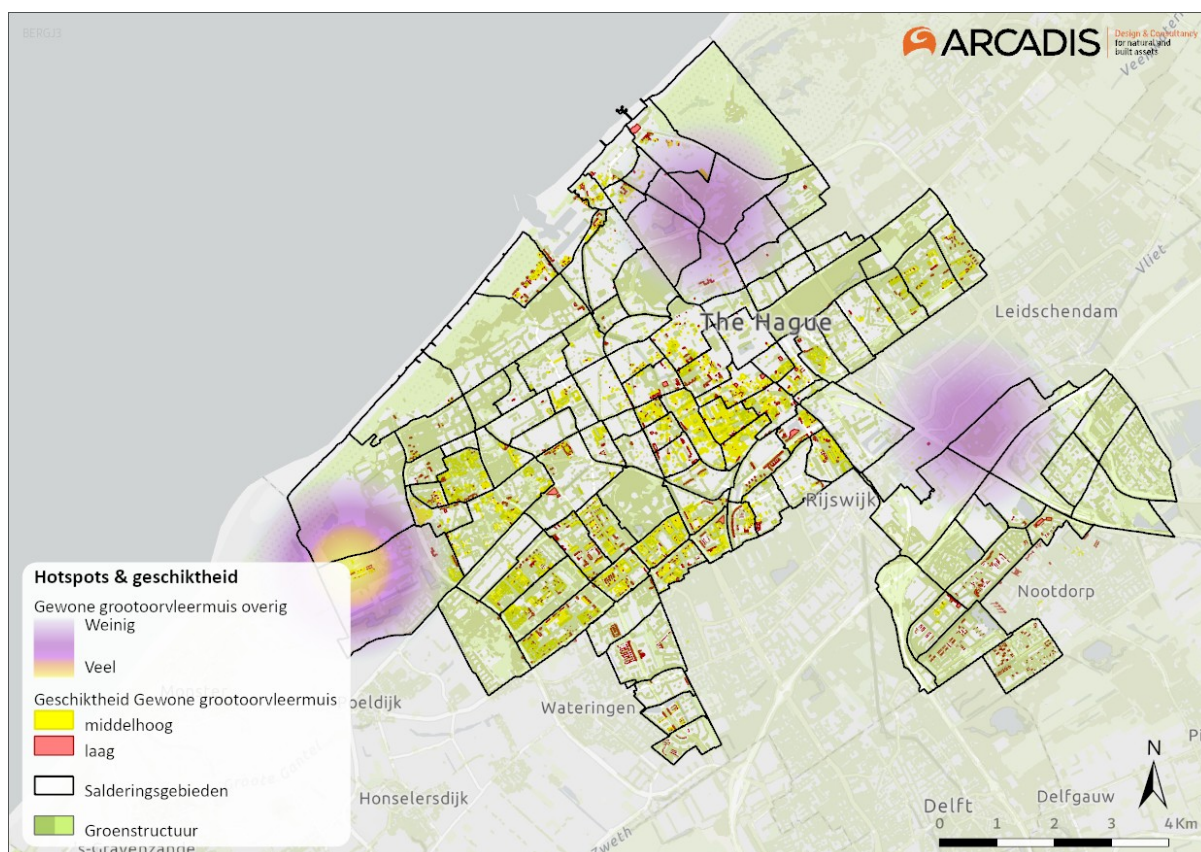
Figuur 43 Waarnemingen gewone grootoorvleermuis (jagend / verplaatsend) binnen de gemeente Den Haag voor 2018.

De data van gewone grootoorvleermuis is gevisualiseerd in een hotspotkaart voor verblijfplaatsen en overige waarnemingen (zie Figuur 44, Figuur 45). Het aantal datapunten voor gewone laatvlieger is beperkt dus er kunnen geen causale verbanden gelegd worden op basis van de waarnemingen. Wel ligt de belangrijkste hotspot voor overige waarnemingen (o.a. foeragerende dieren) in Kraaijenstein waar relatief veel groen aanwezig is.

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Figuur 44 Hotspots verblijfplaatsen grootoorvleermuis in relatie tot geschiktheid woningbezit SMP Den Haag.

Figuur 45 Hotspot overige waarnemingen gewone grootoorvleermuis in relatie tot geschiktheid woningbezit SMP Den Haag en groenstructuren.

Belangrijke omgevingsfactoren

Voor kraamkolonies van gewone grootoorvleermuizen is de aanwezigheid van drinkwater van groot belang. De aanwezigheid van beken of vijvers binnen 200 meter van een gebouw verhogen de kans op aanwezigheid van vleermuizen aanzienlijk. Ook is de aanwezigheid van kleinschalige landschapselementen van belang voor de gewone grootoorvleermuis van belang. De gewone grootoorvleermuis verplaatst zich langs deze landschapselementen. De soort is zeer gevoelig voor wind. Onderbrekingen van kleinschalige landschapselementen mogen daarom ook niet te groot zijn.

Stadsranden met daarbuiten veel groen zijn erg aantrekkelijk voor gewone grootoorvleermuizen. De gewone grootoorvleermuis is een opportunistische soort, die graag gebruik maakt van een diversiteit in landschap. Een verbinding tussen stad en bos geeft deze vleermuizen een aantrekkelijk leefgebied met een hoge voedselrijkdom. Aanwezigheid van bos of park binnen 200 meter van een gebouw, of een gebouw op 500 meter afstand van de stadsrand geeft een verhoogde kans op gewone grootoorvleermuis.

Belang van gebouwen

De gewone grootoorvleermuis is een soort die zowel binnen als buiten het stedelijk gebied voorkomt en komt daarbij in een grote verscheidenheid aan biotopen voor. Ze zijn opportunistisch, wat hun grote verscheidenheid aan voorkomen ook verklaart. Ze komen voor in zowel loof als naaldbossen, in gebouwen (met name zolders), parken, tuinen, cultuurlandschap en moerassen zonder bossen. Ze zijn daarmee niet gebonden aan bebouwing, maar zodra voorhanden kunnen ze het wel gebruiken.

Voor de gewone grootoorvleermuis bieden gebouwen op verschillende plaatsen mogelijke verblijfplaatsen. De (kraam)kolonies in de zomer zijn vooral bekend van kerkgebouwen, maar ook van holtes in oude bomen en in vleermuiskasten. Via de dakrand vliegen zij graag naar zolders. Hiervoor dient de invliegopening groot genoeg te zijn en vrij toegankelijk, moet er genoeg ruimte te zijn om door te kruipen en moet het dak op een adequate hoogte goed bereikbaar te zijn. Om deze reden heeft de gewone grootoorvleermuis een voorkeur voor verblijfplaatsen op zolders van huizen met een kopgevel en dakoverstek, of bij huizen met een boeiboord, waarbij een lijnvormige aanvliegroute wordt gevormd door een laan met bomen of een lange heg. De verblijfplaats mag geen gladde randen hebben, niet geveerd zijn en moet niet na verloop van tijd gaan afbladderen.

Hoewel de gewone grootoorvleermuis in gebouwen met name op zolders verblijft, zijn spouwmuren ook geschikt als verblijfplaats. Via stoten en dilatatievoegen kruipen zij in de spouw. Hiervoor dienen relatief grote openingen in de muur te zitten op een goede hoogte voor de vleermuizen om erin te vliegen, dient de aanvliegroute geen obstakels maar wel beschutting te bieden en dient genoeg ruimte te zijn in de spouwmuur. Spouwmuren geïsoleerd met glaswol zijn bijvoorbeeld ongeschikt, omdat er geen ruimte blijft voor de vleermuizen om te verblijven. Bij gebouwen die in een ver verleden geïsoleerd zijn is glaswol mogelijk gaan zakken waardoor er geschikte ruimtes in de spouw ontstaan voor de gewone grootoorvleermuis.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

De gewone grootoorvleermuis zal te maken krijgen met een verdere afname van het aantal geschikte verblijfplaatsen als gevolg van renovatie en na-isolatie van gebouwen. Dit treft vooral het deel van de populatie dat afhankelijk is van verblijfplaatsen in gebouwen. Hierdoor is het toekomstperspectief als ongunstig – ontoereikend beoordeeld. Deze is echter gunstig als er voldoende mitigerende maatregelen genomen werden (Arcadis, 2018b).

Tabel 6 Bedreigingen en kansen voor de gewone grootovleermuis met betrekking tot ontwikkelingen in het stedelijk gebied.

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	• (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Verdwijnen of onderbreken van aanvliegroutes nabij verblijfplaatsen • Vervangen van dakpannen • Verlichting gericht op gebouwen	• Inmetselen van vleermuiskasten • Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren(spouw) en toegankelijk maken via dilatatievoegen en/of stoten • Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur nabij kansrijke mogelijke verblijfplaatsen • Dak en/of zolderruimte geschikt maken
Foerageergebied	• Verlichting • Kappen van bomen • Verwijderen van vegetatie	• Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur • Behoud kroongebladerte bomen • Behoud vegetatie • Vermindering verlichting 's nachts
Migratie	• Verlichting • Kappen van bomen • Verwijderen van vegetatie	• Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur • Behoud kroongebladerte bomen • Behoud vegetatie • Vermindering verlichting 's nachts
Kraamverblijf	• Vervuilen van water • Draineren van water • Dichten van plas • (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Sloop gebouwen • Vervangen dakpannen • Verdwijnen of onderbreken van aanvliegroutes nabij verblijfplaatsen • Verlichting gericht op gebouwen	• Behoud waterkwaliteit • Aanleggen waterlichamen met ecologische oevers en beschutting door middel van vegetatie • Inmetselen van vleermuiskasten • Ruimte laten voor vleermuizen tussen muren • Toevoegen van dilatatievoegen en/of stoten • Aanplanten van vegetatie in lijnstructuur nabij kansrijke mogelijke verblijfplaatsen • Dak en/of zolderruimte geschikt maken

4.2.6 Kleine dwergvleermuis

Kenmerken en gedrag

De kleine dwergvleermuis (*Pipistrellus pygmaeus*) is lange tijd over het hoofd gezien door de sterke fysieke gelijkenis met de gewone dwergvleermuis. De kleine dwergvleermuis is wat kleiner dan de gewone dwergvleermuis. De kop-romplengte bedraagt 48 mm, de spanwijdte 24 cm en het gewicht ca. 7 gram. De kleine dwergvleermuis heeft een bruine rug met (vaak) een rood-oranje gloed. De buik is wat lichter gekleurd. Vaak zijn de snoet en oorbasis ook lichter bruin dan bij de gewone dwergvleermuis. Het is de kleinste vleermuissoort in Europa.

Op basis van informatie uit het buitenland wordt de soort omschreven als een soort van waterrijke gebieden, zoals rivierdalen en moerasgebieden in combinatie met bomenrijke gebieden (zoals bosranden, laanvormen, parken en tuinen). Het jachtgedrag en dieet heeft sterke overeenkomsten dat van de gewone dwergvleermuis.

Beschermingsstatus

De kleine dwergvleermuis is een beschermde inheemse diersoort als bedoeld in artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming op basis van het feit dat de soort is opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn.

Kwetsbare periodes

Kwetsbare periode: (april) mei – juli (aug), advies (mrt) april – aug (sept).

Verspreidingsgebied

Waarnemingen van kleine dwergvleermuizen zijn vrijwel uit heel Nederland bekend, hoewel in Nederland bijzonder zeldzaam. Verblijfplaatsen zijn echter nog maar twee keer vastgesteld. In 2011 werd achter een vensterluik in Zuidwest-Brabant een solitair mannetje gevonden. In mei 2020 werd in Zuid-Holland de eerste kraamverblijfplaats vastgesteld en werden 422 uitvliegende dieren geteld. Ondanks dat kleine dwergvleermuizen niet veel worden waargenomen zijn uit vrijwel alle delen van Nederland detectorwaarnemingen bekend. Een klein aantal waarnemingen van baltende kleine dwergvleermuis wijst op meer (paar-)verblijfplaatsen in Nederland. Het vermoeden bestaat dat veel dieren nog steeds over het hoofd gezien worden en mogelijk zijn er meer kraam- en paarverblijfplaatsen aanwezig.

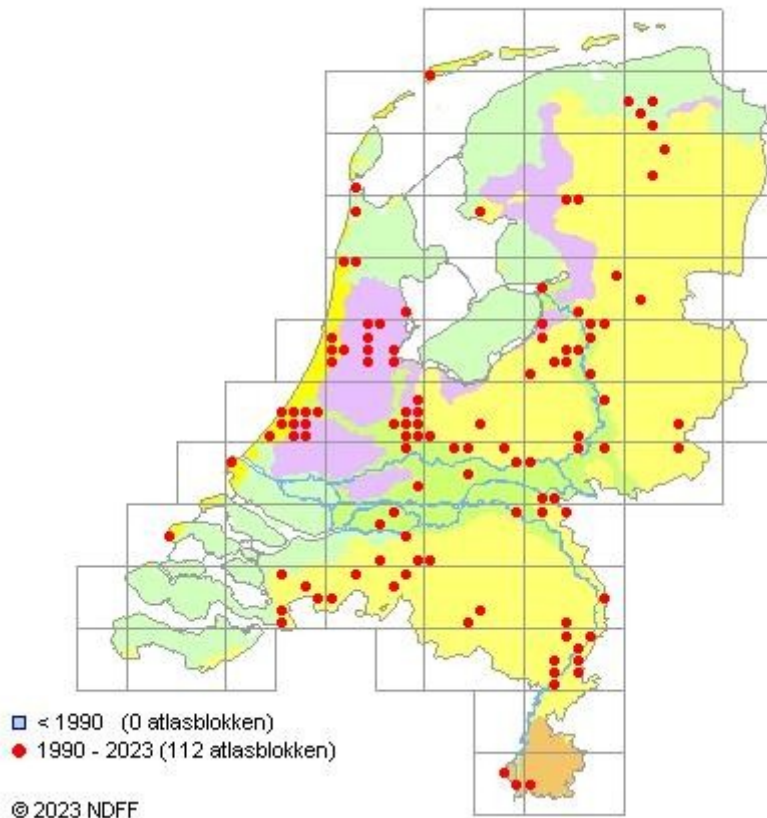
De soort is sinds eind jaren '90 dankzij bat detectors in een aantal Europese landen voor het eerst waargenomen. Details van het Europese verspreidingsgebied van de Kleine dwergvleermuis zijn echter nog niet volledig bekend. De Kleine dwergvleermuis komt in heel Zuid- en Midden-Europa sympatrisch voor met de Gewone dwergvleermuis. De verspreiding strekt zich uit van het Iberisch schiereiland tot Ierland, Scandinavië, het Europees mediterrane gebied en het Balkan-schiereiland tot in Turkije en op Cyprus en verder oostwaarts in Moldavië, de Oekraïne, Azerbeidjan en Rusland.

Omvang en trend populatie

Er zijn te weinig gegevens om een inschatting te kunnen maken over de omvang en de trend van de populatie kleine dwergvleermuizen in Nederland.

Staat van instandhouding

Er zijn te weinig gegevens om een inschatting te kunnen maken over de staat van instandhouding van kleine dwergvleermuizen in Nederland. De kleine dwergvleermuis (*Pipistrellus pygmaeus*) is incidenteel waargenomen in gemeente Den Haag (2 foeragerende dieren in het voorjaar). Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen voor kolonies, verblijfplaatsen of paarplaatsen. Mogelijk is de soort onderteld, maar er zijn voldoende aanwijzingen waaruit blijkt dat de soort maar zeer schaars aanwezig is. Omdat er alleen incidentele gegevens bekend zijn van de kleine dwergvleermuis, is er geen uitspraak te doen over lokale de staat van instandhouding van deze soort.

Belangrijke omgevingsfactoren

De Kleine dwergvleermuis is meer gebonden aan water en vegetaties dan de Gewone dwergvleermuis en jaagt in een beperkt gebied. Daarbij foerageert de soort onder takken die boven water hangen, op kleine plekken in bossen en boven kleine wateren. Uit bat-detectoronderzoek blijkt dat de Kleine dwergvleermuis in Groot-Britannië meestal bij water en in rivier begeleidende vegetaties jaagt, terwijl de Gewone dwergvleermuis in de meest uiteenlopende biotopen foerageert. In Duitsland heeft men Kleine dwergvleermuizen onder meer in enkele rivierbossen langs de Rijn gevonden. Kleine dwergvleermuizen in Zweden foerageren vaak in kleine openingen tussen de boomkronen. In Vlaanderen en Brussel werden de meeste waarnemingen ook gedaan in de buurt van water: boven een gracht in de buurt van bomen op de oevers, bij een brug over een kanaal en boven vijvers aan de rand van het bos. De jachtgebieden liggen gemiddeld 1,7 km afstand van de kraamkolonie wat doorgaan verder is dan die van de Gewone dwergvleermuis. Kleine dwergvleermuizen blijken meer specifieke jachteisen te hebben. De totale oppervlakte van de foerageergebieden is groter, maar de individuele jachtgebieden zijn kleiner dan bij de Gewone dwergvleermuis. Het voedsel verschilt weinig van dat van de Gewone dwergvleermuis: tweevleugeligen, vliesvleugelen, eendagsvliegen, gaasvliegen en voor een klein deel uit andere insecten.

Belang van gebouwen

Zomerverblijfplaatsen van kleine dwergvleermuizen worden in het buitenland meestal gevonden in spleetvormige ruimten in gebouwen: bijv. in de spouw, in daklagen of achter gevelbetimmering. Incidenteel worden zomerverblijfplaatsen ook in bomen en vleermuiskasten gevonden. De kraamverblijfplaatsen zijn (met een gemiddelde van 200 dieren) groter dan die van de gewone dwergvleermuizen en kunnen uit honderden tot meer dan duizend dieren bestaan. Paarverblijfplaatsen bevinden zich in gebouwen en bomen, als ook in vleermuiskasten. Gedurende het paarseizoen van juli tot half september gebruiken mannetjes deze verblijfplaatsen met een territorium dat ze tegen andere mannetjes verdedigen. Hier baltsen ze om vrouwtjes te lokken en een harem vormen. In de winter worden kleine dwergvleermuizen aangetroffen in spleetvormige ruimten in bovengrondse gebouwen en bomen, vaak op weinig beschutte plekken.

4.3 Vogels met jaarrond beschermde nesten

4.3.1 Gierzwaluw

Kenmerken en gedrag

De gierzwaluw is een kleine tot middelgrote vogel (17-18.5 cm grootte, 40-44 cm. spanwijdte). Het is een behendige, gestroomlijnde vogel met lange, spitse, sikkelvormige vleugels en een gevorkte staart.

De gierzwaluw is een (semi-) koloniebroeder waarbij ze vaak gebruik maken van bestaande bebouwing.

Ze zijn enorm honkvast en gebruiken vaak jaren achtereen dezelfde nestplaats met dezelfde partner.

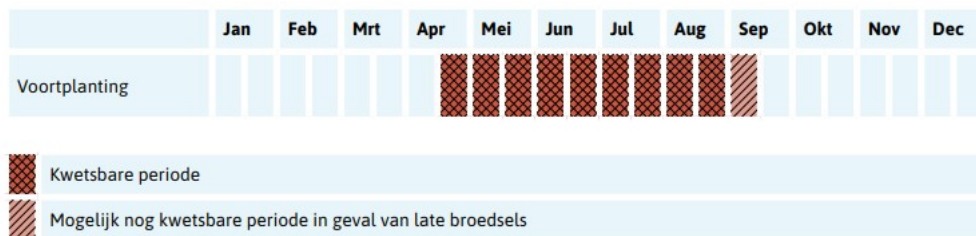
De gierzwaluw overwintert in Afrika en komt halverwege april-mei weer in Nederland aan. In juli-augustus vertrekken ze weer richting hun overwinteringsgebieden (BIJ12, 2023b).

Beschermingsstatus

De gierzwaluw is een beschermde inheemse diersoort als bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming op basis van het feit dat de soort is opgenomen in Bijlage II van de Vogelrichtlijn. De gierzwaluw staat vermeld op de lijst met vogelsoorten waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn (RVO, 2009). Op deze lijst vallen de gierzwaluwnesten onder categorie 2 "nesten van deze semi-koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar". De gierzwaluw staat niet vermeld op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels (BIJ12, 2017).

Kwetsbare periode

De kwetsbare periode van de gierzwaluw is de voortplantingsperiode deze loopt van half april tot half augustus (BIJ12, 2023). De genoemde periode kan eerder of later beginnen of eindigen, afhankelijk van de lokale klimatologische omstandigheden. Ook per broedpaar kan de voortplantingsperiode verschillen. Een gierzwaluwdeskundige kan de exacte periode van voortplanting aangeven (BIJ12, 2023).

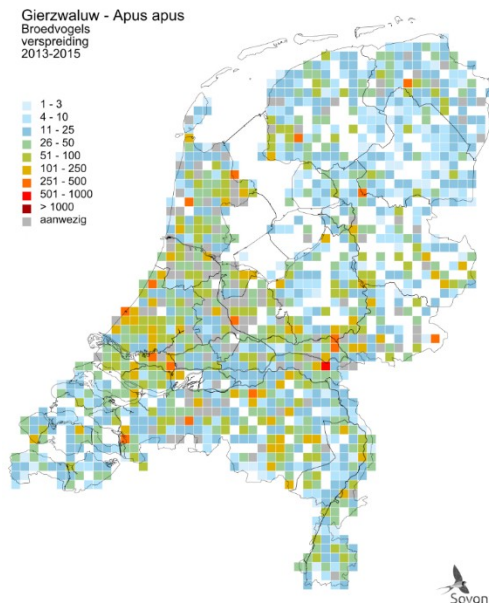

Figuur 46 De kwetsbare periode van gierzwaluw op hoofdlijnen (BIJ12, 2023).

Verspreidingsgebied

Broedende gierzwaluwen zijn echter lastig vast te stellen, zowel in totaal aantal als de hoeveelheid broedlocaties. De som hiervan voor het totale verspreidingsgebied is onbekend. De trend wordt momenteel beoordeeld als stabiel, omdat het aantal niet is afgenomen.

Gierzwaluwen komen als broedvogel verspreid over heel Nederland voor met de hoogste dichtheden in stedelijk gebied. De gierzwaluw is een zeer mobiele soort en kan daarom als niet-broedvogel vrijwel overal foeragerend gezien worden. Door het relatief groot aantal atlasblokken waar de soort als broedvogel aanwezig is, is de huidige situatie beoordeeld als gunstig.

Figuur 47 Deze kaart is gebaseerd op de Vogelatlas van Nederland (Sovon, 2018). Per atlasblok van 5x5 km is er een schatting van het aantal broedparen van de gierzwaluw gegeven.

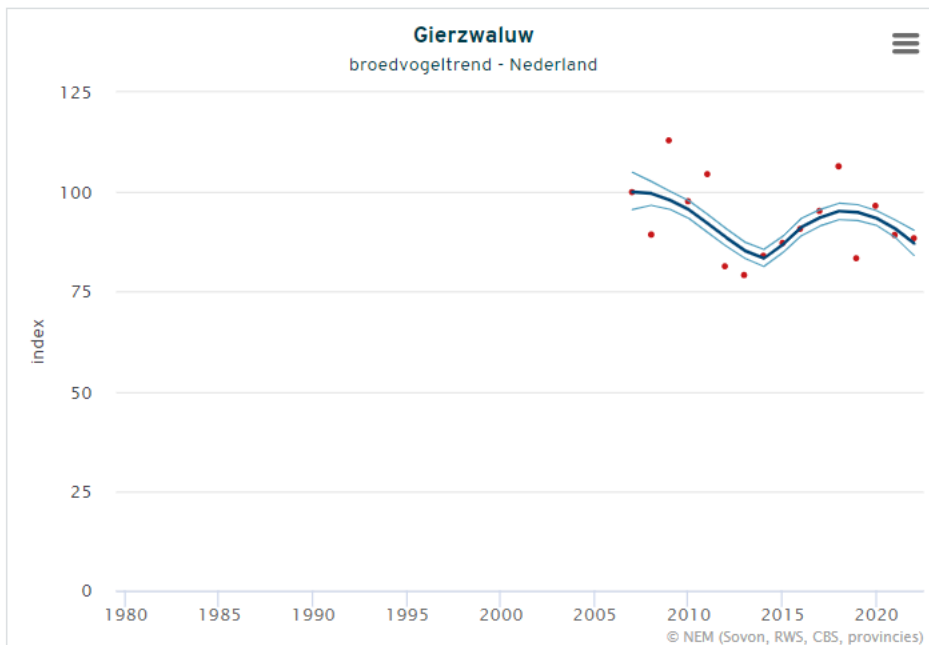
De soort komt als broedvogel verspreid over heel Noord-Holland in bebouwd gebied voor, met de hoogste dichtheden in de grote steden. De gierzwaluw is een zeer mobiele soort en foerageert over grote afstanden vanaf de broedlocatie en kan daardoor vrijwel overal gezien worden. Door de verspreiding van de gierzwaluw als broedvogel door heel Noord-Holland is de huidige situatie beoordeeld als gunstig.

Omvang en trend populatie

De broedpopulatie van gierzwaluw wordt volgens de laatste betrouwbare aantalsgegevens geschat op 45.000 tot 70.000 broedpaartjes (2018-2020) in Nederland. De soort komt relatief algemeen voor in dorpen en steden is de huidige situatie voor de populatie is daarmee beoordeeld als gunstig.

Over de gehele periode 2007-2023 geeft Sovon aan dat er sprake is van een matige afname (<5% per jaar(-)) van broedende gierzwaluwen (zie Figuur 17). De laatste 12 jaar is geen sprake van een significante aantalsverandering (0).

Voor niet-broedvogels is geen trend beschikbaar, omdat de soort na het broedseizoen vrijwel direct uit Nederland verdwijnt. Gezien de stijging sinds 2013 na een eerdere daling is de trend beoordeeld als stabiel.

Figuur 48 Broedvogeltrend gierzwaluw. Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten) en de trendlijn (donker gekleurde lijn) (Sovon). Vanaf 2007: significante afname, <5% per jaar (-); Laatste 12 jaar, geen significante aantalsverandering (0).

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Populatieomvang

De broedpopulatie wordt geschat op 45.000 – 70.000 dieren. De soort komt relatief veel voor in dorpen en steden en de populatieomvang is voldoende voor een duurzame populatie (Ottburg & van Swaay, 2014).

De huidige situatie van de populatie is daarmee beoordeeld als gunstig (Arcadis, 2018b). In de trend is er sprake van een afname in broedende gierzwaluwen sinds 2007. Sinds 2013 lijkt in het broedvogelaantal een toename van gierzwaluw. Deze toename is na 2020 overgegaan in een lichte afname. De trend wordt beoordeeld als stabiel (Arcadis, 2018b).

Verspreidingsgebied

Gierzwaluwen komen als broedvogel verspreid over heel Nederland voor met de hoogste dichtheden in stedelijk gebied. De gierzwaluw is een zeer mobiele soort en kan daarom als niet-broedvogel vrijwel overal foeragerend gezien worden. Door het relatief grote aantal atlasblokken waar de soort als broedvogel aanwezig is, is de huidige situatie beoordeeld als gunstig. Broedende gierzwaluwen zijn lastig vast te stellen, zowel in het totaal aantal als hoeveelheid broedlocaties. Uit Sovon-gegevens blijkt dat de soort op diverse locaties in Nederland en Gelderland is verdwenen en op andere juist verschenen. De som hiervan voor het totale verspreidingsgebied is onbekend. De trend wordt momenteel beoordeeld als stabiel, omdat het aantal niet is afgenomen (Arcadis, 2018b).

Kwaliteit van het leefgebied

De gierzwaluw leeft voornamelijk in de lucht waar de soort per dag tienduizenden insecten vangt. Alleen voor het broeden komt de soort naar het aardoppervlak en hierbij broedt de soort vooral in steden en dorpen. Het leefgebied vormt daarvoor geen beperkende factor. Recent onderzoek laat echter wel een sterke afname in biomassa van vliegende insecten zien, dat zijn weerslag kan hebben op soorten die daar voor hun voedsel volledig van afhankelijk zijn. Door de afname in biomassa van insecten is de voedselbeschikbaarheid voor de soort minder geschikt waardoor de situatie beoordeeld als ongunstig – ontoereikend. Ook staan veel broedlocaties onder druk omdat op veel plaatsen dakrenovatie en na-isolatie plaats vindt.

Hierdoor is de trend van kwaliteit van het leefgebied beoordeeld als verslechterd (Arcadis 2018b).

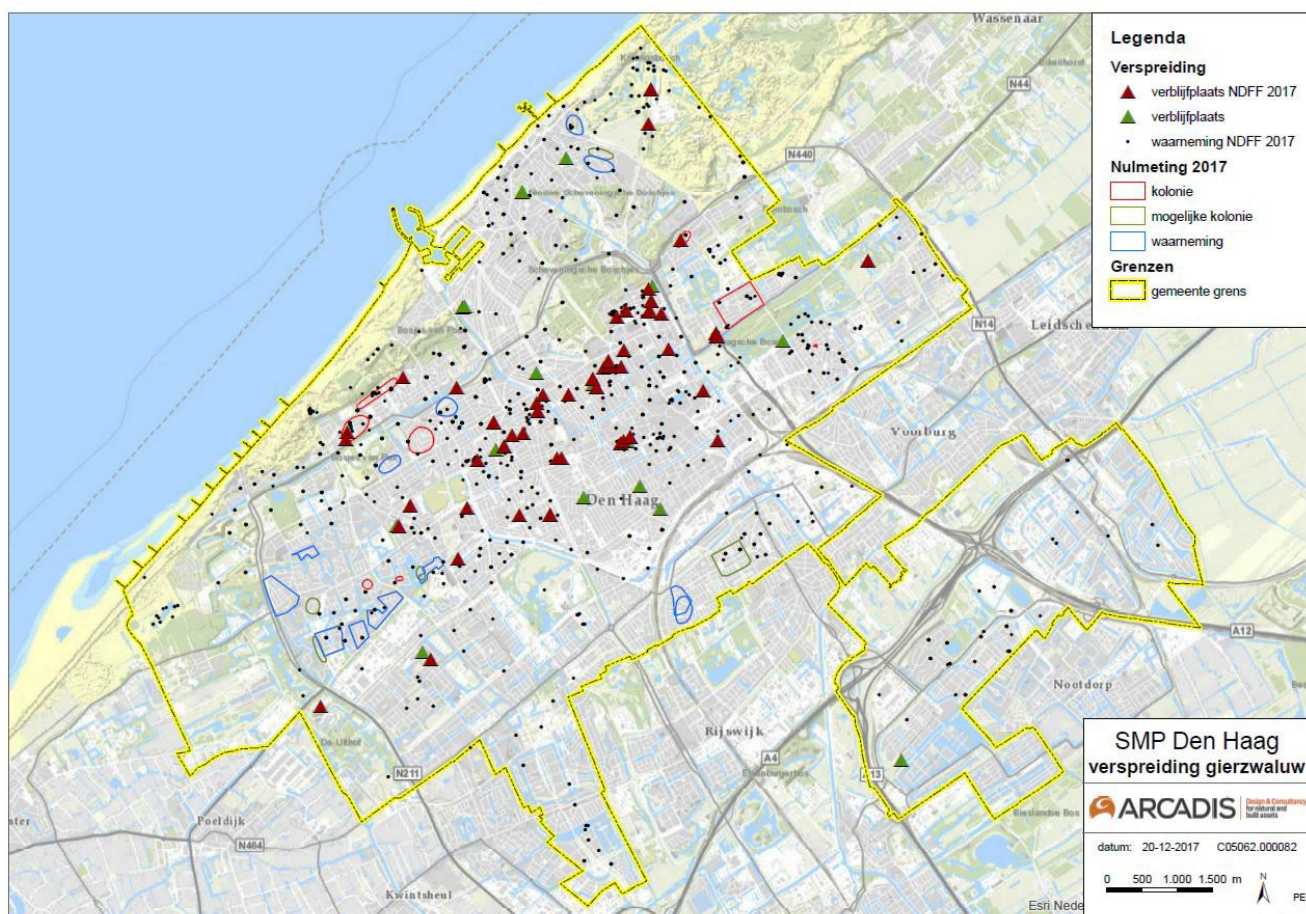

Toekomstperspectief

De broedlocaties van de gierzwaluw worden ook momenteel bedreigd door vele renovatie- en na-isolatieprojecten. Daarom is het toekomstperspectief beoordeeld als ongunstig – ontoereikend (Arcadis, 2018b). Daar staat tegenover dat er vanuit woningcorporaties en lokale vogelwerkgroepen steeds meer aandacht is voor mitigerende maatregelen zoals plaatsen van gierzwaluwkasten. Indien voldoende mitigerende maatregelen genomen worden, is het toekomstperspectief gunstig.

Regionaal

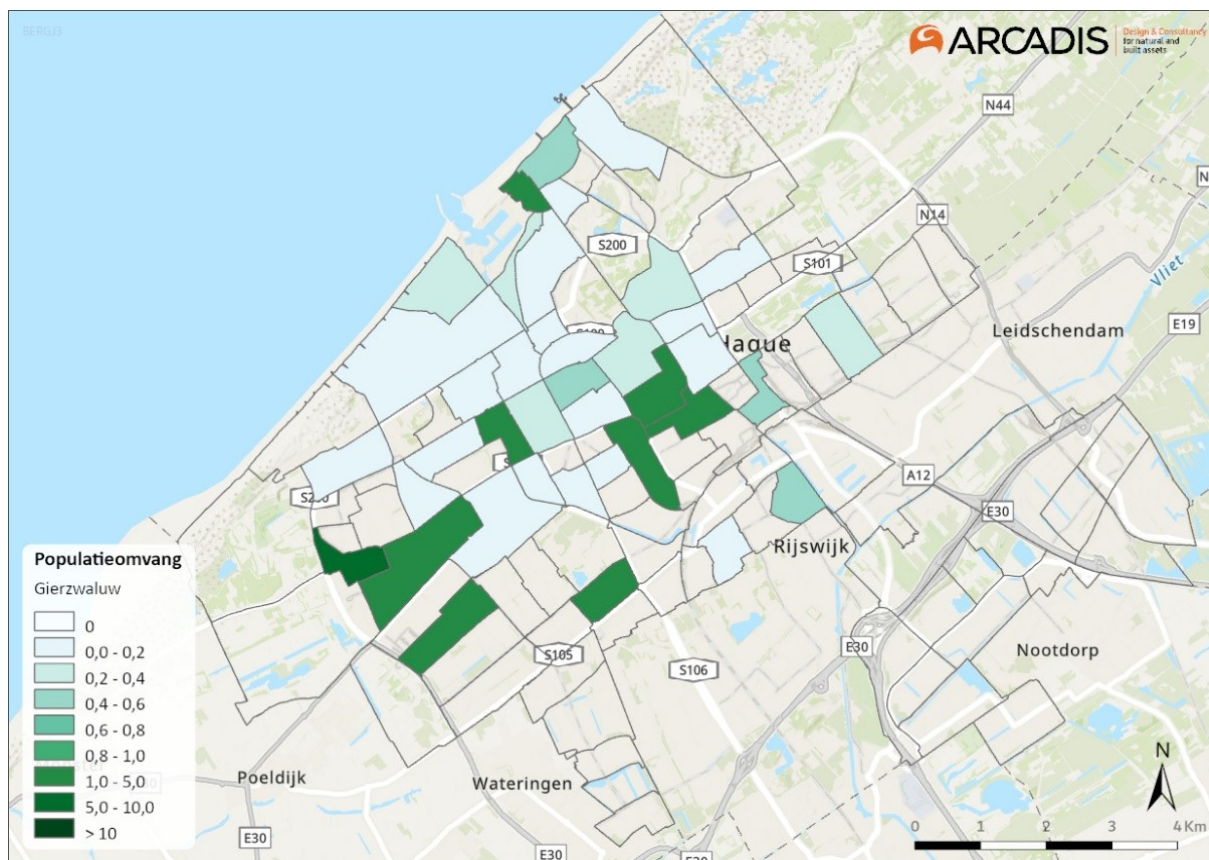
Met name in het centrum van Den Haag zijn verblijfplaatsen van gierzwaluwen aanwezig zijn vanwege de relatief oude bebouwing die een geschikte verblijfplaats voor de gierzwaluw bieden. Ook in de rest van de stad zijn kolonies van gierzwaluwen bekend, maar de aantallen zijn hier lager. Het aantal gierzwaluwen per postcodegebied is in 2020 en 2021 weer verder toegenomen waarmee de aantallen gierzwaluwen nu op het niveau zitten van 2017-2018 (Haagse Vogelbescherming, 2021).

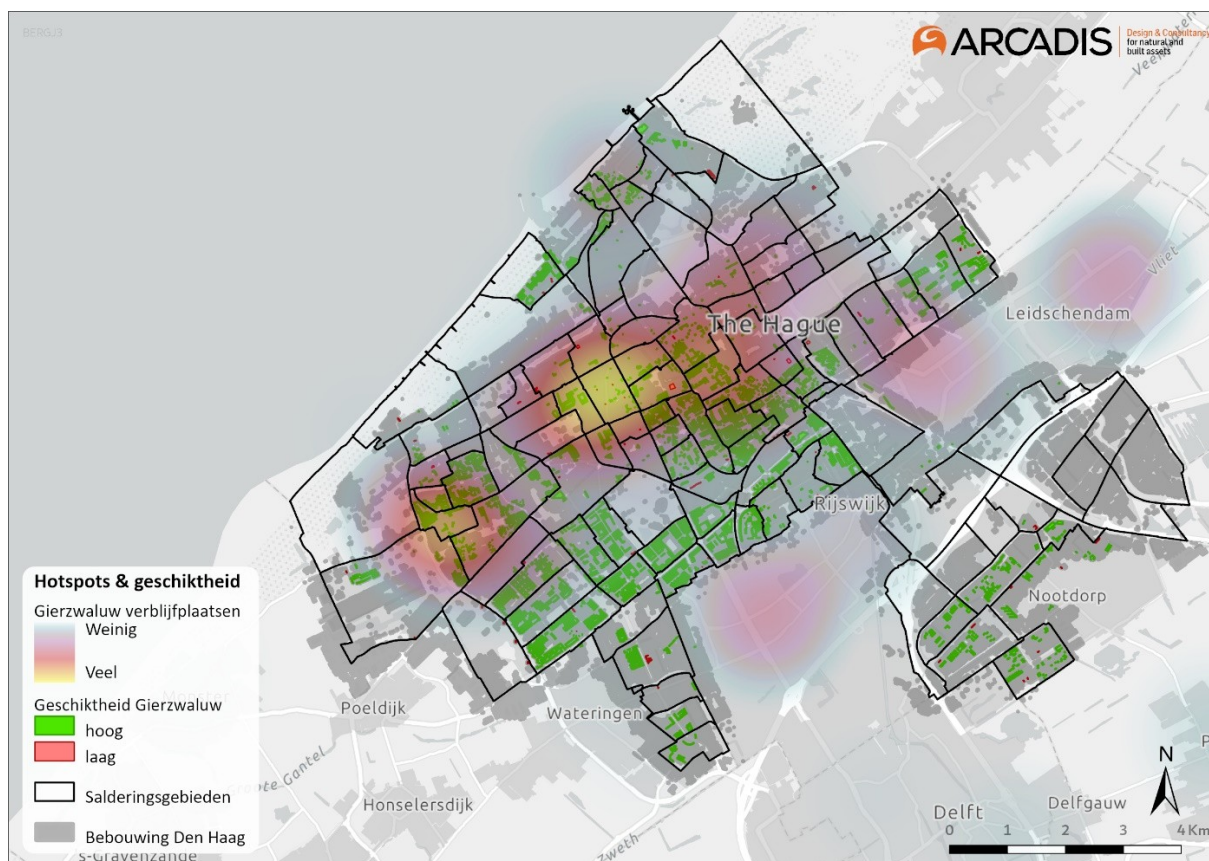
Figuur 49 Verspreiding van de gierzwaluw binnen de gemeente Den Haag voor 2018. Data nulmeting, NDFD (rode driehoek) en data Martin van de Reep (rode driehoek).

Met behulp van de verkregen data is berekend waar relatief gezien de meeste gierzwaluwen voorkomen. In Figuur 50 is een kaart van deze populatieomvang van gierzwaluwen per wijk in de Gemeente Den Haag weergegeven. Uit deze kaart is op te maken hoe de verspreiding van de populatie gierzwaluwen in de gemeente Den Haag is. De kernen van de populatie dwergvleermuizen bevindt zich in het zuidwesten, midden en noorden (Scheveningen) van Den Haag. Dit is tot op zekere hoogte ook op te maken uit de hotspotanalyse die weergegeven is in Figuur 50 (verblijfplaatsen) en Figuur 25 (overige waarnemingen). De grootse hotspot van verblijfplaatsen ligt in de wijk Valkenboskwartier. Het grootste aantal overige waarneming is ter hoogte van het water "De Put". Dit zijn vermoedelijk met name foeragerende dieren.

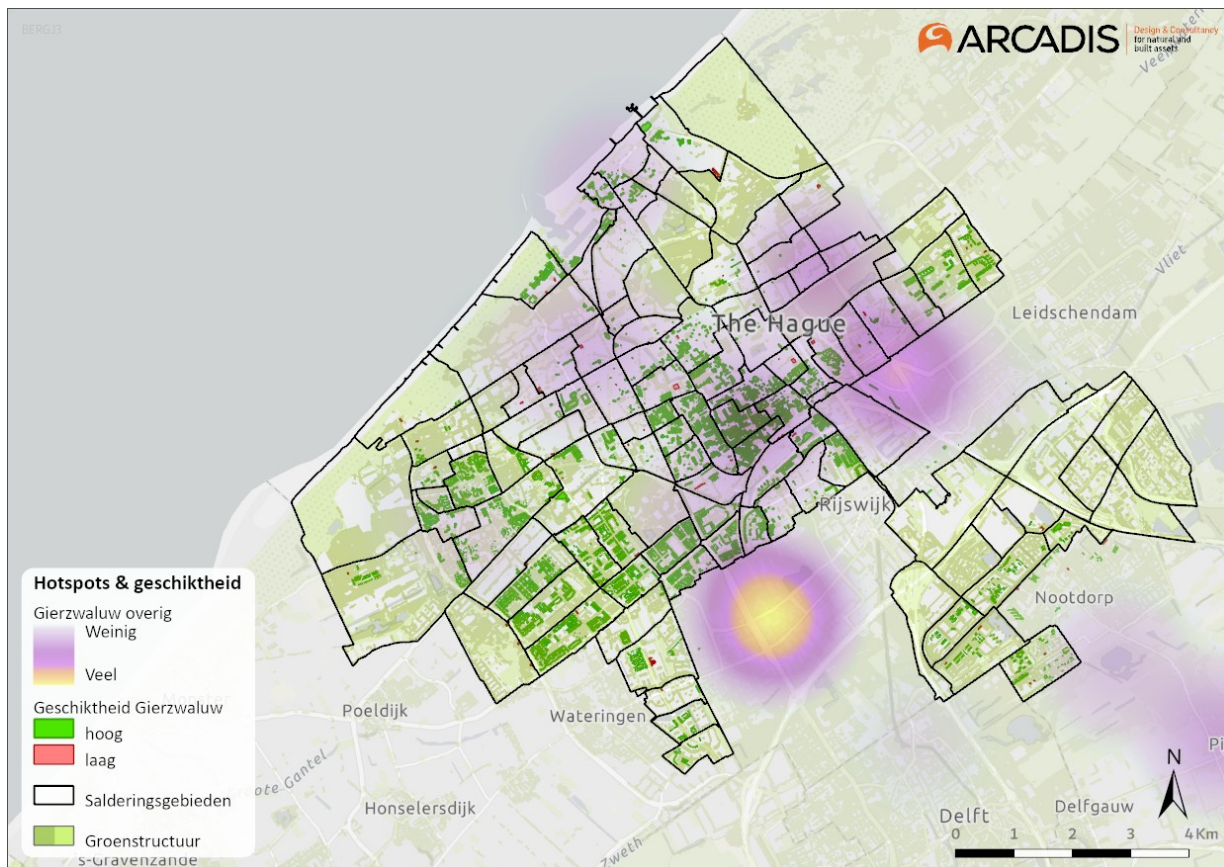
ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Figuur 50 Populatieomvang gierzwaluw per wijk (CBS) in de gemeente Den Haag.

Figuur 51 Hotspotkaart verblijfplaatsen gierzwaluw in relatie tot geschiktheid woningbezit SMP Den Haag.

Belangrijke omgevingsfactoren

Gierzwaluwen kunnen grote afstanden afleggen naar hun foerageergebieden. Direct geschikt foerageergebied in de omgeving is niet van groot belang voor de gierzwaluw want voedsel wordt hoog in de lucht gevangen. Hoog stedelijk gebied met weinig tot geen groen biedt voor de gierzwaluwen een goede omgeving, vergelijkbaar met een van oorsprong rotsachtige omgeving, omdat het aansluit bij hun leefwijze. De gierzwaluw broedt weinig in het buitengebied.

Belang van gebouwen

Hoge gebouwen zijn door de leefwijze van de gierzwaluw zeer geschikt als broedplaats. De gierzwaluw kan niet vanuit het nest opstijgen en laat zich vanuit het nest eerst zo'n 3 meter naar beneden laten vallen om weg te kunnen vliegen. Het is daarom ook van belang dat de invliegopening vrij toegankelijk is. Bomen, vlaggenmasten, steigers en andere obstakels maken de nestplaats ongeschikt voor de gierzwaluw. De vrije uitvliegbreedte moet ongeveer een meter zijn. Om deze reden is het voor gierzwaluwen zeer belangrijk dat zij in gebouwen hun nest op hoogte kunnen bouwen, liefst aan de dakrand, onder een dakpan of hoog in de spouwmuur.

De gierzwaluw is heel kritisch wat betreft de nestplaatsen. Oudere gebouwen bieden door hun bouwstijl vaak geschikte nestplaatsen waardoor de soort relatief vaak in oudere gebouwen nestelt. Mede door de honkvastheid van de soort en het feit dat ze moeilijk nieuwe verblijfplaatsen ontdekken hebben gebouwen van meer dan 50 jaar oud een verhoogde kans op aanwezigheid van gierzwaluwen. Maar ook in nieuwe(re) gebouwen kan de soort voorkomen als de nestplaatsen gevonden worden.

Gierzwaluwen zijn maar beperkte tijd in Nederland, waardoor zij niet altijd bij hun verblijfplaats te vinden zijn, maar zeer honkvast. Ieder jaar keren zij terug naar exact dezelfde nestlocatie.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

Tabel 7 Bedreigingen en kansen voor de gierzwaluw met betrekking tot ontwikkelingen in het stedelijk gebied.

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	• (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Gebruik van platte dakpannen • Nieuwbouw • Sloop gebouwen	• Aanbrengen voorzieningen voor gierzwaluw • Behoud van ruimte onder dakpannen • Gebruik van gegolfde dakpannen • Behoud oude gebouwen en gevels
Foerageergebied	• Verwijderen van boomgroepen of singels • Verstedelijking	• Behoud groene omgeving voor aanwezigheid prooidieren (niet gebonden aan locaties nesten)

4.3.2 Huismus

Kenmerken en gedrag

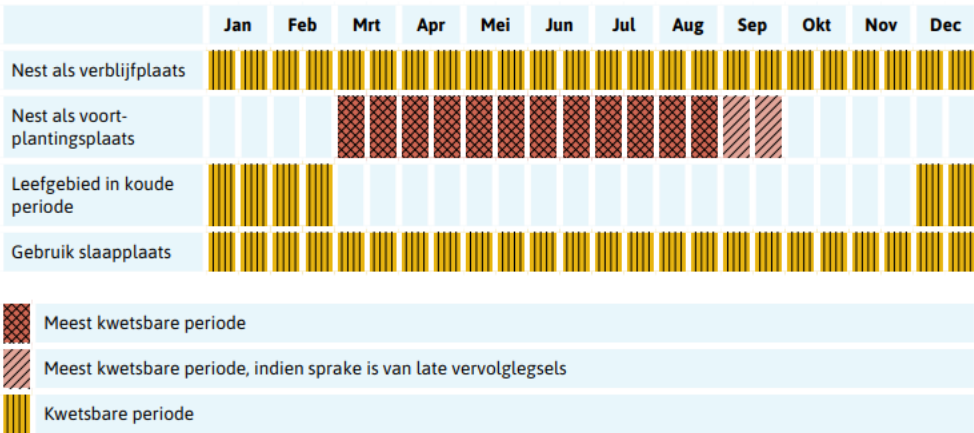
De huismus is een 14 tot 16 cm grote vogel. Het mannetje en vrouwtje verschillen van elkaar in uiterlijk waarbij het mannetje van het vrouwtje te onderscheiden is door de zwarte oogstreep en met name de zwarte bef tot op de bovenborst. Ze zijn erg honkvast, sociaal en broeden in kolonies van enkele paren tot soms wel 100 paar. De broedtijd ligt meestal tussen begin april t/m augustus met soms drie nesten in één jaar waarbij de nestbouw al vroeg in maart kan beginnen (BIJ12, 2023).

Beschermingsstatus

De huismus is een beschermde inheemse diersoort als bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming op basis van het feit dat de soort is opgenomen in Bijlage II/2 van de Vogelrichtlijn. De huismus staat vermeld op de lijst met vogelsoorten waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn (RVO, 2009). De nesten van huismussen vallen onder categorie 2 van vogelnesten: nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en beperkt beschikbaar. De huismus staat tevens als gevoelig vermeld op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels (BIJ12, 2017; Sovon, 2023). Dit komt omdat het recente herstel nog te beperkt is om te compenseren voor de grote afname die eind vorige eeuw heeft plaatsgevonden. In stedelijk gebied zijn zowel nestgelegenheid als voedselbeschikbaarheid afgenomen. Op het platteland is vooral het voedselaanbod afgenomen (Sovon, 2018).

Kwetsbare periode

Tijdens kwetsbare perioden, met name tijdens de broedperiode, moet aantasting van de verblijfplaatsen en het foerageergebied voorkomen worden.

Figuur 52 De kwetsbare periodes voor de huismus op hoofdlijnen weergegeven (BIJ12, 2023).

De huismus komt wijdverspreid in Nederland voor (SOVON, 2023). De huismus komt hierbij in bebouwde kernen voor evenals op boerderijen in het buitengebied. De huismus komt in de Provincie Noord-Holland vrijwel overal voor in gebieden met bebouwing, tenzij geen nestgelegenheid en/of voedsel aanwezig is. Door het grote aantal atlasblokken in de provincie waar de soort aanwezig is, is huidige situatie gunstig.

Omvang en trend populatie

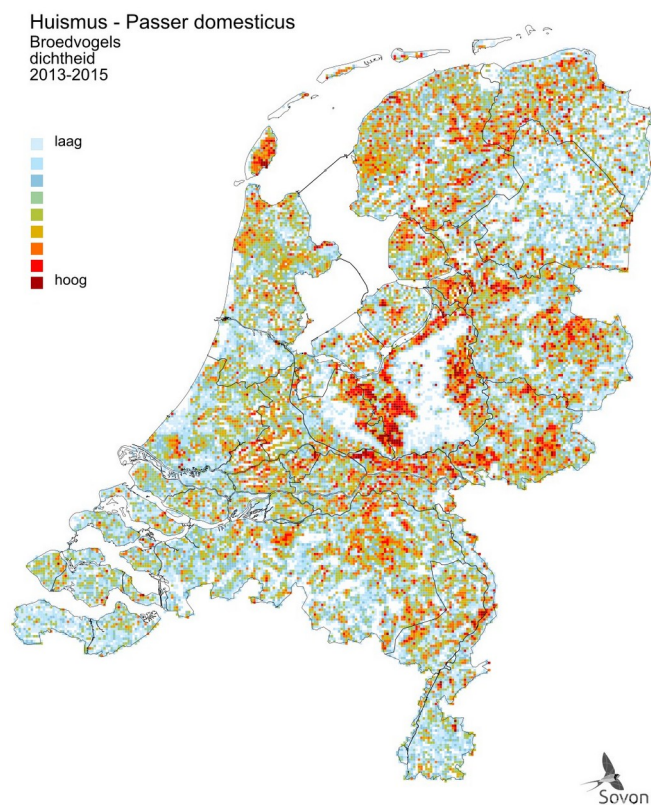
De broedpopulatie in Nederland wordt volgens de laatste betrouwbare aantalsgegevens door Sovon geschat op tussen de 600.000 en 1.000.000 broedparen (2018-2020). De huismus heeft sinds 1990 een sterke afname gehad in Nederland. De aantalsontwikkeling van huismus is niet overal gelijk (zie Figuur 15). In de laatste tien jaar neemt het aantal broedparen in het buitengebied weer toe (SOVON & CBS, 2015a). Uit de gegevens van het stadvogelmeetnet MUS (meetnet urbane soorten) blijkt dat de huismus de afgelopen tien jaar binnen het stedelijk gebied stabiel is (SOVON & CBS, 2015a). Door de sterke afname in het verleden is de huidige situatie desondanks nog ongunstig.

Versprei

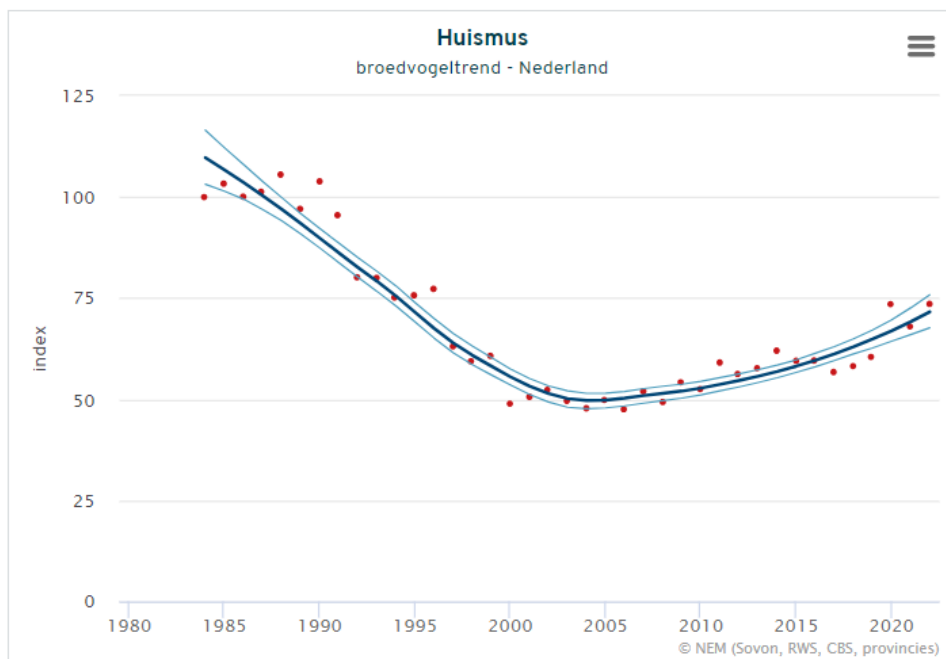
dingsgebied

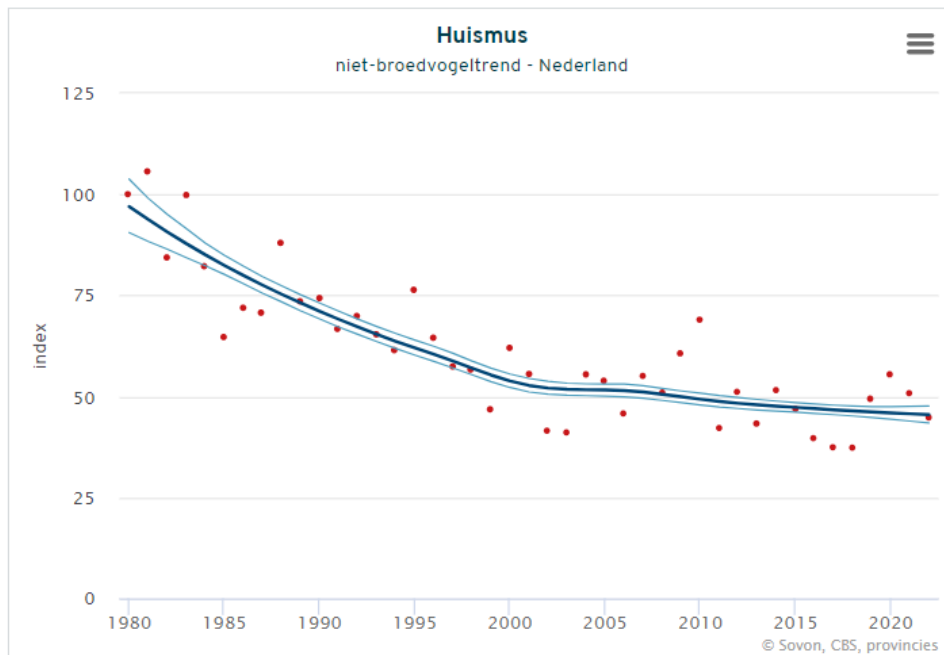
ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

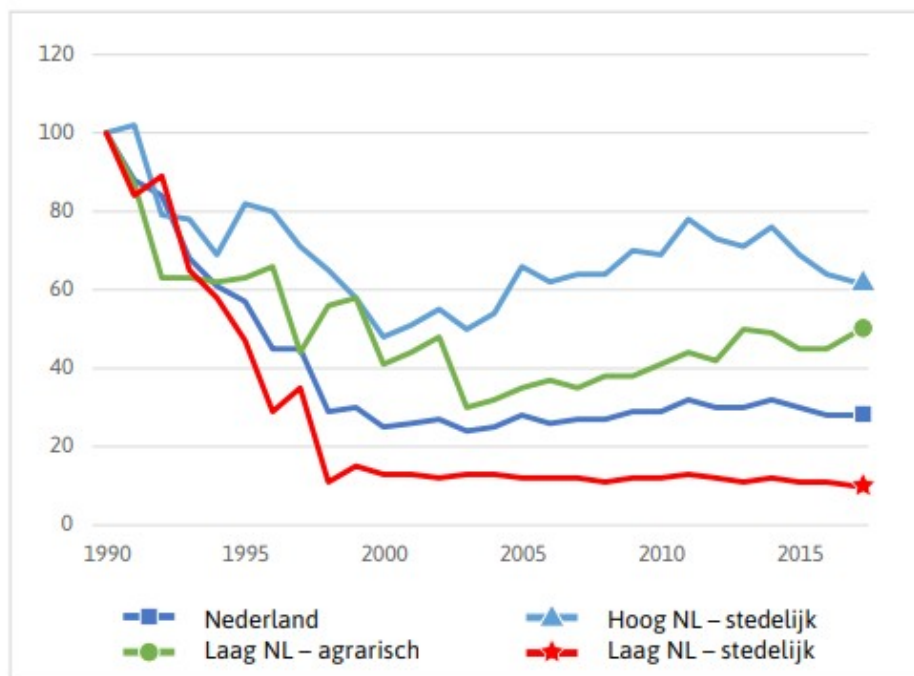
Figuur 53 Relatieve dichtheid van broedvogels per vierkante meter, periode 2013-2015 (Vogelatlas van Nederland, Sovon 2018).

Figuur 54 Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten) en de trendlijn (donker gekleurde lijn). Vanaf 1990: significante afname <5% per jaar (-); Laatste 12 jaar: significante toename <5% per jaar (+)(Sovon).

Figuur 55 Deze grafiek is gebaseerd op Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval. Vanaf 1980: significante afname <5% per jaar (-); Laatste 12 jaar: geen significante aantalsverandering (0)(Sovon).

Figuur 56 Aantalsontwikkeling (index) van de huismus in Nederland, stedelijk gebied in Laag- en Hoog-Nederland en agrarisch gebied in Laag-Nederland (Broedvogel Monitoring Project en Meetnet Urbane Soorten (Sovon).

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Populatieomvang

De broedpopulatie in Nederland is geschat op 600.000 – 1.000.000 broedparen (Sovon,2023).

De populatie is ten opzichte van 1994 echter aanzienlijk afgenomen. Hierdoor is de staat van instandhouding ongunstig (Arcadis, 2018b). Hierdoor is ook de trend beoordeeld als verslechterd.

Verspreidingsgebied

De huismus komt vrijwel overal voor behalve in gebieden waar bebouwing ontbreekt of wijken waar geen nestgelegenheid en/of voedsel is. De verspreiding van de soort overlapt met die van de aanwezigheid van concentraties mensen. Door het grote aantal atlasblokken is de huidige situatie beoordeeld als gunstig.

Het aantal atlasblokken waar de soort in voorkomt is de afgelopen tien jaar niet substantieel veranderd.

De trend wordt daarmee beoordeeld als stabiel (Arcadis, 2018b).

Kwaliteit van het leefgebied

Huismussen komen voornamelijk voor bij huizen met nestgelegenheid en in de directe omgeving van een groene maar liefst wat rommelige omgeving. Dergelijke locaties komen steeds minder voor. Door minder geschikte landschappelijke conditie en voedselbeschikbaarheid is de huidige situatie voor de huismus beoordeeld als ongunstig-ontoereikend (Arcadis, 2018b).

Leefgebieden die aan de eisen voldoen van de huismus nemen af. De foerageer- en nestgebieden staan onder druk door verstening en afname aan nestplekken. De trend is beoordeeld als verslechterd (Arcadis, 2018b).

Toekomstperspectief

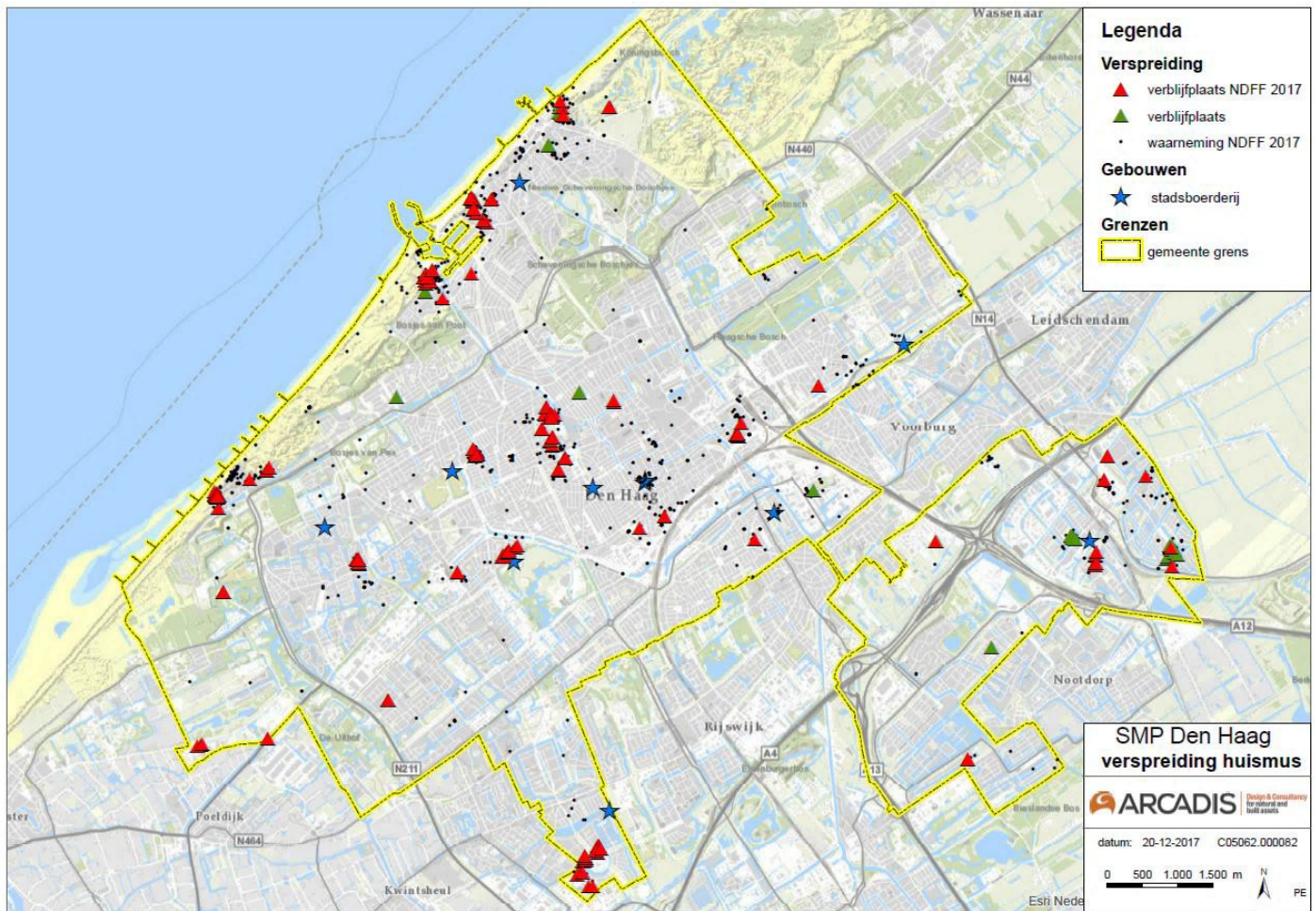
Door de positieve inspanningen van vogelwerkgroepen, gemeentes die natuurinclusief bouwen en een grote belangstelling onder particulieren voor vogels lijkt de afname van de huismus gestopt. Toch vormt de grote nadruk op na-isolatie van woningen een grote bedreiging van de huismus. Populaties zijn meer versnipperd geraakt en kleiner geworden en geschikt leefgebied is op veel plekken niet meer aanwezig. Het toekomstperspectief is hiermee beoordeeld als ongunstig – ontoereikend.

Regionaal

Uit de meest recente data blijkt dat de huismus nog in verschillende wijken voorkomt, maar er ook grote delen van de stad zijn waar geen huismussen (meer) voorkomen. Binnen de gemeente blijkt dat vooral rond het oude centrum, langs de kust en een aantal wijken aan de rand van de gemeente de meeste huismussen aanwezig zijn. Langs de kust en de randen van de stad wordt deze aanwezigheid verklaard door enerzijds de aanwezigheid van de duingebieden en anderzijds de rietkragen langs de watergangen die zorgen voor goede foerageergebieden en schuilmogelijkheden aan de rand van de stad. Ook het jaarrond bijvoeren van populaties draagt bij het de instandhouding van lokale populaties.

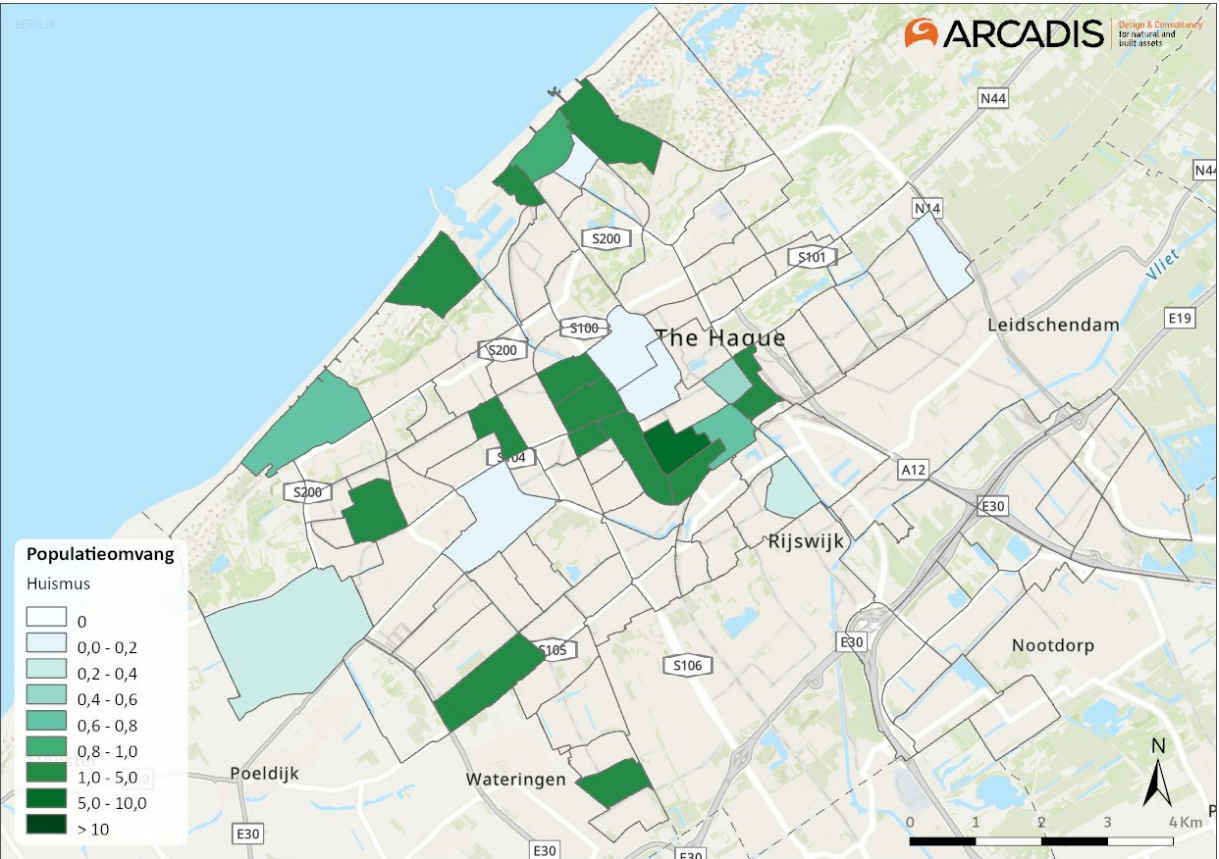
Het is belangrijk dat kolonies niet te ver uit elkaar liggen zodat populaties niet te geïsoleerd komen te liggen en uitsterving dreigt, want de soort is erg honkvast. Onderzoek wijst uit dat met name de juveniele huismussen rondzwerven en tot enkele kilometers van de kolonie kunnen komen (RVO, 2014).

De populaties huismussen in Den Haag is in de periode 2008- 2017 afgenomen. Er zijn zes wijken waar in 2017 geen huismussen meer zijn waargenomen waar deze in 2008 wel bekend waren (zie figuur 54). Deze afname heeft zich van 2018-2021 verder doorgezet (Haagse Vogelbescherming, 2021). Er zijn nog maar een paar kerngebieden waar een redelijk aantal huismussen werden gezien: Scheveningen (bekende kolonie in Duindorp), Centrum met Transvaalkwartier, Valkenboskwartier en Zeeheldenbuurt, het Regentessekwartier in Segbroek en Leidschenveen/Ypenburg. Er is een groot deel van de stad waar helemaal geen huismussen voorkomen.

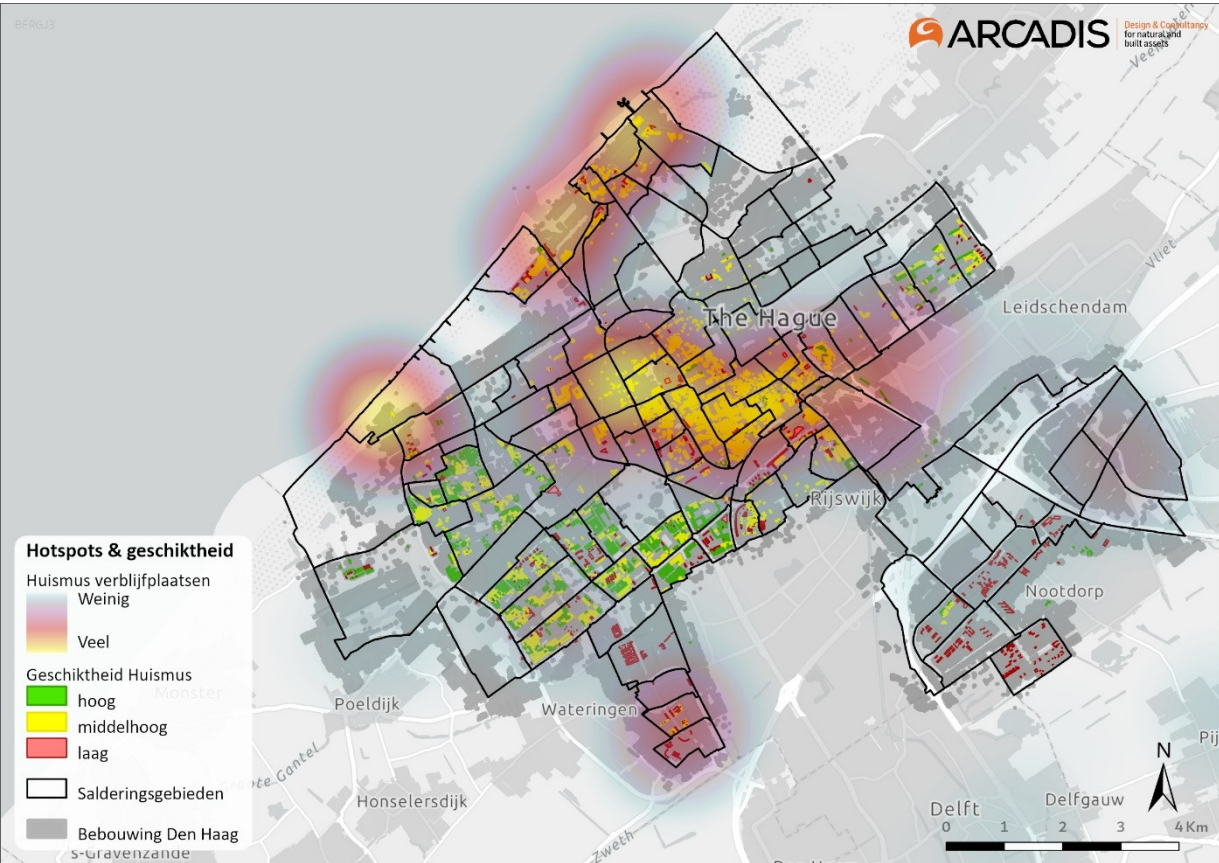

Figuur 57 Kaart met de verspreiding van de huismus binnen de gemeente Den Haag tot 2018. Data verkregen via NDF (rode driehoek) en data Martin van de Reep (groende driehoek).

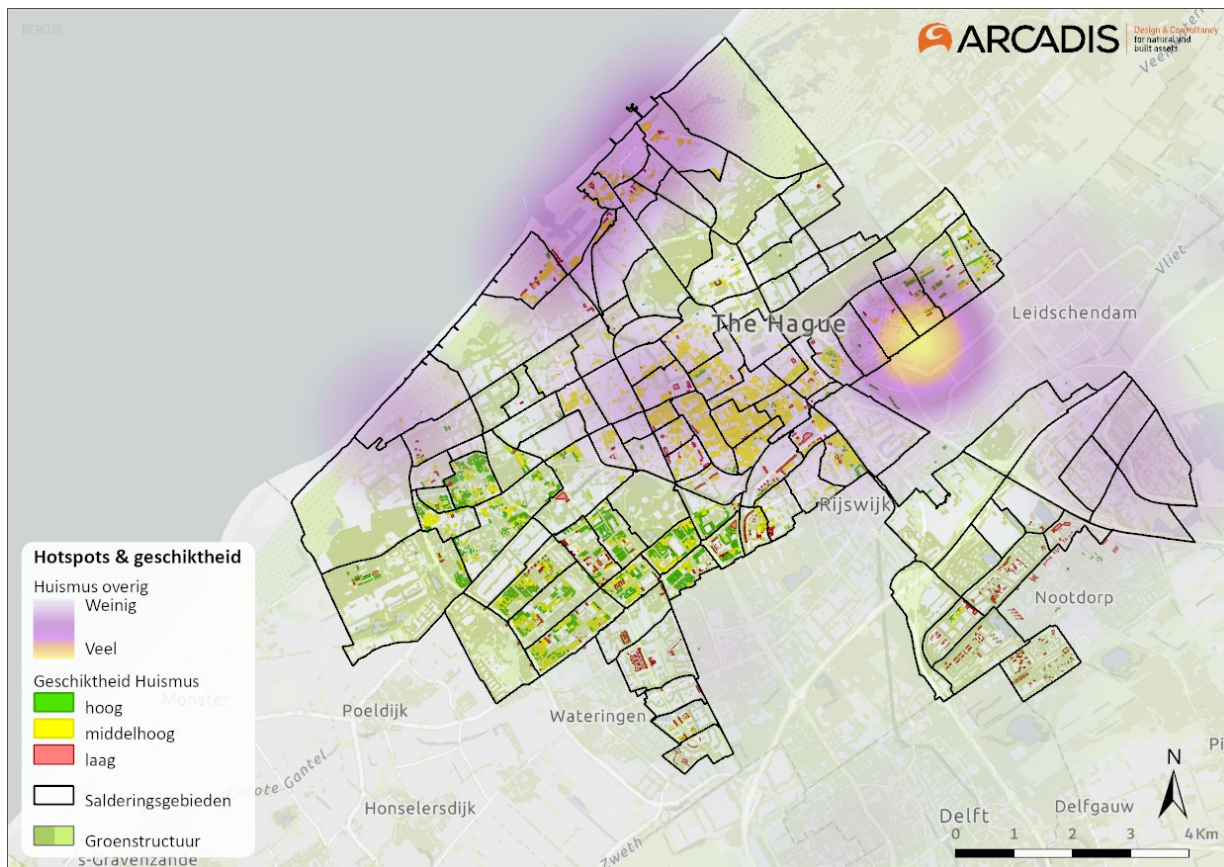
Met behulp van de verkregen data is berekend waar relatief gezien de meeste huismus voorkomen. In Figuur 58 is een kaart van deze populatieomvang van huismussen per wijk in de Gemeente Den Haag weergegeven. Uit deze kaart is op te maken hoe de verspreiding van de populatie gierzwaluwen in de gemeente Den Haag is. De kernen van de populatie huismussen bevindt zich in het zuidwesten, midden en noorden (kustlijn) van Den Haag. Dit is ook terug te zien in de hotspotanalyse van verblijfplaatsen die weergegeven is in Figuur 59 (verblijfplaatsen) en in zekere zin ook in overige waarnemingen Figuur 60. De grootse hotspot van verblijfplaatsen ligt in de wijk Schildersbuurt. Wat betreft overige waarnemingen springt Bezuidenhout eruit, dit is niet te herleiden aan de populatieomvang en verblijfplaatsenkaarten.

Figuur 58 Populatieomvang huismus per wijk (CBS) in de gemeente Den Haag.

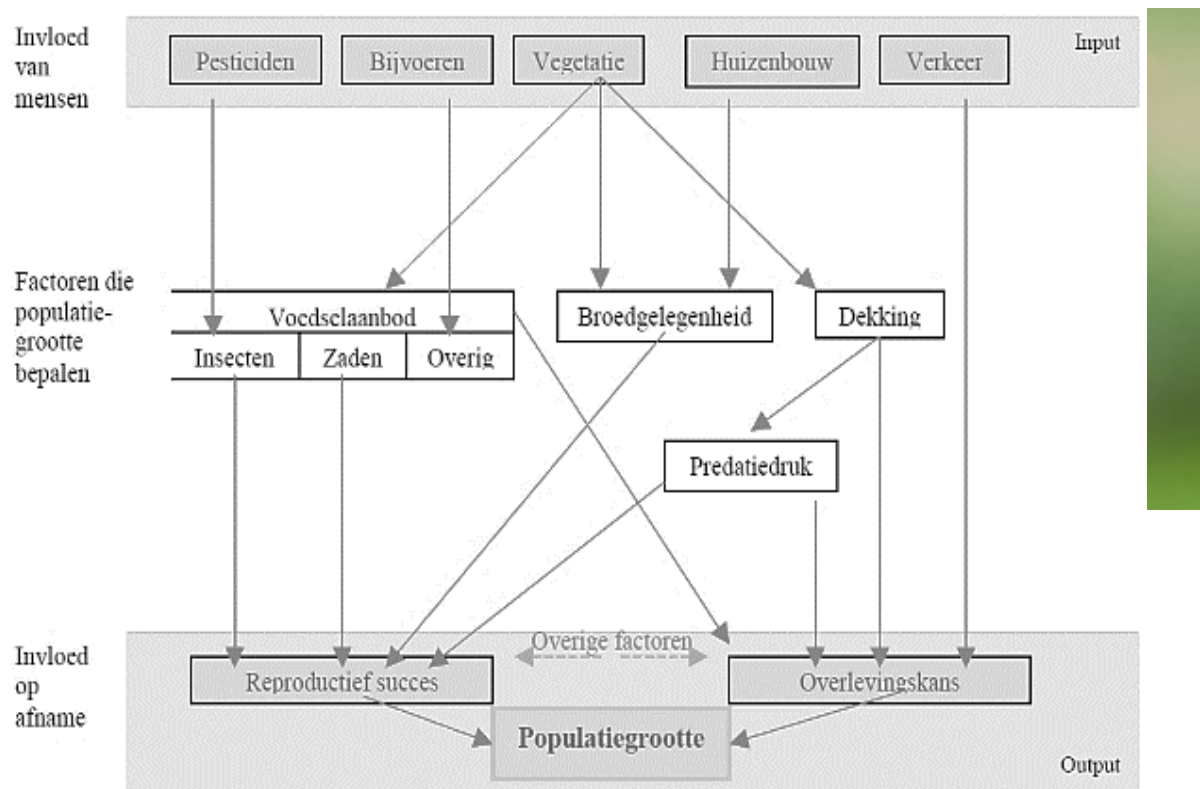
Figuur 59 Hotspotkaart verblijfplaatsen huismus in relatie tot geschiktheid van het woningbezit SMP Den Haag

Figuur 60 Hotspotkaart overige waarnemingen huismus in relatie tot geschiktheid van het woningbezit SMP Den Haag

Belangrijke omgevingsfactoren

Voor hun foerageergebied hebben huismussen veel baat bij een grote onbebouwde oppervlakte, zoals een park, grote tuin of akkerland in de nabijheid van nestplaatsen. Binnen de gemeente Den Haag zie je dat ook de kustlijn met de duingebieden een belangrijk biotoop vormt voor de huismus. Huismussen hebben veel behoefte aan dekking in hun leefgebied, waardoor hagen, heggen, wanden met klimop, dichte bomen en struiken een vereiste zijn voor de huismus om te vestigen. Ook aanwezigheid van zand(vlaktes) hebben een grote invloed op de potentiële aanwezigheid van huismussen, omdat zij stofbaden nemen om hun verenkleed schoon te houden (RVO, 2014). Naast de beschutting en de zandbaden is ook de aanwezigheid van foerageergebieden bepalend voor de aanwezigheid van huismussen. De voedselbronnen moeten jaarrond aanwezig zijn, en binnen enkele honderden meters bij de verblijfplaatsen liggen omdat de dieren niet ver van hun nest gaan om te foerageren. Ook moet er op enkele meters afstand van de foerageerplekken schuilmogelijkheid aanwezig zijn, bijvoorbeeld in de vorm van groenblijvende struiken.

Figuur 70 Factoren die de huismuspopulatie in het stedelijk gebied (kunnen) beïnvloeden.

Belang van gebouwen

De huismus is sterk geassocieerd met bebouwing (al dan niet in een landelijke of groene omgeving). Deze omgeving gebruiken ze voor verblijf- of broedplaats waarbij ze vaak dichte heggen maar met name gebouwen gebruiken waar ze nesten maken onder de dakrand of in andere holtes, bijvoorbeeld in de gevel. Mussen hebben hierbij een voorkeur voor locaties waar ze zich in de ochtendzon kunnen opwarmen.

Huismussen stellen geen hele strenge eisen aan hun verblijfplaatsen, maar wel aan de omgevingsfactoren binnen hun habitat. Dakpannen dienen gegolfd te zijn zodat er voldoende ruimte is voor een nest, met een aanvliegopening van redelijke grootte. Daken met overstek hebben ook een verhoogde kans op aanwezigheid van de huismus. Daarnaast hebben huismussen een sterke behoefte aan beschutting in de vorm van hagen en andere vegetatie. In enkele gevallen worden huismussen bij gebrek aan betere verblijfplaatsen aangetroffen in platte daken die ze via openingen bereiken of in nestkasten. Voor de huismus is niet alleen de ruimte van belang, maar deze moeten ook toegankelijk zijn (en blijven).

Huismussen zijn extreem honkvast, en kiezen over het algemeen éénmalig een verblijfplaats waar ze het hele jaar door blijven. Als ze een nieuwe nestplaats kiezen zal dit zeer dicht bij de bestaande nestlocaties zijn. Om deze reden is voorzichtig omgaan met verblijfplaatsen van huismus op of rondom gebouwen een absolute vereiste.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

Tabel 8 Bedreigingen en kansen voor de huismus met betrekking tot ontwikkelingen in het stedelijk gebied.

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	• (Na-)Isolatie van gebouwen • Onderhoud aan gebouwen • Gebruik van platte dakpannen • Vervangen dakpannen • Sloop gebouwen	• Aanbrengen voorzieningen voor huismus en/of gierzwaluw • Behoud van ruimte onder dakpannen • Gebruik van gegolfd dakpannen
Foerageergebied	• Verwijderen van vegetatie • Verstedelijking	• Behoud vegetatie • Behoud open grasvelden,

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
		parken, groenstroken en bermen • Aanleg en beheer openbare ruimte zoals grasvelden, parken, groenstroken en bermen met voldoende houtopstand. Met name rond heggen is een beheer met schoffelen en wieden kansrijk
Dekking	• Verwijderen van vegetatie • Asfalteren zandgronden • Kaalkappen van oevers of aanleggen van oevers zonder dekking	• Aanleg hagen, wanden met klimplanten • Planten coniferen en andere dichte bomen • Aanleg zandgronden voor stofbad in combinatie met aanwezigheid dekking (dichte struik of heg) • Aanleg natuurvriendelijke oevers in combinatie met aanleg dekking (bv bramen of rozen langs het water)

4.4 Overige vogels

4.4.1 Spreeuw

Kenmerken en gedrag

De lengte bedraagt ongeveer 21 cm, met een spanwijdte van 37-42 cm en een gewicht van 70-80 gram. Spreeuwen zijn een van de meest voorkomende vogels van Nederland. Het is geen koloniebroeder, maar broedt wel bij meerdere soortgenoten bij elkaar in de buurt. Spreeuwen broeden in holtes van bomen, in nestkasten en in gaten en kieren van gebouwen. Het zijn opportunisten, je komt zo op veel plaatsen in Nederland tegen, ook in dorpen en steden. Het is een graslandvogel. Grasvelden (van vochtig tot droog) en in veel mindere mate akkers voorzien spreeuwen van insecten en hun larven. De broedtijd is van half april tot in juni. Heeft één soms twee legsels met gewoonlijk 4 tot 6 eieren.

Figuur 61 Spreeuw (Sovon)

Beschermingsstatus

De spreeuw is een soort van de doelsoortenlijst en staat op de Oranje lijst van vogels (Vogelbescherming). De huiszwaluw is beschermd conform artikel 1 van de Vogelrichtlijn en artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming. Het is een Categorie 5 soort. Voor soorten van Categorie 5, waarbij sprake is van een provinciale negatieve broedvogeltrend

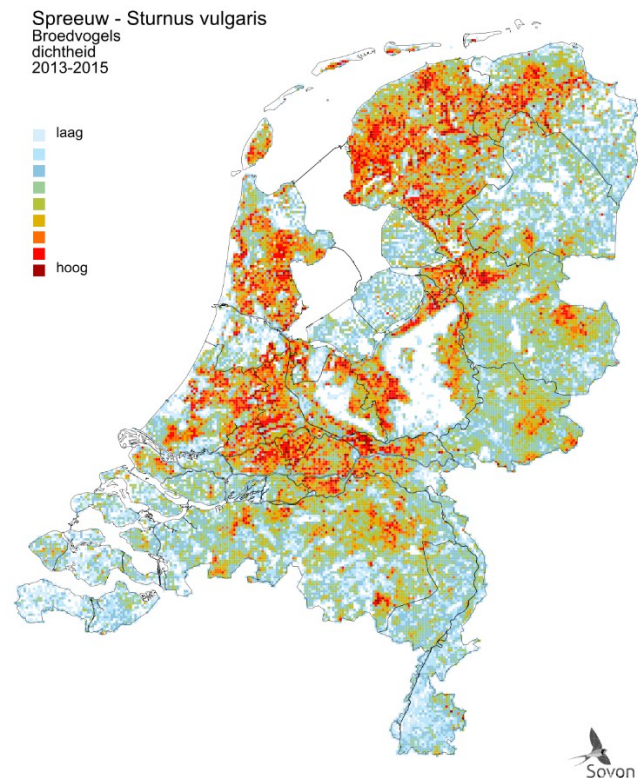
welke (1) afhankelijk zijn van nestplaatsen in gebouwen of (2) waar het kritische koloniebroeders betreft die hoge eisen stellen aan hun nestlocatie en waarvoor geen direct geschikte alternatieven beschikbaar zijn gelijk in aard, omvang en kwaliteit achten wij dat er sprake is van zwaarwegende feiten en omstandigheden om jaarrond bescherming te rechtvaardigen.

Kwetsbare periodes

De kwetsbare periode van de spreeuw is de broedperiode. Deze loopt van half april tot in juni.

Verspreidingsgebied

De Nederlandse broedvogels zijn standvogel of trekken in september en oktober enkele honderden kilometers weg. Grote aantallen Oost-, Noord- en Midden-Europese Spreeuwen bezoeken ons land, met pieken in juli (na het uitvliegen van de jongen) en de herfst (trek). Vooral half oktober kunnen indrukwekkende fronten Spreeuwen passeren, met name langs de Hollands-Zeeuwse kust. De verspreiding van de overwinteraars is weersafhankelijk: bij zacht weer vooral in de graslanden, bij streng winterweer ook veel in stedelijk gebied. De voorjaars trek vindt vooral in maart plaats. Spreeuwen zijn in het hele land bekende broedvogels. De soort komt met name voor in het boerenland met veel gras en in stedelijk gebied met veel gazons. Ze komen in het bos beperkt voor, voornamelijk aan de randen.

Figuur 62 Verspreiding broedvogels 2013-2015 (Sovon). Deze kaart is gebaseerd op de Vogelatlas van Nederland (Sovon 2018). Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer.

Omvang en trend populatie

De landelijke aantallen namen vermoedelijk tot midden twintigste eeuw toe. Vanaf 1990 of eerder is het echter afname wat de klok slaat, in het bijzonder in bossen. De afstand tot voedselgebieden (graslanden) is vermoedelijk op veel plekken te groot geworden voor profijtelijk broeden. De aantalsontwikkeling in boerenland en stedelijk gebied is divers, al krijgen negatieve tendensen ook daar de overhand.

Staat van instandhouding

Landelijk

Populatieomvang

De landelijke populatie wordt geschat op 400.000-700.000 broedparen (2018-2020). De populatie is ten opzichte van

vorige decennia aanzienlijk afgenomen, om deze reden is de huidige situatie beoordeeld als 'ongunstig – ontoereikend'.

Verspreidingsgebied

De spreeuw komt voor in geheel Nederland, echter het meest talrijk op boerenland met veel gras en stedelijk gebied met veel gazons (Sovon, 2018). De soort komt in een groot aantal atlasblokken voor en is daarmee voor de huidige situatie beoordeeld als 'gunstig'.

Kwaliteit van het leefgebied

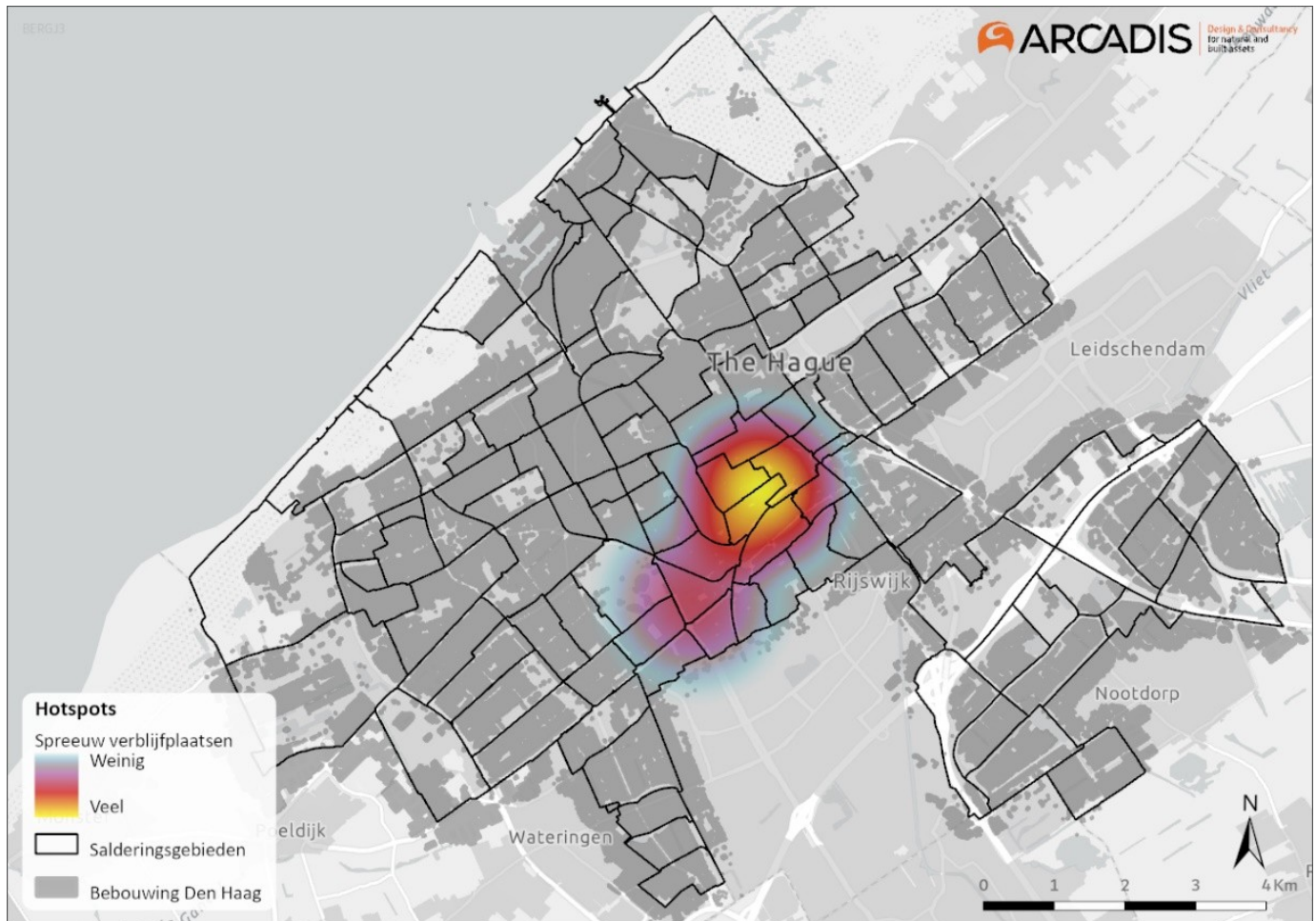
Graslanden met insecten en insectenlarven lijken nog volop voorhanden. Onduidelijk is echter of de kwaliteit als voedselgebied nog wel voldoende is voor een aanzienlijk aantal spreeuwen. Recent is geconstateerd dat het aantal insecten in natuurgebieden en agrarisch gebied fors is gereduceerd ten opzichte van enkele decennia geleden (van Turnhout et al, 2016). Emelten en andere veel gegeten larven van bodembewonende insecten worden in de landbouw volop bestreden. De afstand van de nestplaats tot geschikte voedselgebieden (graslanden) is bovendien waarschijnlijk op veel plaatsen te groot geworden voor succesvol broeden (Sovon, 2018; Versluijs et al, 2016)). Omdat het leefgebied onder druk staat en dus op veel plaatsen minder geschikt is, is de situatie beoordeeld als 'ongunstig – ontoereikend'.

Toekomstperspectief

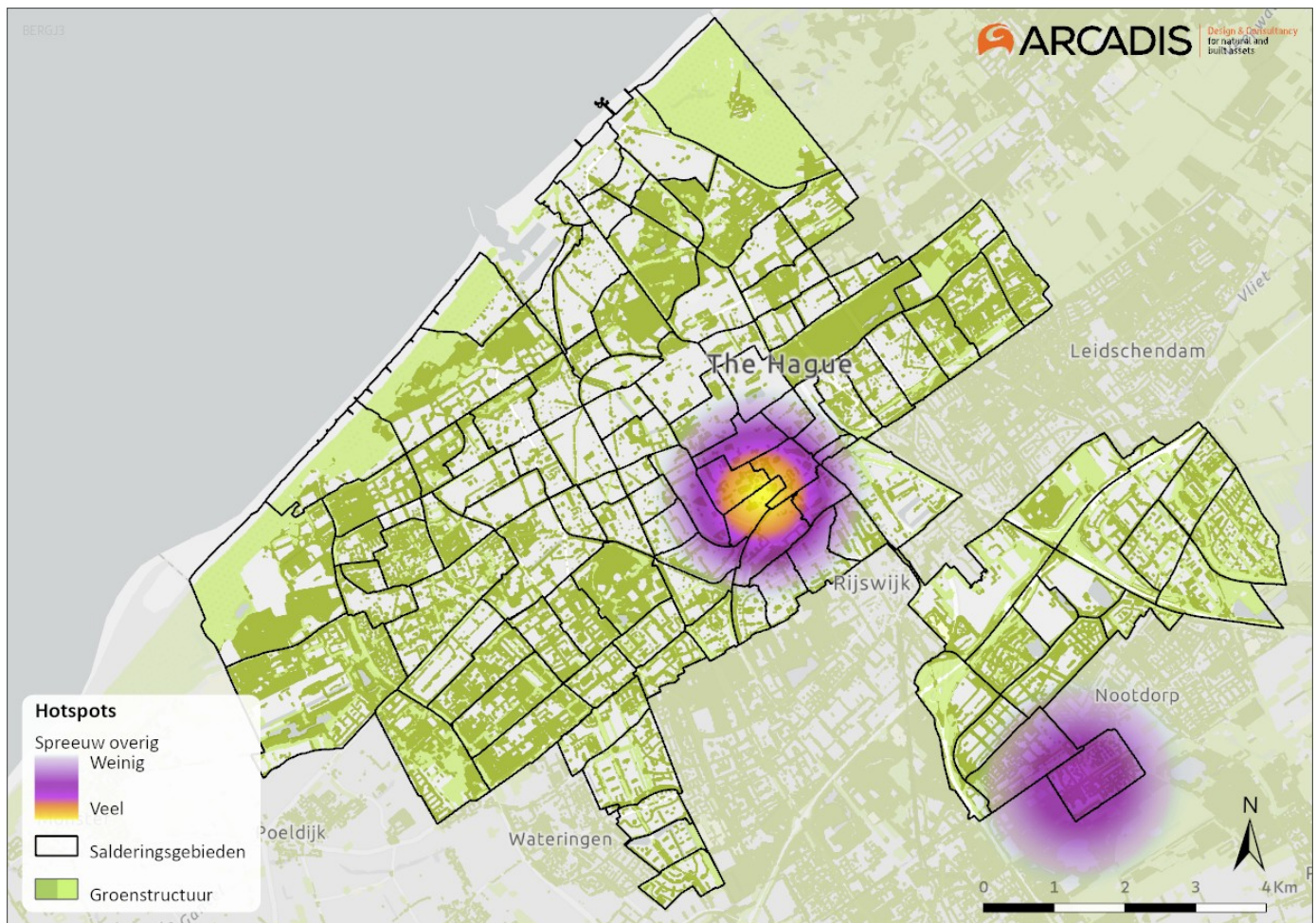
Er is sprake van kleiner wordende populaties en minder geschikt leefgebied voor spreeuwen. Door minder geschikte voedselgebieden voor de soort in de nabijheid van broedgelegenheid is de verwachting dat de spreeuwen in de toekomst verder onder druk komen te staan. Het perspectief van de soort is 'ongunstig – ontoereikend'.

Regionaal

De trend van de spreeuw als broedvogel in Zuid-Holland is negatief, met een significante afname van mogelijk 5% per jaar sinds 1990 (bron: Meetnet Broedvogels, SOVON). In Figuur 63 en Figuur 64 is te zien dat de hotspot van de waarnemingen en verblijfplaatsen in en rondom de Schilderwijk in Den Haag ligt.

Figuur 63 Hotspots verblijfplaatsen spreeuw in de wijken (CBS) in SMP Den Haag.

Figuur 64 Hotspots overige waarnemingen spreeuw in de wijken (CBS) in SMP Den Haag.

Belangrijke omgevingsfactoren

Spreeuwen zijn voor hun voedsel afhankelijk van voldoende (vochtige) graslanden in de omgeving. De beschikbaarheid van insecten is daarbij leidend. Daarbij dient de afstand van de nestplaats tot geschikte voedselgebieden niet te groot te zijn. Daarnaast is het voorkomen ook afhankelijk van voldoende nestgelegenheden, o.a. in gebouwen.

Belang van gebouwen

Spreeuwen broeden in gaten en kieren van gebouwen, bij voorkeur op een hoge beschutte plek.

Bedreigen en kansen ruimtelijke ingrepen

Tabel 9 Bedreigingen en kansen voor spreeuw met betrekking tot ontwikkelingen in het stedelijk gebied.

Functies voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	(Na-)Isolatie van gebouwen - Onderhoud aan gebouwen - Sloop gebouwen	- Aanbrengen voorzieningen voor spreeuw; - Behouden kieren en spleten.
Foerageergebied	- Verwijderen van vegetatie - Verstedelijking	- Behoud vegetatie - Behoud open grasvelden, parken, groenstroken en bermen - Aanleg en beheer openbare ruimte zoals grasvelden, parken, groenstroken en bermen.

4.4.2 Huiszwaluw

Kenmerken en gedrag

De huiszwaluw is een kleine (13 cm grootte, 26-29 cm spanwijdte), gestroomlijnde vogel met een zwarte bovenzijde en een opvallende witte buik. De huiszwaluw eet verschillende vliegende insecten (vooral muggen). Huiszwaluwen trekken in grote groepen tussen eind juli en oktober weg in zuidelijke tot zuidoostelijke richting, via Frankrijk en Italië naar tropisch Afrika. Tussen half april en juni keren zij terug, met een piek in mei.

Figuur 65 De huiszwaluw (SOVON, 2018c).

Beschermingsstatus

De huiszwaluw is een soort van de doelsoortenlijst en staat als kwetsbaar op de Rode lijst van vogels. De huiszwaluw is beschermd conform artikel 1 van de Vogelrichtlijn en artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming. Het is een Categorie 5 soort. Voor soorten van Categorie 5, waarbij sprake is van een provinciale negatieve broedvogeltrend welke (1) afhankelijk zijn van nestplaatsen in gebouwen of (2) waar het kritische koloniebroeders betreft die hoge eisen stellen aan hun nestlocatie en waarvoor geen direct geschikte alternatieven beschikbaar zijn gelijk in aard, omvang en kwaliteit achten wij dat er sprake is van zwaarwegende feiten en omstandigheden om jaar rond bescherming te rechtvaardigen.

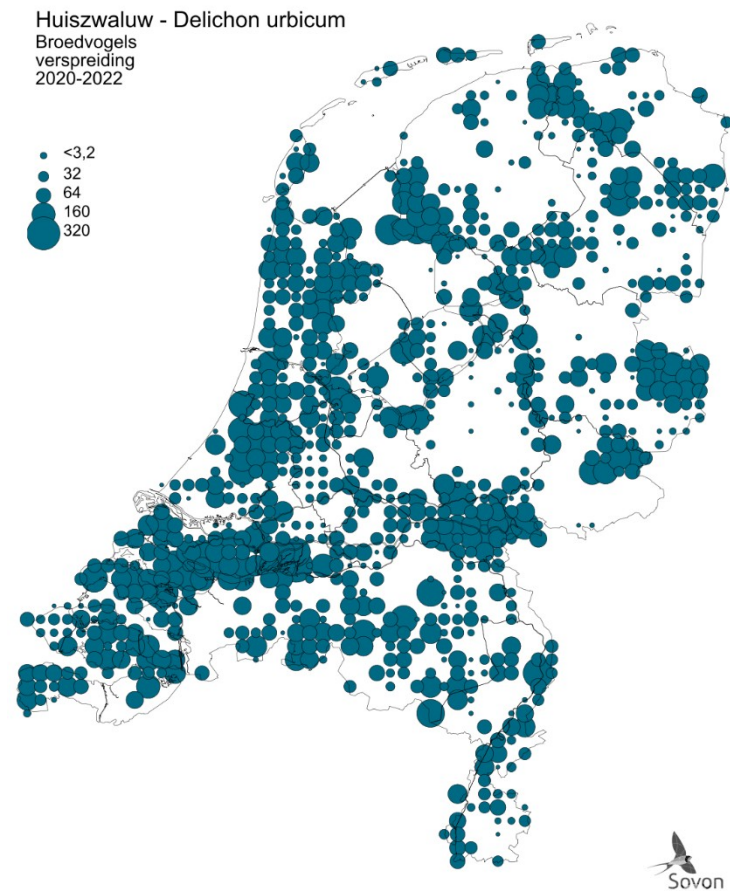
Kwetsbare periodes

De kwetsbare periode van de huiszwaluw is de broedperiode. Deze loopt van half mei tot begin augustus.

Verspreidingsgebied

De huiszwaluw is relatief algemeen verspreid over Nederland, zie Figuur 16 (SOVON, 2018c). De huiszwaluw broedt voornamelijk aan de rand van stedelijk en bebouwd gebied met open velden en water in de nabije omgeving (Vogelbescherming, 2018). Nadat de soort eind jaren 70 volledig verdween uit vooral de steden, is er de laatste jaren sprake van een toename (SOVON & CBS, 2015b).

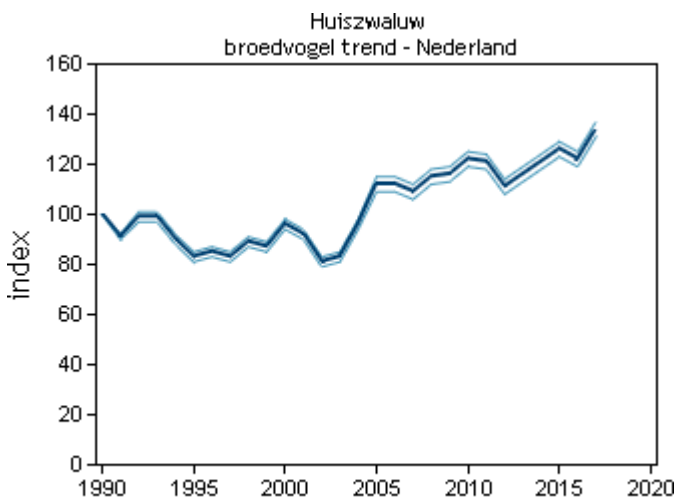
In Figuur 16 is een kaart met de verspreiding van de huiszwaluw weergegeven.

Figuur 66 Verspreiding broedvogels 2020-2022 (Sovon). Deze kaart is gebaseerd op landelijke tellingen van kolonievogels en zeldzame broedvogels (Meetnet Broedvogels). Per atlasblok van 5x5 km is het aantal broedparen gegeven.

Omvang en trend populatie

De landelijke aantallen namen sinds ongeveer 1970 met mogelijk een half miljoen broedparen sterk af. De soort verdween in deze periode uit nagenoeg alle grote steden, terwijl de aantallen in dorpen en kleine steden onder druk stonden. Sinds de eeuwwisseling vertonen de aantallen enig herstel. De trend wordt, anders dan bijvoorbeeld bij de Oeverzwaluw, niet rechtstreeks aangestuurd door de neerslag in de Sahel. De Huiszwaluw overwintert namelijk zuidelijker in Afrika.

© NEM (Sovon, CBS, provincies)

Figuur 67 Broedvogel trend huiszwaluw (SOVON & CBS, 2019).

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is op 4 onderdelen beoordeeld, namelijk omvang populatie, verspreidingsgebied, kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief.

Landelijk

Populatieomvang

De landelijke broedpopulatie wordt geschat op 70.000 tot 100.000 broedparen. Vanaf de jaren 70 was er sprake van een sterke afname maar sinds 1995 is er sprake van herstel (Sovon, 2019d). Hierdoor is er sprake van een toenemende trend in de populatie huiszwaluwen. De populatie is voldoende groot voor een duurzame populatie, waardoor de huidige situatie gunstig is.

Verspreidingsgebied

De huiszwaluw komt in heel Nederland voor. In het aantal bezette atlasblokken is ten opzichte van de periode 1998 – 2000 stabiel. Om deze reden is er sprake van een stabiele trend sinds de jaren 90. Hierdoor is de huidige situatie gunstig.

Kwaliteit van het leefgebied

De huiszwaluw is voor zijn leefgebied afhankelijk van de aanwezigheid van nestmateriaal (klei of lemige bodems), nestgelegenheid (bebouwing) en voedsel (vliegende insecten). De afname sinds de jaren zeventig is mogelijk veroorzaakt door minder geschikte bebouwing met overstekende dakranden en dakgoten en gladde afdekplaten i.p.v. ruwe bouwsteen (Sovon, 2019d). Nestmateriaal is minder aanwezig door erfverharding, waterverlaging en volbouwen van steden (Sovon, 2019d). Het aanbieden van kunstnesten is nog te kleinschalig om hiervoor te compenseren. Ook intensivering van agrarisch landgebruik speelt mogelijk een rol (Sovon, 2019d). Hierdoor is de huidige situatie ongunstig.

Toekomstperspectief

Door aangepaste bouwmethodes, intensivering van landgebruik en afname van beschikbaar nestmateriaal, is het toekomstperspectief ongunstig.

Regionaal

De huiszwaluw is een redelijk algemene soort die in de Haagse regio beduidende lager zit dan het landelijke gemiddelde. Het aantal huiszwaluwen per postcodegebied was in 2021 wel twee keer zo hoog als in 2020. Verwacht wordt dat de landelijke staat van instandhouding minder gunstig is dan landelijk.

Belangrijke omgevingsfactoren

Huiszwaluwen zijn voor hun voorkomen vooral afhankelijk van de beschikbaarheid van nestmateriaal en voedselrijkdom. Huiszwaluwen hebben klei en leem nodig om hun nest te bouwen en zullen daarom alleen voorkomen op plaatsen waar dit voorhanden is. Voor hun voedsel foerageren ze graag boven wateren en windluwe plekken, aangezien daar veel insecten voorhanden zijn.

Belang van gebouwen

Voor huiszwaluwen is een dak met overstek en een ruwe muur essentieel om hun nest te kunnen bouwen tegen de gevel van een woning. Ook hebben ze een voorkeur voor witte of lichte dakoverstekken. Daarnaast hebben zij een voorkeur voor nesten tegen de noordgevel van een woning. Echter worden nesten ook aan andere kanten van gevels waargenomen. Idealiter bouwen huiszwaluwen een nest in de nok van een woning met overstek, tegen dwarsbalkjes voor extra steun. Naarmate er meerdere nesten gebouwd worden tegen elkaar aan kan de gehele kopgevel bezet worden.

Bedreigingen en kansen ruimtelijke ingrepen

Tabel 10 Bedreigingen en kansen voor de huiswaluw met betrekking tot ontwikkelingen in het stedelijk gebied.

Funcities voor de soort	Bedreigingen	Kansen
Verblijfplaats	Bouwen van woningen zonder dakoverstek	- Aanbrengen voorzieningen huiswaluw - Renovatie en behoud oude gebouwen en gevels
Foerageergebied	- Verwijderen van vegetatie - Verstedelijking	- Behoud vegetatie - Behoud open grasvelden, parken, groenstroken en bermen - Behoud moddergronden

5 Conclusie en vervolg

PM

Literatuurlijst

- RVO, Indicatieve lijst jaarrond beschermde nesten, 2009;
- BIJ12, Kennisdocument Huismus Passer domesticus, versie 2.1 februari 2023;
- Sovon, huismus, geraadpleegd op 25 oktober 2023, <https://stats.sovon.nl/stats/soort/15910>;
- Mostert, C. 2020. Aanvullend onderzoek naar laatvliegers in gemeente Den Haag 2020. Stichting Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland

Colofon

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

KLANT
Gemeente Den Haag

AUTEUR
Sabine Trollip

PROJECTNUMMER
30194041

ONZE REFERENTIE
JEWADNWEUUN7-1436928081-84746:1

DATUM
18 december 2023

STATUS
Concept

GECONTROLEERD DOOR

VRIJGEGEVEN DOOR

Max Klasberg
Senior ecooloog

Olga van den Pol
Projectleider natuur en biodiversiteit

Vrijgegeven door

Max Klasberg
Senior ecooloog

Olga van den Pol
Projectleider natuur en biodiversiteit

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Over Arcadis

Arcadis is de leidende wereldwijd opererende ontwerp- en consultancyorganisatie op het gebied van de natuurlijke en gebouwde omgeving. Wij helpen onze klanten en de maatschappij met doeltreffende, duurzame en digitale oplossingen. Wij zijn met 36.000 mensen actief die in ruim zeventig landen meer dan €4,2 miljard aan omzet genereren. Wij helpen UN-Habitat met onze mensen, die kennis en expertise leveren om de moeilijke leefomstandigheden te verbeteren in gebieden die lijden onder de gevolgen van klimaatverandering.

www.arcadis.com

Arcadis Nederland B.V.

Postbus 1018
5200 BA 's-Hertogenbosch
Nederland

T +31 (0)88 4261 261

Bijlage A – ONDERBOUWING ONDERZOEKSMETHODIEK

De gekozen onderzoeksmethodiek kijkt af van de landelijke protocollen die doorgaans worden gebruikt. Deze protocollen zijn een indicatie van uitsluitend onderzoek. Hiervan kan echter met toestemming van het bevoegd gezag gemotiveerd vanaf worden geweken. In dit kader wordt een toelichting gegeven van de verschillen in werkwijze en resultaten.

Doel

Landelijke protocollen zoals het vleermuisprotocol hebben als doel om verblijfplaatsen juridisch uit te sluiten. Dit betekent dat als tijdens dit onderzoek geen verblijfplaatsen zijn vastgesteld er geen vervolgstappen worden genomen zoals het aanvragen van een ontheffing, natuurvrij maken, werken onder ecologische begeleiding en terugbrengen van nieuwe verblijfplaatsen. Verblijfplaatsen zijn immers juridisch uitgesloten. Hoewel deze protocollen zo goed mogelijk zijn ontwikkeld om verblijfplaatsen uit te sluiten, bestaat er altijd nog een kans dat soorten over het hoofd worden gezien. Zo wisselen sommige soorten vleermuizen bijvoorbeeld vaker van verblijfplaats dan er rondes in het protocol voorzien zijn. Er bestaat dus nog steeds een kans dat verblijfplaatsen verloren gaan met de landelijke protocollen. Dit gebeurt ook in de praktijk. Een vergelijkend onderzoek dat in kader van SMP CVW in de provincie Groningen is uitgevoerd, heeft aangetoond dat onderzoek conform landelijke protocollen ook verblijfplaatsen van vleermuizen, huismussen en gierzwaluw mist (Arcadis & Regelink, 2019). Daarnaast zijn landelijke protocollen niet volledig optimaal. Zo wordt voor huismussen juist een onderzoeksinspanning van 2 bezoeken gebruikt terwijl er aanwijzingen zijn dat meer bezoeken de voorkeur heeft (De Laet et al., 2011; Turnhout & Vogel, 2017).

De methodiek (SMP-methodiek) die uitgevoerd, heeft in tegenstelling tot de landelijke protocollen niet het doel om verblijfplaatsen uit te sluiten.

Omdat inmiddels bekend is dat veldonderzoek niet volledig uitsluitend werkt, worden 100% maatregelen genomen bij alle geschikte woningen. Zodra woningen geschikt zijn en soorten voor kunnen komen, worden er standaardmaatregelen genomen voor natuurvrij maken buiten kwetsbare periodes. Op deze manier worden alle verblijfplaatsen beschermd (in tegenstelling tot de landelijke protocollen). Alle woningen worden voorzien van duurzame verblijfplaatsen conform een vooraf bepaalde taakstelling. Het onderzoek richt zich op het in kaart brengen van bijzondere verblijffuncties. Deze verblijffuncties zijn dusdanig van belang dat hiervoor maatwerk geleverd moet worden. Daarnaast omvat de SMP-methodiek ook inspecties die bij de ontmoediging maken gebruikt worden. Deze gelden als sleepnetmethode en worden gebruikt om eventueel in het onderzoek gemiste bijzondere verblijffuncties alsnog vast te stellen.

Resultaten

Daar waar bij de reguliere werkwijze alleen maatregelen voor beschermde soorten worden genomen als ze aangetroffen worden, wordt bij de SMP-methodiek maatregelen genomen zodra soorten verwacht worden. Dit levert voor de beschermde soorten twee voordelen op, namelijk:

1. Door standaard ontmoedigen, wordt voorkomen dat soorten aanwezig zijn tijdens de uitvoering en wordt daarmee voorkomen dat soorten verwond en/of gedood worden.
1. Door standaard nieuwe verblijfplaatsen te realiseren, wordt aan bovenwettelijke mitigatie gedaan. Er worden duurzaam nieuwe verblijfplaatsen gerealiseerd op alle plaatsen waar woningen aanwezig zijn en wordt zo een duurzame instandhouding van de lokale populaties gewerkt.

Bij landelijke protocollen worden, bij het juridisch uitsluiten van dieren geen nieuwe verblijfplaatsen gerealiseerd. Hierdoor bestaat de kans dat woningen die wel geschikt zijn, ongeschikt worden gemaakt. Hierdoor kunnen deze woningen in de toekomst niet meer in gebruik worden genomen door nieuwe paartjes, kolonies of individuen. Zo neemt langzamerhand het aantal mogelijke verblijfplaatsen in een gebied af. Daarnaast bestaat nog steeds een kans

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

dat soorten gemist zijn met landelijke protocollen. In een regulier traject zullen deze verblijfplaatsen verloren gaan en in het ergste geval, soorten gedood of beschadigd worden bij uitvoering doordat ecologische begeleiding ontbreekt. De dieren waren immers al juridisch uitgesloten. Hierdoor zijn in de praktijk niet alle verblijfplaatsen beschermd via de reguliere methodieken.

Inventarisatie bijzondere verblijffuncties

De onderzoeksinspanning naar bijzondere verblijffuncties bestaat uit een lichtere onderzoeksmethodiek. Hierdoor is er sprake van een risico op een lagere trefkans dan bij de landelijke protocollen. Dit is te verantwoorden doordat de trefkans van kolonies groter is (hogere aantallen vogels, grote aantallen zwermende vleermuizen etc.). Wel bestaat nog steeds de kans dat er verblijfplaatsen over het hoofd gezien worden. Kolonies van vleermuizen kunnen nog steeds van locatie wisselen. Om dit te ondervangen wordt tijdens het ontmoedigen een endoscopische inspectie uitgevoerd. Deze inspectie is een extra controleslag om gemiste bijzondere verblijffuncties alsnog in kaart te brengen, zodat hiervoor nog steeds maatwerk geleverd kan worden. Dit wordt de sleepnetmethode genoemd. Door de inspecties toe te voegen aan de onderzoeksmethodiek wordt de onderzoeksinspanning vergroot waardoor een lichtere onderzoeksinspanning gericht op bijzondere verblijffuncties te verantwoorden is.

Conclusie

Hoewel de onderzoekintensiteit afwijkt van de landelijke protocollen levert de SMP-methodiek meer op in verhouding tot toekomstige verblijfplaatsen, bescherming van alle verblijffuncties en daarmee een duurzame staat van instandhouding van lokale populaties van beschermde soorten.

De lichtere onderzoeksinspanning zorgt voor een lagere trefkans. Dit is echter te verantwoorden door het toevoegen van visuele inspecties aan de onderzoeksmethodiek en het feit dat kolonies beter te lokaliseren zijn (hogere trefkans). Daarnaast wordt een lagere trefkans ondervangen door op alle locaties met een hoge potentie (zie hiervoor de uitkomsten van het model in de viewer) standaard maatregelen te nemen om zo te voorkomen dat gemiste verblijfplaatsen niet terugkomen of dieren gedood worden tijdens werkzaamheden.

Gezien de bijdrage van deze methodiek, het aangepaste doel van onderzoek en de sleepnetmethode door middel van inspecties, kan gemotiveerd worden afgeweken van de landelijke protocollen.

Inschatting trefkansen verblijfplaatsen

Hoewel gericht onderzoek naar trefkansen van verschillende methodieken ontbreken, wordt op basis van expert judgement, ervaringen in het veld en resultaten van het vergelijkend onderzoek een inschatting gemaakt van de te verwachte trefkans voor de verschillende methodieken.

Hierbij wordt benadrukt dat dit een inschatting betreft. Er zijn nog geen exacte gegevens van trefkansen aanwezig. Het kan zijn dat de daadwerkelijke trefkansen afwijken.

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Type Verblijfplaats	Trefkans		
	Landelijke protocollen	Maatwerk onderzoek	Inspecties
Huismus – losse nestplek	60%	50%	90-100%
Gierzwaluw – losse nestplek	80%	70%	90-100%
Vleermuizen ⁴ - zomerverblijfplaats/balts- en paarverblijfplaats	60-70%	45%	90-100%
Vleermuizen - kraamverblijfplaats	60%	40%	100%

Omdat zowel onderzoek conform landelijke protocollen alsmede onderzoek naar bijzondere verblijffuncties niet uitsluitend zijn, wordt er gewerkt met inspecties. Deze vormen de sleepnetmethode en daarmee de laatste controleslag. Op deze manier wordt een zo optimaal mogelijke trefkans nagestreefd. Bij verdere evaluatie van het SMP kan wellicht, gecontroleerd worden of de daadwerkelijke trefkansen overeenkomen met de verwachte trefkansen.

Bureauonderzoek: onderzoek t/m 2018

Voor het SMP 2018 is toentertijd veel onderzoek uitgevoerd. Dit heeft ertoe geleid dat binnen de gemeente Den Haag al veel kennis aanwezig was over de verspreiding van gebouwbewonende soorten. In onderstaande paragrafen wordt het onderzoek wat is uitgevoerd voor het SMP uit 2018 beschreven. Deze informatie vormt de basis voor de actualisatie van de gegevens voor gebouwbewonende soorten voor het SMP 2023.

Literatuurstudie

In 2018 Ndff

- NDFF;
- Vleermuizen:
 - Inventarisatie Vleermuizen in Den Haag en omgeving 2009-2011. (Mostert, 2012)
 - Vleermuizen in Den Haag en omgeving 2015-2017. Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland. Gemeente Den Haag. (Mostert K. & R. van der Kuil 2020).
- Huismus:
 - Inventarisatie Huismus Den Haag – 2015 (De groene ruimte, 2016a)
 - Inventarisatie Huismus Den Haag – 2016 (De groene ruimte, 2016b)
 - Biotoopscan Huismus Den Haag – 2016 (De groene ruimte, 2017)
 - Vlakdekkend onderzoek Martin van de Reep (vogelspecialist) vanaf 2013 tot heden
- Gierzwaluw:
 - Inventarisatie Gierzwaluwen Den Haag – 2014 (De groene ruimte, 2014)
 - Data inventarisaties Haag Wonen
 - Natuuronderzoek Beverweerdstraat 2017, Ecologisch
 - Natuuronderzoek Gabriel Metsustraat 2017, Ecologisch
 - Natuuronderzoek Larensestraat 2017, Ecologisch

In de volgende paragrafen wordt kort beschreven welke informatie beschikbaar was per soort en of toentertijd aanvullend onderzoek is uitgevoerd in het kader van het SMP.

Vleermuizen

Binnen de gemeente Den Haag zijn diverse vleermuisinventarisaties uitgevoerd. In 2015-2017 is een vlakdekkende inventarisatie naar vleermuizen uitgevoerd door de Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland (Mostert, 2018) in opdracht van de gemeente Den Haag. Dit onderzoek is een herhaling van een eerder uitgevoerd onderzoek in 2009-2011 (Mostert, 2012). Deze inventarisaties geven een goed beeld van de populaties vleermuizen in gemeente Den Haag en omgeving en de belangrijke foerageergebieden, kolonies en verblijfplaatsen, paarplaatsen en vliegroutes. Wat de kolonies en verblijfplaatsen betreft heeft bij alle soorten een gebiedsdekkende kartering plaatsgevonden. Alleen bij de algemene gewone dwergvleermuis is gekozen om de kraamkolonies en massa-winterverblijfplaatsen door middel van een aantal deelgebieden in beeld te brengen. Deze deelgebieden bestaan uit een aantal

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

verschillende wijken verspreid over de hele bebouwde kom en een aantal groengebieden waarin alle bestaande gebouwen zijn onderzocht. Dit onderzoek is in 2017 uitgevoerd. In het najaar zijn tevens gebiedsdekkend alle paarplaatsen van gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis in beeld gebracht. Ook zijn alle bekende overwinteringslocaties al vele jaren onderzocht op overwinterende vleermuizen. Op basis van de inventarisaties in de perioden 2009-2011 en 2015-2017 is de staat van instandhouding van de gebouwbewonende vleermuissoorten in Den Haag beschreven.

De gemeente Den Haag heeft de verspreiding van de vleermuizen in zijn algemeenheid hiermee goed in beeld. Er is echter onvoldoende inzicht in de aanwezigheid van kraamkolonies en massawinterverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis. Voor deze ‘bijzondere verblijfplaatsen’ is het van belang om te weten waar deze zich bevinden.. Hiervoor is aanvullend onderzoek noodzakelijk.

Huismus

Binnen de gemeente Den Haag is veel onderzoek gedaan naar de huismus door de heer M. van de Reep van de Haagse vogelbescherming. Vanaf 2013 heeft hij de huismussenpopulatie in Den Haag in detail in beeld gebracht. Middels systematisch onderzoek is daarmee inzicht verkregen in waar huismussenpopulaties aanwezig zijn, waar populaties verdwenen zijn en waar kansen zijn voor verbeteringen van het leefgebied of verblijfplaatsen van huismussen. Hierbij heeft de heer van de Reep systematisch:

- De reeds bekende populaties gemonitord
- De meldingen over de aanwezigheid van huismussen uit onder andere NDFF, de nationale tuinvogeltelling en meldingen van bewoners gecontroleerd;
- De kansrijke gebieden in de gemeente Den Haag onderzocht.

Daarnaast zijn diverse huismusinventarisaties binnen de gemeente Den Haag uitgevoerd, waaronder:

- De Groene Ruimte, 2016. Inventarisatie Huismus Den Haag – 2015. In opdracht van Stadsbeheer Den Haag. Projectnummer 15602
- De Groene Ruimte, 2016. Inventarisatie Huismus Den Haag – 2016. In opdracht van Stadsbeheer Den Haag. Projectnummer 16682
- De Groene Ruimte, 2017. Biotoopscan Huismus Den Haag – 2016, versie 2. In opdracht van Stadsbeheer Den Haag. Projectnummer 16686
- Vliet, R. van der, D. Laponder, K. Mostert en B. Vastenhouw, 2010.
- Territoriumkartering Huismus en Spreeuw in de regio Den Haag 2008.

Er is voldoende data beschikbaar voor het SMP. Geen aanvullend veldonderzoek noodzakelijk.

Gierzwaluw

In 2014 is conform het BMP-protocol onderzoek gedaan naar de verspreiding van nestlocaties in het oude centrum van Den Haag (De Groene Ruimte, 2014). De historische stadswoningen in dit gebied herbergen nog diverse kolonies van de gierzwaluw. In 2017 is in het kader van het SMP een aanvullende inventarisatie uitgevoerd. Het gebied buiten het stadscentrum is in 2017 door Arcadis onderzocht op de aanwezigheid van gierzwaluwen (nesten en territoriumgedrag). Daarbij is de gehele gemeente Den Haag – met uitzondering van het oude centrum - tweemaal met de fiets doorkruist en zijn waarnemingen, kolonies en vermoedelijke kolonies genoteerd op wijkniveau. Mogelijke nesten zijn op woning- en/of straatniveau genoteerd.

De gierzwaluwinventarisaties geven volgens de gemeente een goed beeld van de verspreiding van de gierzwaluw op wijkniveau en zijn gebruikt als basis voor het SMP betreffende gierzwaluwen. Wel is voor buurten en wijken waar de gierzwaluw ontbreekt steekproefsgewijs nog een verificatie van afwezigheid nodig.

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Bijlage C Overzicht onderzoeksrapporten 2018-2023

Onderzoeksrapport	Opdrachtgever	Onderzoeksgebied	Onderzoeksbureau	Datum	Soorten	Verblijfplaatsen
Quickscan studentencomplexen Den Haag	Stichting DuWo	Kazernestraat, Nieuwstraat, Rijswijkseweg	Witteveen + Bos	9 november 2022	Vleermuizen, gierzwaluw, huismus	Aanvullend onderzoek nodig (ex vogels Rijswijkseweg)
Quickscan Harderwijkstraat 49-77 te Den Haag	Stichting DuWO	Harderwijkstraat	Eco-logisch	6 juni 2023	Vleermuizen: gewone- en kleine dwergvleermuis, laatvlieger, ruige dwergvleermuis	Aanvullend onderzoek nodig
Nader onderzoek massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis Den Haag	Gemeente Den Haag	Mariahoeve e.o. en Den Haag-Zuid	Ecoresult	9 maart 2023	Gewone dwergvleermuis	Mariahoeve e.o. 31 winterverblijfplaatsen, 333 gewone dwergvleermuizen; Den Haag Zuid 1 winterverblijfplaatsen, 63 zwermende gewone dwergvleermuizen.
Ecologische quickscan Aaltje Noordewierstraat 205-379	Hof Wonen	Aaltje Noordewierstraat	KP Adviseurs	19 april 2023	Vleermuizen	Aanvullend onderzoek nodig
Activiteitenplan Gewone dwergvleermuis en Ruige dwergvleermuis Assumburgweg Den Haag	Vestia	Assumburgweg	Bureau Stadsnatuur	Oktober 2020	Vleermuizen	Ruige dwergvleermuis: 13 paarverblijfplaatsen; Gewone dwergvleermuis 6 zomerverblijfplaatsen, 1 paarverblijfplaats, 1 massawinterverblijfplaats, 1 kraamverblijfplaats.
Activiteitenplan 'Beresteinlaanblok' ter plaatse van de venen te Den Haag	WOM Den Haag Zuidwest	Beresteinlaan	VanderHelm Milieubeheer B.V.	22 december 2022	Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis: 1 zomerverblijfplaats, 2 baltsterritoir; Ruige dwergvleermuis: 5 paarverblijfplaatsen.
Soortgericht onderzoek naar vleermuizen De Oorden te Den Haag	Vestia	"De Oorden"	VanderHelm Milieubeheer B.V.	20 augustus 2020	Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis: 2 kraamverblijfplaatsen, 19 zomerverblijfplaatsen, 22

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Onderzoeksrapport	Opdrachtgever	Onderzoeksgebied	Onderzoeksbureau	Datum	Soorten	Verblijfplaatsen
						baltsterritoria; Ruige dwergvleermuis: 6 zomerverblijfplaatsen en 54 paarverblijfplaatsen.
Soortgericht onderzoek massawinter- en paarverblijfplaatsen De Venen	Vestia	"De Venen"	VanderHelm Milieubeheer B.V.	23 december 2021	Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis: 2 paarverblijfplaatsen en 6 baltsterritoria; Ruige dwergvleermuis: 2 paarverblijfplaatsen.
Quickscan Dedemsvaartweg Den Haag	Gemeente Den Haag	Dedemsvaartweg	Bureau Stadsnatuur	5 april 2018	Vleermuizen	Aanvullend onderzoek nodig.
Vleermuisonderzoek Medemblikstraat e.o.	Vestia	Medemblikstraat	Bureau Stadsnatuur	26 november 2018	Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis: 1 kraamkolonie, 1 baltsterritorium, 1 massawinterverblijfplaats; Ruige dwergvleermuis: 10 paarverblijfplaatsen.
Eco-effectscan Ulenpasstraat nr. 12 t/m 178 te Den Haag	Vestia	Ulenpasstraat	Aqua-Terra Nova	6 februari 2018	Vleermuizen	Aanvullend onderzoek nodig.
Soortgericht onderzoek Moerwijk Oost te Den Haag	WOM Den Haag Zuidwest B.V.	Moerwijk Oost	Aqua-Terra Nova	25 oktober 2018	Gierzwaluw, vleermuizen	Gierzwaluw: nestindicerend gedrag nabij het plangebied; Gewone dwergvleermuis: 2 zomerverblijfplaatsen, 7 baltsterritoria. Ruige dwergvleermuis: 5 paarverblijfplaatsen.
Soortgericht onderzoek naar vleermuizen en gierzwaluwen Moerdijk-West te Den Haag	Vestia	Moerwijk West	VanderHelm Milieubeheer B.V.	2 december 2019	Gierzwaluwen, spreeuwen, vleermuizen.	Gierzwaluw: 25 nesten vastgesteld; Spreeuwen: 27 nesten en 1 nestbouw; Gewone dwergvleermuis: 2 zomerverblijfplaatsen, 4 baltsterritoria, 1 vliegroute 5-10 dieren; Ruige dwergvleermuis: 1 baltsterritorium.
Ecologische quickscan Moerwijk-West Fase 2 en 3 te Den Haag	Vestia	Moerwijk West	VanderHelm milieubeheer B.V.	25 juni 2019	Vleermuizen	Aanvullend onderzoek nodig: gewone-, ruige dwergvleermuis en laatvlieger.
Soortgericht onderzoek Zonneoord nr. 232-284 te Den Haag	Vestia	Pilotblok De Oorden	Aqua-Terra Nova	25 oktober	Vleermuizen	Gewone dwergvleermuis: 3 zomerverblijfplaatsen, 2

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Onderzoeksrapport	Opdrachtgever	Onderzoeksgebied	Onderzoeksbureau	Datum	Soorten	Verblijfplaatsen
Haag				2018		paarverblijfplaatsen, 1 winterverblijfplaats, 1 vliegrouwe. Ruige dwergvleermuis: 3 paarverblijfplaatsen.
Soortgericht onderzoek naar vleermuizen en vogels Schaapherderstraat te Den Haag	Vestia	Schaapherderstraat	VanderHelm Milieubeheer B.V.	30 oktober 2020	Vleermuizen, huismus, gierzwaluw	Gewone dwergvleermuis: 2 zomerverblijfplaats, 1 paarverblijfplaats; Ruige dwergvleermuis: 5 paarverblijfplaatsen.
Ecologische quickscan 2 – 72 te Den Haag	Vestia	Stuwstraat	VanderHelm Milieubeheer B.V.	14 november 2019	Vleermuizen, huismus, gierzwaluw	Aanvullend onderzoek nodig: gewone- ruige dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, huisgierzwaluw.
Eco-effectscan Trekweg 205 t/m 263	Hof Wonen	Trekweg	Aqua-Terra Nova	13 juli 2023	Vleermuizen, huismus, gierzwaluw, spreeuw	Aanvullend onderzoek nodig: gewone- en ruige dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, huisgierzwaluw, spreeuwen.
Nader onderzoek kraamverblijfplaatsen (2021) gewone dwergvleermuis	Gemeente Den Haag	Mariahoeve en Den Haag-Zuidwest	Ecoresult	9 maart 2023	Gewone dwergvleermuis	Gewone dwergvleermuis: 17 kraamverblijfplaatsen met 0 tot 1 uitvliegers (gem. 50 individuen), zomer-/kraamverblijfplaats, 10 zomerverblijfplaatsen met 1 tot 5 individuen, 16 locaties met zwermgedrag (potentiële kraamverblijfplaatsen).
Nader onderzoek massawinterverblijfplaatsen (2021) gewone dwergvleermuis	Gemeente Den Haag	Centrum en Benoordenhout	Ecoresult	30 maart 2022	Gewone dwergvleermuis	Gewone dwergvleermuis: 17 gebouwen met 33 zwermlocaties met in totaal 152 dieren.
Nader onderzoek kraamverblijfplaatsen (2022) gewone dwergvleermuis Den Haag	Gemeente Den Haag	Centrum	Ecoresult	9 maart 2023	Gewone dwergvleermuis	Gewone dwergvleermuis: 2 zomer-/kraamverblijfplaatsen, 9 zomerverblijfplaatsen, 2 locaties zwermgedrag (1 inspectiezwerm potentiële kraamverblijfplaats of massawinterverblijfplaats).
Nader onderzoek massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Gemeente Den Haag	Den Haag Zuidwest, Duindorp, Scheveningen,	Ecoresult	7 maart 2023	Gewone dwergvleermuis	Gewone dwergvleermuis: 95 zwermlocaties met in totaal 600 zwermende dieren, 2

ONDERZOEK GEBOUWBEWONENDE SOORTEN SMP DEN HAAG

Onderzoeksrapport	Opdrachtgever	Onderzoeksgebied	Onderzoeksbureau	Datum	Soorten	Verblijfplaatsen
(2022) Den Haag		Archipelbuurt, Centrum, Duinzigt en Bezuidenhout				winterverblijfplaatsen met in totaal 22 zwermende dieren.

Waargenomen soorten: Rosse vleermuis, kleine dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger, gewone dwergvleermuis. Spreeuw?

Huismus wordt bijna overal uitgesloten in de quickscan. Geen enkel resultaat huismus.

Categorie 5 soorten: o.a. spreeuw

Niet waargenomen: meervleermuis, gewone grootoor.

Bijlage D VleerMUS rapportages

PM

Bijlage E MUS rapportages

PM